

การวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ

สารนิพนธ์
ของ
จุฑามาศ สุขขำเจริญ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ตุลาคม 2549

การวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ

สารนิพนธ์

ของ

จุฑามาศ สุขขำเจริญ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ตุลาคม 2549

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ

บทคัดย่อ
ของ
จุฬามาศ สุขขำเจริญ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ตุลาคม 2549

จุฬามาศ สุขขำจัญญ. (2549). การวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ.
สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษา : อาจารย์บรรพต ศิริชัย.

สารนิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ ใน
ด้านแนวคิดและกลวิธีการเสนอ โดยศึกษาเฉพาะประเภทบันเทิงคดี จำนวน 37 เรื่อง และเสนอ
ผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

แนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส.พุ่มสุวรรณมีบทบาทในการส่งเสริมพัฒนาการ
ด้านต่างๆของเด็ก ได้แก่ พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ พัฒนาการด้านสังคม พัฒนาการ
ด้านสติปัญญา และ พัฒนาการด้านร่างกาย โดยวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณมี
แนวคิดที่สัมพันธ์กับพัฒนาการด้านต่างๆ คือ แนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจมี 2 ประเด็นคือ
เรื่องจริยธรรม และ เรื่องความรักความผูกพันในครอบครัว เรื่องจริยธรรมเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ
ความรักสัตว์ การตระหนักถึงคุณค่าทางจิตใจ การทะนุถนอมของเล่น การมีจิตใจที่งดงาม การ
ยอมรับในคุณค่าของตัวเอง ความเสียสละ ความอดุสาหะ และความเมตตา ส่วนเรื่องความรัก
ความผูกพันในครอบครัว เสนอแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวที่อบอุ่น จะต้องมีความรักความผูกพัน
ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่างๆได้ แนวคิดใน
การพัฒนาเด็กด้านสังคมมี 4 ประเด็นคือ การดำรงชีวิตในสังคม การพัฒนาสังคม การอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อม และความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ แนวคิดด้านสติปัญญาพบว่ามี 3 ประเด็น
คือ เรื่องการใช้สติปัญญาและไหวพริบ เรื่องการแสวงหาความรู้ และ เรื่องการเสริมสร้าง
สติปัญญาด้วยอาหารเสริม เรื่องการใช้สติปัญญาและไหวพริบผู้เขียนเสนอแนวคิดว่าเด็กต้องมี
สติปัญญาเฉลียวฉลาด รู้จักแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าอย่างมีไหวพริบ เด็กที่มีทักษะการคิด
แก้ปัญหาเป็นจะทำให้ตนรอดพ้นจากอันตรายต่างๆได้ เรื่องการแสวงหาความรู้ เสนอแนวคิด
ว่าเด็กต้องหมั่นแสวงหาความรู้อยู่เสมอ ส่วนเรื่องการเสริมสร้างสติปัญญาด้วยอาหารเสริมเสนอ
แนวคิดที่ว่านมเป็นอาหารเสริมที่บำรุงสมองและพัฒนาสติปัญญาแก่เด็ก และแนวคิดด้านร่างกาย
มีประเด็นเดียวคือ เรื่องการให้ความรู้ทางด้านสุขภาพ

กลวิธีการเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่ามี 4 วิธี คือ
1) เสนอแนวคิดผ่านตัวละครส่วนใหญ่เป็นตัวละครเด็กและสัตว์ เป็นวิธีการที่ผู้เขียนนิยมใช้มาก
ที่สุดโดยให้ตัวละครสนทนากันแล้วผู้เขียนสอดแทรกแนวคิดที่ต้องการเสนอ 2) เสนอแนวคิดผ่าน
ฉาก ส่วนใหญ่เป็นฉากชนบทมีสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม ทำให้ผู้อ่านเรียนรู้และตระหนักในคุณค่า
ของธรรมชาติได้เป็นอย่างดี 3) เสนอแนวคิดผ่านมุมมองผู้เขียน โดยผู้เขียนเสนอเรื่องราวและ
เหตุการณ์ต่าง ๆ จากนั้นผู้เขียนจึงสอดแทรกทัศนะของตนแก่ผู้อ่าน 4) กลวิธีการเสนอแนวคิด

แบบนิทานซ้อนนิทาน พบว่าผู้เขียนใช้วิธีการเสนอแนวคิดโดยการเล่าเรื่องเพื่อให้ได้กสสนใจ เกิด
ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ให้ข้อคิดเป็นนิทานเกี่ยวกับตำนานและเกี่ยวกับสัตว์เพื่อแสดง
แนวคิดเรื่องจริยธรรม

AN ANALYSIS OF S. PHUMSUWAN'S CHILDREN LITERATURE

AN ABSTRACT

BY

CHUTAMAS SUKKUMJAROON

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Master of Education Degree in Thai
at Srinakharinwirot University

October 2006

Chutamas Sukkumjaroon. (2006). *An Analysis of S. Phumsuwan's Children Literature*.
Master's Project M.Ed. (Thai). Bangkok : Graduate School. Srinakharinwirot
University. Project Advisor : Banpot Sirichai.

The objective of this dissertation is to analyze the writings for children literature. by S.Phumsuwan, in the aspect of idea and technics of presenting, by studying 37 particular entertainment writings written by S.Phumsuwan and presenting the result derived by the study in the form of describing and analyzing. Its result can be summarized as follows.

The idea in the writings for children written by S.Phumsuwan is similar to that of child development such as emotional development, social development, intelligent development and physical development. There are two ideas of emotional child development; the ideas of ethics and love-obligation in family. The ethical idea offered is animal favor, realizing mental value, to cherish toys, kindness, to agree on the value of oneself, sacrifice, effort and mercy the idea of love and obligation in family is that warmed family will have to pay love, obligation and help to each other. They would be in coordination and could solve any problems happening. There are four ideas of social development. They are the idea of living in society, development society, conserving environments and basic requirement of human beings. There are three issues of intelligent child development; the matter of using intelligence and shrewdness, searching for knowledge, nurturing intelligence with nurturing food. For using intelligence and shrewdness, the writer offered the idea that the children must be intelligent, clever and know how to solve the present problem with shrewdness. The children with skill of how to solve the problem can be saved of the danger. For searching knowledge, the writer offered the idea that the children must always try to search for knowledge. For nurturing intelligence with nurturing food, the writer offered the idea that the milk was the nurturing food that was nurturing children's brain and intellectual development. There is only idea of physical development; the idea of consideration and offering health knowledge.

The technics of presenting the child writings written by S.Phumsuwan have been found that they are of four methods; 1. To offer the idea through the actors who were mainly children and animals. 2. To offer the idea through screen of rural beautiful environment. It made readers learn and realize in the value of nature very nicely.

3. Offering the idea passing the point of view of the writer. The writer offers the matters and events and then put his own point of view to readers. 4. Technics of offering the idea in the style of story overlaps story, it has been found that the writer applied the method of offering the idea by telling the story for children to be interested enjoyed and pleased and giving the concept in the story of history and animals present the idea of ethic.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่องการวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ ของ
จุฑามาศ สุขขำจัญญ์ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....
(อาจารย์บรรพต ศิริชัย)

ประธานกรรมการบริหารหลักสูตร

.....
(รองศาสตราจารย์อัศรา บุญทิพย์)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์อัศรา บุญทิพย์)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมเกียรติ คู่ทวีกุล)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์
(อาจารย์บรรพต ศิริชัย)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เฉลียวศรี พิบูลชล)
วันที่ เดือน กันยายน พ.ศ. 2549

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยดี เป็นเพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์สุนันทา โสรจจ์ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ในระยะแรก และ อาจารย์บรรพต ศิริชัย ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาในระยะต่อมา อาจารย์ทั้งสองท่านได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ การทำสารนิพนธ์ทุกขั้นตอน รวมถึงรองศาสตราจารย์อัศรา บุญทิพย์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมเกียรติ คู่ทวีกุล กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ที่ได้ตรวจสอบ ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้แก่ผู้วิจัยในการศึกษาตามหลักสูตร การศึกษามหาบัณฑิต ทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้และนำความรู้มาใช้ประโยชน์และสร้างสรรค์งาน สารนิพนธ์ได้สำเร็จ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ในทุกระดับการศึกษา ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาแก่ผู้วิจัยด้วยจิตเมตตา และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์สัมฤทธิ์ พุ่มสุวรรณ ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลแก่ผู้วิจัย

ท้ายสุดผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อและคุณแม่ ตลอดจนขอบคุณพี่ๆ น้องๆ และ เพื่อนๆ ทุกคนที่ทำให้กำลังใจด้วยดีตลอดระยะเวลาที่ศึกษา

จุฑามาศ สุขขำจัญญ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	6
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมสำหรับเด็ก	6
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมสำหรับเด็ก	17
3 แนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ	19
3.1 แนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจ	19
3.1.1 เรื่องจริยธรรม	20
3.1.2 เรื่องความรักความผูกพันในครอบครัว	29
3.2 แนวคิดด้านสังคม	35
3.2.1 เรื่องการดำรงชีวิตในสังคม	36
3.2.2 เรื่องการพัฒนาสังคม	41
3.2.3 เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ	41
3.2.4 เรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม	50
3.3 แนวคิดด้านสติปัญญา	51
3.3.1 เรื่องการใช้สติปัญญาและไหวพริบ	52
3.2.2 เรื่องการแสวงหาความรู้	54
3.2.3 เรื่องการเสริมสร้างสติปัญญาด้วยอาหารเสริม	56
3.4 แนวคิดด้านร่างกาย	57
3.4.1 เรื่องการให้ความรู้ทางด้านสุขภาพ	57

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
4	กลวิธีการเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ	62
	กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านตัวละคร	62
	การเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของตัวละคร	62
	การเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของตัวละคร	73
	กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านฉาก	86
	การเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นสถานที่	86
	การเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นเวลา	91
	กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านมุมมองผู้เขียน	92
	กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านนิทานซ้อนนิทาน	94
5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	97
	สรุปผลการศึกษา	97
	อภิปรายผล	99
	ข้อเสนอแนะ	100
	บรรณานุกรม	101
	ภาคผนวก	105
	ประวัติของ ส. พุ่มสุวรรณ	
	ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์	107

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เด็กคือทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่ามีความสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า เพราะพวกเขาเหล่านั้นจะเติบโตเป็นกำลังสำคัญและเป็นผู้รับผิดชอบประเทศชาติต่อไป ดังนั้น การพัฒนาเด็กตั้งแต่วัยเยาว์จึงเป็นการวางรากฐานที่มั่นคงให้ประเทศชาติ การพัฒนาประเทศ มีหลายแนวทาง วิธีการที่ดีอย่างหนึ่งคือการใช้หนังสือเป็นเครื่องมือให้เด็กได้อ่านและศึกษาค้นคว้า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2519 : 2) ได้ทรงกล่าวถึงความสำคัญของการอ่านไว้ในพระราชนิพนธ์ “ห้องสมุดในทัศนะของข้าพเจ้า” ว่า

“หนังสือประเภทที่ข้าพเจ้าคิดว่าสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือหนังสือสำหรับเด็ก วัยเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้ เด็กๆ ส่วนใหญ่สนใจที่จะทราบเรื่องราวต่างๆ แปลกๆ ใหม่ๆ อยู่แล้ว ถ้าเรามีหนังสือที่มีคุณค่าทั้งเนื้อหา และรูปภาพให้เขาอ่าน ให้ความรู้และความบันเทิง เด็กๆ จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ที่รอบรู้ มีธรรมะประจำใจ มีความรักบ้านเมือง มีความต้องการปรารถนาจะทำแต่ประโยชน์ที่สมควร”

จากข้อความข้างต้นกล่าวได้ว่าหนังสือเปรียบเสมือนขนมทรัพยากรอุดมไปด้วยแหล่งความรู้อันหลากหลาย ที่จะตอบสนองต่อความสนใจใคร่รู้แก่ผู้อ่าน หนังสือมีคุณค่ามหาศาล กล่าวคือหนังสือจะทำให้เด็กมีสติปัญญามีความคิดกว้างไกล เพราะเรื่องราวหลากหลายในหนังสือ เป็นเสมือนภาพจำลองชีวิต เด็กจะได้เรียนรู้ เข้าใจ และเกิดประสบการณ์สามารถแก้ไขปัญหา โดยเป็นการเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาต่างๆ ในอนาคตได้ ส่วนทางด้านอารมณ์และจิตใจ หนังสือจะเป็นเพื่อนแก้เหงาที่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นอาหารทางใจที่ส่งเสริมวุฒิภาวะทางอารมณ์ให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี ในทางสังคมเมื่อเด็กอ่านหนังสือเขาจะได้เรียนรู้วิถีปฏิบัติ กฎเกณฑ์ กติกา ศีลธรรมจรรยาที่สังคมยอมรับ

ปราณี เชียงทอง (2526 : 113) กล่าวว่า การที่จะเขียนเรื่องสำหรับเด็ก ควรคำนึงถึงเรื่องความสนุกสนานบันเทิงใจของเด็ก ควบคู่ไปกับการสอดแทรก ค่านิยม คุณธรรม ความเชื่อ อุดมการณ์ของชาติ และสิ่งดีงามอันพึงประสงค์ที่จะปลูกฝังให้เด็กไว้อย่างพร้อมมูล เรื่องสำหรับเด็กต้องเป็นเรื่องที่ดีมีคุณค่า เรื่องของผู้ใหญ่แม้ว่าบางครั้งจะไม่ได้ไปบ้าง ก็ยังไม่เป็นพิษเป็นภัยมากนักเพราะผู้ใหญ่ผ่านประสบการณ์ชีวิตมามาก รู้ว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดีอย่างไร สามารถวิเคราะห์ได้แต่เด็กยังขาดประสบการณ์ และอ่อนวัยต่อโลกไม่สามารถวิเคราะห์ได้ว่า สิ่งใดดีไม่ดี สิ่งใดควรไม่ควร ได้อย่างผู้ใหญ่

ดังนั้นในการเขียนเรื่องสำหรับเด็ก ผู้ประพันธ์ควรคำนึงถึงธรรมชาติของเด็ก เข้าใจจิตวิทยา วุฒิภาวะ พัฒนาการ ความสนใจในการอ่าน ตลอดจนระมัดระวังในการเขียนเนื้อเรื่องการใช้ภาษาและกำหนดพฤติกรรมตัวละครด้วย

สมฤทธิ์ พุ่มสุวรรณ เป็นนักเขียนผู้หนึ่งที่มีความสำคัญกับการสร้างสรรค์วรรณกรรมสำหรับเด็กและมีผลงานเป็นที่รู้จักในนามปากกาว่า “ส. พุ่มสุวรรณ” งานเขียนของท่านมีมานานกว่า 20 ปีและมีผลงานจำนวนมากที่ได้รับรางวัล วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณที่ได้รับรางวัลดีเด่นจากการประกวดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ได้แก่

ปีพ.ศ.	ผลงานเรื่องที่ได้รับรางวัล	กลุ่มอายุ
2527	เหยี่ยวขาวตัวน	11-14 ปี
2529	บินสุดขอบฟ้า	12-14 ปี
2531	ฟ้าจำลองร้าง	3-5 ปี
2536	พ่อจ๋าแม่จ๋า	3-5 ปี

เรื่องบินสุดขอบฟ้า นอกจากจะได้รับรางวัลดีเด่น จากการประกวดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2529 แล้วยังได้รับใบประกาศนียบัตร IBBY (THE INTERNATIONAL BOARD ON BOOKS FOR YOUNG PEOPLE AWARDS A CERTIFICATE OF HONOUR FOR WRITING. 1988) อีกด้วย

ส่วนผลงานที่ได้รับรางวัลชมเชยจากการประกวดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ได้แก่

ปีพ.ศ.	ผลงานเรื่องที่ได้รับรางวัล	กลุ่มอายุ
2527	ไผ่ค่อมแคะ	11-14 ปี
2529	คุณย่าผจญภัย	12-14 ปี
2534	เด็กน้อยกับต้นไม้	6-11 ปี
2537	นักสืบนมสด	12-14 ปี

นอกจากนี้ ส. พุ่มสุวรรณยังมีผลงานประเภทบันเทิงคดีที่เขียนให้กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาและใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียนการสอนกลุ่มส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต ได้แก่ เรื่องกล้าผจญภัย เรื่องร้ายกว่าเสือ เรื่องทองเที่ยวป่า เรื่องลียอเพื่อนรัก เรื่องหมู่บ้านสุขใจ เรื่องรบกับหนู และเรื่องบ้านเขายบ้านเรา เป็นต้น

ผลงานวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ ที่กล่าวมา เป็นงานเขียนที่น่าสนใจ ศึกษา พิจารณาได้จากงานเขียนที่ได้รับรางวัลจากการประกวดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ และเป็นหนังสือที่กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการใช้เพื่อเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม โดยเฉพาะในด้านแนวคิดและกลวิธีการเสนอของ ส. พุ่มสุวรรณ เช่น เรื่องเด็กน้อยกับต้นไม้ ผู้เขียนเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยบรรยายถึงฉากแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์อำนวยประโยชน์ให้ผู้คน ต้นไม้ และสรรพสัตว์อย่างมากมาย แต่เมื่อสิ่งแวดล้อมเป็นพิษจากการกระทำของมนุษย์ ทำให้ต้นยางนาที่มีอายุยืนริมแม่น้ำต้นหนึ่งยืนต้นตาย ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของตัวละครพ่อกับลูกในตอนปิดเรื่องว่า ถึงแม้ต้นยางนาจะตายก็ยังมียุทธประโยชน์อยู่บ้าง คือ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกกา แต่มันจะมีประโยชน์มากกว่านี้ถ้ามันยังไม่ตาย และยังคงเป็นต้นไม้ที่เขียวชอุ่ม ส่วนเรื่องคุณย่าผจญภัย ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดในเรื่องการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าตลอดจนการอยู่ร่วมกันต้องช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกัน ไม่เบียดเบียนกัน โดยผู้เขียนใช้กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านตัวละครเอกคือ คุณย่าวัยเจ็ดสิบกว่าที่ถูกลูกหลานทอดทิ้ง แต่สามารถทำประโยชน์ให้กับลูกหลานและผู้คนมากมาย เช่น ช่วยหาสมบัติที่โจรป่านำไปซ่อน สั่งสอนให้โจรกลับใจมาเป็นคนดี ทั้งนี้ เพราะคุณย่ารู้ภาษาสัตว์ และสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาสังคมให้สงบสุข ส่วนวรรณกรรมสำหรับเด็กเล่มอื่นๆ ของ ส. พุ่มสุวรรณ นั้นมีความน่าสนใจในด้านแนวคิดและกลวิธีการเสนอที่โดดเด่นเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ ในสองประเด็นดังกล่าวเพื่อประโยชน์แก่ผู้วิจัยในการสอนเด็กให้เกิดแนวคิดอย่างมีกระบวนการโดยใช้กลวิธีต่างๆ อีกทั้งสามารถนำไปพัฒนาเด็กและเกิดประโยชน์ต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็กได้ด้วย

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ ในด้านแนวคิดและกลวิธีการเสนอ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ เพื่อเป็นแนวทางในการปลูกฝังแนวคิดและพัฒนาคุณลักษณะของเยาวชนไทย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ เฉพาะประเภทบันเทิงคดี จำนวน 37 เรื่อง ดังนี้

เรื่อง	ปี พ.ศ. ที่พิมพ์
1. ชีวิตเด็กริมน้ำกับปลาไทย	2525
2. ใฝ่คอมแคระ	2527
3. เขี้ยวชาดวัน	2527
4. ในน้ำมีปลา	2527
5. บ้านไร่ปลายนา	2528
6. ชายป่า	2528
7. หุบเขาดาวลูกไก่	2528
8. สามคืบเพื่อนรัก	2529
9. บินสุดขอบฟ้า	2529
10. คุณย่าผจญภัย	2529
11. เกษตรกรห้าไร่	2530
12. ไข่เอ็ดบ้านเขาแก้ว	2530
13. ฟ้าจ๋อยาร้อง	2531
14. สามพี่น้อง	2531
15. ชีวิตคนรักปลาแห่งบ้านชายคลอง	2531
16. นาฬิกาดอกไม้	2532
17. เมืองมดแดง	2532
18. ว่าจะเป็นนก	2532
19. เด็กน้อยกับต้นไม้	2533
20. นกกระเจิบน้อย	2533
21. นิทานต้นตาล	2533
22. บ้านปลาทอง	2533
23. กล้าผจญภัย	2534
24. ขโมยอยู่ไหน	2536
25. พ่อจ๋าแม่จ๋า	2536
26. รบกับหนู	2537
27. นักสืบนมสด	2537
28. ลีโยเพื่อนรัก	2538
29. บ้านสุขใจ	2538
30. ทนงเที่ยวป่า	2538

เรื่อง	ปี พ.ศ. ที่พิมพ์
31. ชายชรา กับนางนวล	2538
32. นิทานปลายี่สกทอง	2538
33. ร้ายกว่าเสือ	2538
34. หุ่นไล่กาผจญภัย	2539
35. ม้าบิน	2540
36. สะพานสายรุ้ง	2540
37. บ้านเขากับบ้านเรา	2546

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ ดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กประเภทบันเทิงคดีของ ส.พุ่มสุวรรณ จำนวน 37 เรื่อง
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็ก

3. วิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กประเภทบันเทิงคดีของ ส.พุ่มสุวรรณ จำนวน 37 เรื่อง ในด้านแนวคิดและกลวิธีการเสนอ ดังนี้

3.1 ด้านแนวคิด

- แนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจ
- แนวคิดด้านสังคม
- แนวคิดด้านสติปัญญา
- แนวคิดด้านร่างกาย

3.2 ด้านกลวิธีการเสนอแนวคิด

- การเสนอแนวคิดผ่านตัวละคร
- การเสนอแนวคิดผ่านฉาก
- การเสนอแนวคิดผ่านมุมมองผู้เขียน
- การเสนอแนวคิดผ่านนิทานซ้อนนิทาน

4. เสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (DESCRIPTIVE ANALYSIS)

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส.พุ่มสุวรรณ มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเด็ก

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของวรรณกรรมสำหรับเด็ก

World Book Encyclopedia (1965 : v.12, p 316) กล่าวว่า วรรณกรรมสำหรับเด็กคือ หนังสือที่เขียนขึ้นเป็นพิเศษสำหรับเด็ก

จินตนา ไบกาซูยี (2534 : 22) กล่าวถึง ความหมายของหนังสือสำหรับเด็กว่า บางคนอาจเรียกว่า “วรรณกรรมสำหรับเด็ก” มีผู้ให้ความหมายไว้หลายอย่าง รวมทั้งที่กรมวิชาการได้กำหนดความหมาย โดยจัดเข้าอยู่ในหนังสือเสริมประสบการณ์ ซึ่งแบ่งออกเป็นประเภท ๆ ได้แก่ หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสืออุทิศ และหนังสือส่งเสริมการอ่าน

ปราณี เชียงทอง (2525 : 2) กล่าวว่า วรรณกรรมสำหรับเด็ก หมายถึง หนังสือที่เขียนขึ้นสำหรับเด็กให้อ่านอย่างเหมาะสมกับวัยของเด็กและเป็นที่สนใจของเด็กวัยต่างๆตั้งแต่วัยก่อนเข้าโรงเรียนไปถึงวัยรุ่น ซึ่งเด็กสามารถเลือกอ่านได้ตามความพอใจ โดยไม่มีการบังคับ

วิริยะ สิริสิงห (2514 : 2514) กล่าวถึง วรรณกรรมสำหรับเด็กว่า หมายถึง วารสารและหนังสือที่เขียนขึ้นสำหรับเด็กและจะต้องเขียนให้เด็กอ่านอย่างเพลิดเพลิน ด้วยความสนใจ เพิ่มพูนความสามารถในการอ่าน และเข้าใจภาษา จนเกิดนิสัยรักการอ่านหนังสือ

จากความหมายของหนังสือสำหรับเด็กที่กล่าวมา สรุปได้ว่าหนังสือสำหรับเด็กคือ หนังสือทุกชนิดที่เขียนขึ้นสำหรับเด็กโดยเฉพาะมีวิธีเขียนให้เหมาะกับ วัย ความสนใจ ความต้องการ ประสบการณ์ของเด็ก

1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องจุดมุ่งหมายของหนังสือสำหรับเด็ก

จินตนา ไบกาซูยี (2534 : 63) กล่าวถึง จุดมุ่งหมายของหนังสือเด็ก

1. ช่วย让孩子ได้รับความบันเทิง สนุกสนานเพลิดเพลินสนองความต้องการของวัยเด็ก เช่นการ์ตูน เด็กเล็กชอบดูการ์ตูนมากโดยเฉพาะการ์ตูนตลก

2. ช่วยสร้างความคิดคำนึง และความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก เช่น เรื่องรูปปั้นของคุณตา ฟ้าจ้อยาร้อง สังข์ทองตอนวัยเด็ก พระอภัยมณีตอนสุดสาคร ของเล่นเดินทาง เป็นต้น

3. ช่วยพัฒนาการเรียนรู้ด้านภาษาของเด็กให้เจริญตามวัย เช่น บทกลอนสำหรับเด็ก บทกล่อมเด็ก หนังสือภาพที่ควบคุมการใช้คำ หนังสือที่ใช้ภาษาไพเราะสละสลวย
4. ช่วยปลูกฝังคุณธรรม เจตคติ และแบบอย่างอันน่าพึงปรารถนาให้บังเกิดแก่เด็ก เช่น เรื่องเหยี่ยวขาดวัน ใจจ้อยน้อย
5. ช่วยให้เด็กรู้จักการอ่านหนังสือ อ่านหนังสือเป็น อ่านหนังสือเก่ง เกิดนิสัยรักการอ่าน และนิสัยรักการอ่านจะดำรงอยู่ตลอดไปเป็นประโยชน์แก่เด็กต่อไปในอนาคต ในแง่ที่รู้จักใช้การอ่านเป็นเครื่องมือหาความรู้
6. ช่วยทดแทนความรู้สึกที่เด็กขาดหายไป เช่น ขาดความรัก ความว่าเหว มีปมด้อย หนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ จะช่วยปลอบประโลมจิตใจของเด็กและเป็นเพื่อนกับเด็กได้ดี เช่น เรื่องเมฆสีเงิน ครอบครัวเรามีความสุข ผีเสื้อและดอกไม้ เป็นต้น
7. ช่วยให้เด็กอ่านหนังสือที่มีเนื้อหาสาระเหมาะสมกับวัยเป็นการป้องกันไม่让孩子หันไปอ่านและสนใจเรื่องของผู้ใหญ่เร็วกว่าวัยกำหนด อันจะเป็นสิ่งที่ชักนำให้เด็กประพฤติตนในสิ่งที่ไม่สมควร

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของวรรณกรรมสำหรับเด็ก

ทูซ (Tooze) (1969 : 63) ได้กล่าวถึงวรรณกรรมสำหรับเด็กว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. ให้ความรู้
2. โครงเรื่องสมเหตุสมผล
3. เสริมสร้างทัศนคติที่ดีและมีคุณค่า
4. เสริมสร้างความเข้าใจในตนเอง เข้าใจคนอื่นและสิ่งแวดล้อม
5. เสริมความรู้ที่มีอยู่แล้วให้ขยายกว้างขึ้น
6. ให้ความเพลิดเพลินกระตุ้นให้เกิดความคิด จินตนาการสร้างสรรค์

ปราณี เชิงทอง (2526 : 79) ได้กล่าวถึงลักษณะของเรื่องที่เด็กชอบอ่าน มีดังนี้

1. เรื่องเกี่ยวกับการผจญภัย
2. เรื่องเกี่ยวกับกีฬา
3. เรื่องเกี่ยวกับอาชีพ
4. เรื่องเกี่ยวกับความรัก
5. เรื่องลึกลับและเรื่องสืบสวน
6. เรื่องเกี่ยวกับชีวิตสัตว์
7. เรื่องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเครื่องยนตร์กลไกต่างๆ

จินตนา ไบกาซุยี (2534 : 28 - 34) กล่าวถึงลักษณะของหนังสือสำหรับเด็ก ดังนี้

1. เนื้อหา มีวัตถุประสงค์และแก่นเรื่องบ่งบอกอย่างชัดเจน มีวัตถุประสงค์ของหนังสือระดับเด็กเล็ก ควรมีความคิดรวบยอดเพียงเรื่องเดียว โดยเฉพาะหนังสือภาพสำหรับผู้อ่านวัยก่อนเรียนจนถึงชั้นประถมศึกษาซึ่งยังมีความสนใจและความอดทนในการอ่านน้อย แต่ถ้าเป็นหนังสือสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น อาจจะมีการคิดรวบยอดหลายความคิด

2. เนื้อหาต้องมีความยากง่ายเหมาะกับระดับชั้นวัย ความสนใจ และภูมิหลัง เนื้อหาสนุกสนาน ไม่มีบทบรรยายมาก มีเนื้อหาสนุกสนานไม่มีบทบรรยายมากมีเรื่องราวที่แสดงความคิดเห็นไหวของเรื่องและตัวละคร ใช้ตัวละครที่เหมาะสม ไม่มีตัวละครมาก มีบทสนทนาดำเนินเรื่องในสัดส่วนที่เหมาะสม ไม่ยาวเป็นหน้าๆ แม้เด็กเริ่มเรียนจะชอบบทสนทนามากกว่าการบรรยายก็ตาม

3. รูปแบบการเขียนเนื้อหา มีหลายแบบเมื่อเลือกใช้รูปแบบใด จะต้องใช้อย่างถูกต้อง ไม่ปะปนจนสับสน ควรจะให้กลมกลืนกันไป มีหลักการเลือกรูปแบบการเสนอเรื่องอยู่ว่าเด็กอ่านเข้าใจง่ายและรู้เรื่องเร็วที่สุด หนังสืออ่านสำหรับเด็กนั้นมีจุดประสงค์ให้เด็กอ่านเอง ไม่ต้องการให้ผู้ใหญ่อธิบายอีกครั้งหนึ่ง จึงไม่ควรดำเนินเรื่องหรือใช้กลวิธีการเขียนที่ซับซ้อน

4. รูปภาพ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญโดยเฉพาะเด็กวัยก่อนเรียน ควรเป็นภาพที่มีตัวหนังสือประกอบเล็กน้อย ในระดับประถมศึกษาควรเป็นหนังสือภาพประกอบอย่างเหมาะสม และเด็กก่อนวัยรุ่น ควรเป็นหนังสือที่มีภาพประกอบบ้างแต่ไม่จำเป็นทุกหน้า

5. สำนวนภาษา ใช้ภาษาง่ายๆ ถูกต้อง เหมาะสม สั้นกระชับใจความสละสลวย เป็นภาษาที่ดี ใช้ประโยคสั้นๆ ไม่ซับซ้อน เด็กเล็กควรใช้คำและประโยคซ้ำๆ กันให้มาก เพื่อส่งเสริมความจำโดยให้ผู้อ่านได้เห็นบ่อยๆ เด็กจะเข้าใจคำที่อ่าน ถ้าเข้าใจประโยคจะเข้าใจเรื่องได้ หนังสือสำหรับเด็กจึงควรใช้คำที่เด็กในวัยนั้นได้เรียนรู้ และเข้าใจความหมายแล้ว

6. ลักษณะการเขียนประโยคและการใช้ขนาดตัวอักษร หนังสือภาพสำหรับเด็กวัย 2 - 5 ขวบ (วัยอนุบาลและ ป.1) ควรเขียนแยกเป็นคำๆ ตัวอักษรโตขนาดประมาณ 24 - 30 พอยท์ หนังสือสำหรับเด็กวัย 8 - 9 ขวบ (ชั้น ป.2 - ป.4) เขียนเป็นประโยคสั้นๆ เว้นวรรคห่างพอสมควร ย่อหน้าหนึ่งประมาณ 3 - 5 บรรทัด หนังสือสำหรับเด็กวัย 10 - 11 ขวบ (ชั้น ป.5 - ป.6) ใช้ประโยคยาวขึ้น ใช้วลียาวประโยค และประโยคซับซ้อน เขียนเรื่องได้ยาวขึ้น

7. รูปเล่ม ควรมีขนาดกระทัดรัด ไม่ใหญ่หรือกว้าง หรือยาว หรือเล็กมาก เพราะเด็กจะถืออ่านไม่สะดวก เนื่องจากกลัมน้ำหนักที่ยังไม่แข็งแรงพอที่จะรับของเล็กหรือใหญ่มากเกินไปจนเกินไป จำนวนหน้าของเด็กมีดังนี้

เด็กวัย 2 - 5 ขวบ จำนวนหน้าประมาณ 8 - 16 หน้า

เด็กวัย 6 - 11 ขวบ จำนวนหน้าประมาณ 16 - 32 หน้า

1.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเขียนหนังสือและการจัดทำหนังสือสำหรับเด็ก

ปราณี เชียงทอง (2526 : 228) ได้กล่าวถึง การเขียนหนังสือสำหรับเด็กว่า หนังสือสำหรับเด็กมีความสำคัญมากในอันที่จะหล่อหลอมเด็กให้เป็นคนดี จำเป็นต้องระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งในการที่จะเขียนหนังสือสำหรับเด็กให้มีคุณค่า พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ได้ทรงกล่าวถึงเรื่องการเขียนหนังสือสำหรับเด็กตอนหนึ่งว่า

“...หนังสือจะนำเด็กไปสู่ที่ใด ก็แล้วแต่คุณภาพของหนังสือนั้น การจัดทำหนังสือสำหรับเด็กให้มีคุณภาพดี ถูกต้อง เหมาะสมกับเด็ก และความต้องการของสังคม เปรียบเสมือนจุดดวงประทีปส่องทางไปสู่ความสว่างแจ่มใสทั้งในส่วนตัวของเด็กเองและส่วนรวมของประเทศชาติอีกด้วย หนังสือสำหรับเด็กและการเล่าเรียนควรเฟื่องเลี้ยงให้งอกงามตามธรรมชาติ...”

รัฐจวน อินทรกำแหง (2524 : 107 - 109) ได้กล่าวว่า การจัดทำหนังสือสำหรับเด็ก ควรคำนึงถึงความสามารถในการอ่านและสิ่งแวดล้อมของเด็กเป็นสำคัญ เด็กในวัย 3 - 5 ปี ความสามารถในการอ่านของเด็กวัยนี้มีน้อยมากชอบฟังและชอบดูมากกว่าชอบอ่านเอง หนังสือสำหรับเด็กวัยนี้ย่อมต้องการภาพประกอบอย่างยิ่ง เนื้อเรื่องควรสนุก ง่ายแต่มีจุดสะกิดใจนิดหนึ่งแอบไว้

เด็กในวัย 6 - 8 ปี มีความสามารถในการอ่านมากขึ้นตามวัยและประสบการณ์ พอใจในการอ่านเองมากขึ้นโดยเฉพาะเด็กหญิงเพิ่มสาระมากขึ้นแต่ยังคงรักษาความสนุก ภาพประกอบมีความสำคัญอยู่เป็นอันดับต้น

เด็กในวัย 9 - 12 ปี เป็นระยะนี้เข้าสู่วัยรุ่นตอนต้นแล้วความอยากรู้อยากเห็นมีพลังสูงหนังสือที่จะมีประโยชน์ต่อเด็กวัยนี้อย่างมากก็คือหนังสือชีวประวัติ

เด็กในวัย 13 - 15 ปี เป็นวัยที่เข้าสู่วัยรุ่นตอนกลาง เป็นช่วงแสวงหาที่รุนแรง เด็กวัยนี้พอใจที่จะอยู่กับความฝันมากกว่าความจริง หนังสือที่จะส่งเสริมไปในทางสร้างสรรค์จะมีค่าในระยะยาวแก่ชีวิตของเด็กวัยนี้

1.5 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของวรรณกรรมสำหรับเด็ก

คุณค่าของหนังสือสำหรับเด็ก ได้แก่ ความต้องการและความสนใจใฝ่รู้ตามธรรมชาติของเด็ก

ถวัลย์ มาศจรัส (2538 : 26) ได้กล่าวถึงความต้องการของเด็กของ Zena Sutherland และ May Hill Arbuthnot ไว้ 7 ประการคือ

1. ต้องการความมั่นคงปลอดภัย
2. ต้องการความรักและเป็นที่ยอมรับ
3. ต้องการให้เป็นที่ยอมรับของสังคม
4. ต้องการความสำเร็จ
5. ต้องการเปลี่ยนแปลง

6. ต้องการความรู้ต่าง ๆ
7. ต้องการในสิ่งอันเป็นสุนทรีย์

ส่วนความสนใจใฝ่รู้ตามธรรมชาติของเด็ก Roy Eugene Toothaker ระบุว่า
เด็ก ๆ มีความสนใจ 10 ประการด้วยกันคือ

1. อยากรู้ อยากเห็นเกี่ยวกับตนเอง
2. เกี่ยวกับธรรมชาติ
3. เกี่ยวกับผู้คนและสถานที่ต่าง ๆ
4. เกี่ยวกับเครื่องจักรและการทำงาน
5. เกี่ยวกับข้อเท็จจริงและการพิสูจน์ข้อเท็จจริง
6. เกี่ยวกับอุดมคติในการดำรงชีวิตของมนุษย์
7. เกี่ยวกับสังคมรอบ ๆ ตัว
8. เกี่ยวกับการสร้างสรรค์ประสบการณ์ต่าง ๆ
9. เกี่ยวกับโลกสมมุติของเด็ก
10. เกี่ยวกับโลกที่เด็กไม่เคยรู้จัก

1.6 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเกณฑ์การวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็ก

บันลือ พฤษะวัน (2521 : 10 - 12) กล่าวถึงเกณฑ์การวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กว่าควรพิจารณาเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของเรื่อง เมื่อเด็กอ่านแล้วได้แนวคิดอย่างไรบ้าง เด็กไม่ต้องการให้สอนตรงๆ การมีนิทานเป็นตัวอย่างให้แนวปฏิบัติได้ดีกว่าการสอน โครงเรื่อง หมายถึง การวางลำดับเป็นเรื่อง ซึ่งผูกเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ตัวละครประสบปัญหาที่ต้องขบคิดหาทางคลี่คลายปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ ตัวละครเป็นตัวละครที่แสดงพฤติกรรมออกมาตามลักษณะนิสัยและสภาพแวดล้อม จากและบรรยากาศ จากแสดงให้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องเรื่องเป็นตอนๆต่อเนื่องกัน บรรยากาศ หมายถึง สภาพการดำเนินชีวิตของตัวละครสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความรู้สึกการเปรียบเทียบให้เกิดอารมณ์ร่วม เสมือนผู้อ่านเข้าไปอยู่ในสถานการณ์นั้นๆ ภาพประกอบภาพมีความสำคัญมากซึ่งช่วยสร้างจินตนาการ ขณะเดียวกันภาพต้องขึ้นอยู่กับลักษณะเรื่องที่แต่ง ถ้าเป็นเรื่องเพื่อฝันควรเป็นภาพการ์ตูน ถ้าเป็นเรื่องจริงควรเป็นภาพเหมือน

สุนทรี มีพร้อม (2522 : 70 - 71) ได้ศึกษาวิเคราะห์หนังสือสำหรับเด็กฉบับชนะการประกวด โดยเสนอหลักเกณฑ์ในการเขียนหนังสือสำหรับเด็กไว้ว่า

1. โครงเรื่อง ควรมีความแปลกใหม่
2. เนื้อเรื่องควรถูกใจเด็ก ตรงกับความต้องการและธรรมชาติของเด็ก
3. เรื่องควรมีความสนุกอ่านแล้วสบายใจ
4. ภาษาควรใช้ภาษาง่าย และขนาดตัวอักษรเหมาะกับวัยเด็ก

5. ตัวละครต้องมีความใกล้เคียงกับชีวิตจริง ถ้าเป็นสัตว์ต้องเป็นสัตว์ที่พูดได้เหมือนคน และเป็นสัตว์ที่เด็กเข้าใจ

6. ฉากและบรรยากาศ เป็นแบบไทยๆให้มากที่สุด

7. ภาพประกอบควรให้สีสดใสมีชีวิตชีวา และสามารถช่วยอธิบายเรื่องได้ดี

8. สิ่งที่น่าสนใจเสนอแก่เด็กควรแสดงถึงความดีงาม ความถูกต้อง อันเป็นที่ยอมรับของสังคม รวมทั้งให้ประโยชน์ในด้านความรู้ ด้านจิตใจด้วย

9. หนังสือสำหรับเด็กที่ไม่สร้างสรรค์และมีส่วนทำลายเด็ก ลักษณะของหนังสือประเภทนี้คือ ปลุกฝังให้เด็กมีจิตใจเหี้ยมโหด ยึดถือความพยาบาท ปลุกฝังให้เด็กมีความคิดหมกมุ่นฝังใจในเรื่องเพศหรือการมรณัม ปลุกฝังความก้าวร้าว สร้างค่านิยมผิดๆ给孩子

1.7 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็ก

กุหลาบ มลลิกะมาส (2522 : 84 - 85) กล่าวถึงแนวคิดว่า นักเขียนย่อมมองดูโลกและชีวิตมนุษย์ ในแง่มุมต่างๆ กันและต่างก็มีแนวคิดของตนที่มีต่อโลก ต่อสังคม และต่อชีวิตมนุษย์แตกต่างกัน แนวคิดหรือปรัชญาของนักเขียนจึงมีหลายแนว แต่ต่างก็พยายามถ่ายทอดความคิดหรือปรัชญาต่างๆ นั้นในวรรณคดีที่ตนแต่งขึ้นเสมอ

ในการประเมินค่าของแนวคิดหรือสารัตถะของเรื่องว่าจะมีคุณค่าต่อผู้อ่านเพียงใดนั้น กุหลาบ มลลิกะมาส (2522 : 86) เสนอแนวคิดไว้ดังนี้

1. สารัตถะนั้นมีลักษณะสมจริงต่อสภาพของมนุษย์เพียงใดทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ได้กว้างขวางลึกซึ้งเพียงใด

2. ผู้แต่งสามารถแสดงลักษณะมนุษย์ได้ชัดเจนแจ่มแจ้ง หรือคลุมเครือให้เข้าใจหรือยังสับสนไม่ชัดเจนเพียงพอ

3. สารัตถะนั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์ ส่งเสริมยกระดับจิตใจหรือตระหนักในอุดมการณ์ของมนุษย์เพียงใด หรือช่วยให้บังเกิดความรู้ ความเข้าใจในชีวิตและโลกเพียงใด

จินตนา ไบกาชูยี (2534 : 63) กล่าวถึง แนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กว่า ควรวางให้ชัดเจนว่าเรื่องอะไร ใครทำอะไร ที่ไหน มีผลอะไรอย่างไร เป็นต้น จุดหมายของเรื่องหรือ Theme ของเรื่อง อาจนำมาเขียนเป็นบทนำเรื่องหรือจะนำมาสรุปในตอนจบของเรื่องก็ได้

ปราณี เขียวทอง (2526 : 81) กล่าวถึง แนวคิดที่ว่าแนวคิดของเรื่องเป็นจุดมุ่งหมายในการเขียนซึ่งแต่งไว้ในเนื้อเรื่อง แนวคิดของเรื่องอาจจะเป็นความรักสัตว์ การยอมรับตนเองและผู้อื่น การเอาชนะอุปสรรค ความโหดร้ายของสงคราม แนวคิดของเรื่องควรพัฒนาไปตามลำดับเนื้อเรื่องและเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นกับตัวละครในเรื่อง ไม่จำเป็นต้องบอกให้รู้ว่าตัวละครเป็นคนเช่นไรบ้างควรให้ตัวละครแสดงบทบาทและบุคลิกลักษณะออกมาเองจากการกระทำ ถ้าแนวคิดของเรื่องเป็นการสอนศีลธรรมจรรยาควรให้ตัวละครเป็นผู้ดำเนินเรื่อง โดยแทรกเรื่อง

ศีลธรรมจรรยาไว้ โดยไม่ให้เด็กรู้ตัวว่าเป็นการสั่งสอน เพราะเด็กไม่ชอบเรื่องที่เขียนขึ้นเพื่อสั่งสอนเด็กโดยตรง

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า แนวคิดคือแก่นสาระของเรื่อง เป็นเรื่อง ที่ผู้เขียนกำหนดไว้ว่าเป็นเรื่องอะไร เกี่ยวกับใคร จะให้อะไรแก่เด็ก เช่น ความกตัญญู ความกล้าหาญ ความเสียสละ

1.8 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีในการเขียนวรรณกรรมสำหรับเด็ก

ด้านโครงเรื่อง

จินตนา ไบกาซูยี (2534 : 95) กล่าวถึง โครงเรื่องว่า วรรณกรรมสำหรับเด็ก นั้น ควรมีโครงเรื่องเพียงนิดเดียวมีตัวละครไม่มาก โครงเรื่องไม่ซับซ้อน มีความสั้นกระชับ และคมคาย โครงเรื่องประกอบด้วยบทนำเรื่องซึ่งเป็นการเปิดฉากปัญหา จุดสนใจกลางเรื่อง และตอนจบซึ่งเป็นจุดสุดยอดของเรื่อง เป็นการคลี่คลายปัญหาทั้งหมด

ประทีป เหมือนนิล (2523 : 15 - 23) ได้แบ่งโครงเรื่องออกเป็น 3 ตอน คือ

1. การเปิดเรื่อง คือ จุดเริ่มต้นของเรื่องซึ่งถือว่าเป็นตอนสำคัญที่จะดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องราวต่อไป ในวรรณกรรมไทยประเภทบันเทิงคดี โดยทั่วไปนิยมเปิดเรื่องกันหลายวิธีเช่น

1.1 การเปิดเรื่องโดยการบรรยาย การเปิดเรื่องแบบนี้ มักเป็นการเริ่มต้นเล่าเรื่องอย่างเรียบๆ แล้วค่อยๆ ทวีความเข้มข้นของเรื่องขึ้นเป็นลำดับ อาจเป็นการบรรยายฉากบรรยายตัวละคร หรือเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

1.2 เปิดเรื่องโดยการพรรณนาฉาก พรรณนาตัวละครหรือพรรณนาเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ คล้ายวิธีการบรรยาย เพียงแต่เน้นที่จะสร้างภาพเพื่อปูพื้นอารมณ์ให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกนึกคิดเคลิบเคลิ้มคล้อยตามเป็นพิเศษ

1.3 เปิดเรื่องโดยใช้เหตุการณ์หรือการกระทำของตัวละคร ที่ก่อให้เกิดความสนใจโดยเร็ว การเปิดเรื่องวิธีนี้ สามารถทำให้ผู้อ่านกระหายที่จะติดตามเรื่องราวต่อไปได้มากเป็นพิเศษ

1.4 เปิดเรื่องโดยใช้บทสนทนา การเปิดเรื่องแบบนี้สามารถเรียกร้องความสนใจของผู้อ่านได้ดีวิธีหนึ่ง ถ้าถ้อยคำที่นำมาเริ่มต้นนั้นเร้าใจหรือกระตือรือร้นผู้อ่านทันที แต่ต้องพยายามเชื่อมโยงบทสนทนานั้นให้เกี่ยวพันกับเรื่องต่อไปอย่างแนบแน่นด้วย

1.5 เปิดเรื่องโดยใช้สุภาษิต บทกวี บทเพลง หรือข้อความที่คมคาย ชวนคิดชวนให้ฉงนสนเท่ห์ น่าติดตาม

2. การดำเนินเรื่อง นอกจากโครงเรื่องจะประกอบด้วย การเปิดเรื่องในตอนต้นแล้ว การดำเนินเรื่องซึ่งเป็นตอนกลางของเรื่อง ก็นับว่ามีความสำคัญอยู่มากเช่นเดียวกัน เพราะผู้แต่งจะต้องดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องอย่างจดจ่ออยู่เสมอ ดังนั้นจึงต้องสร้างความ

ขัดแย้ง (Conflict) ที่เรารู้ใจ แล้วคลี่คลายความขัดแย้งเหล่านั้นอย่างแนบเนียนไปจนถึงเป้าหมายสุดท้ายในตอนปิดเรื่อง ทั้งนี้ต้องอาศัยกลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง และกลวิธีการเล่าเรื่องที่เหมาะสมดังนี้

2.1 ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดการต่อสู้ ซึ่งอาจเป็นการต่อสู้ภายนอกหรือภายในใจก็ได้ นับเป็นจุดสำคัญในการแต่งบันเทิงคดี เพราะความขัดแย้งที่ทำให้สองฝ่ายพยายามที่จะเอาชนะซึ่งกันและกัน จะทำให้เรื่องราวดำเนินไปอย่างน่าสนใจและชวนติดตามเพื่อทราบผลในตอนจบ โดยอาจแบ่งความขัดแย้งออกดังนี้

2.1.1 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (Man against man) คือ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยกันเอง อาจเป็นการต่อสู้ระหว่างมนุษย์ตั้งแต่สองคนขึ้นไป เช่น สามีกับภรรยา พ่อแม่กับลูก พี่กับน้อง เพื่อนกับเพื่อน ฯลฯ ตลอดไปจนถึงการรบทัพจับศึก ที่เป็นการต่อสู้ของคนหมู่มาก ซึ่งสามารถนำมาแต่งเป็นเรื่องราวได้มากมายไม่รู้จักจบสิ้น

2.1.2 ความขัดแย้งกับตัวเอง (Man against himself) คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตัวละครเองอันก่อให้เกิดความทุกข์หรือความสับสนวุ่นวายในใจส่วนมาก มักเป็นการต่อสู้ระหว่างความปรารถนาจะกระทำการอย่างหนึ่ง กับความรู้สึกว่าผิดชอบว่าการกระทำนั้น ไม่ถูกต้องเหมาะสม

2.1.3 ความขัดแย้งที่เกิดจากสาเหตุภายนอก (Man against Outside Force) คือ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพลังภายนอกที่อยู่ล้อมรอบตัว เช่น การต่อสู้กับภัยธรรมชาติ สังคม สัตว์ รวมไปถึงความขัดแย้งกับพระเจ้า ศาสนา หรือชะตากรรมของตนเอง

2.1.4 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากความเห็นไม่ตรงกัน (Idea against Idea) คือ ความขัดแย้งระหว่างความคิดสองแบบที่แตกต่างกันโดยมีกลุ่มตัวแทนของความคิดแต่ละฝ่าย

2.2 กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง นักประพันธ์อาจกระทำได้หลายวิธีคือ

2.2.1 เล่าเรื่องตามลำดับปฏิกิริยา คือ การเล่าเรื่องไปตามลำดับเวลา ก่อนหลังของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการเริ่มเรื่องจากจุดเริ่มต้นก่อน แล้วจึงดำเนินเรื่องไปตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหลัง

2.2.2 เล่าเรื่องย้อนต้น (Flash back) คือ การดำเนินเรื่องที่เล่าย้อนกลับกันไปมา ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ดังนั้นเรื่องจึงอาจเริ่มต้นที่ตอนใดตอนหนึ่งก็ได้

2.2.3 เล่าเหตุการณ์เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา การดำเนินเรื่องแบบนี้ แม้จะเล่าเหตุการณ์ที่เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา แต่เรื่องราวมักต่อเนื่องกันไปตลอด

2.3 กลวิธีในการเล่าเรื่องหรือเทคนิคเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง (Point of View)

หมายความว่า ในการเขียนเรื่องสั้นหรือนวนิยายใดๆ ก็ตาม ผู้ประพันธ์เป็นผู้เล่าเรื่องขึ้นเอง หรือกำหนดให้ตัวละครตัวใดในเรื่องเป็นผู้เล่า ผู้ประพันธ์หรือตัวละครที่เล่าเรื่องนั้นมีฐานะอะไรในเรื่อง กลวิธีในการเล่าเรื่องจึงอาจแบ่งได้หลายวิธีดังนี้

2.3.1 ใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครในเรื่องเป็นผู้เล่า (The first person narrator as a main character) คือ ให้ตัวละครสำคัญเล่าเรื่องของตนเอง โดยใช้สรรพนาม “ผม” “ฉัน” “ดิฉัน” “ข้าพเจ้า” หรือ “เรา” กลวิธีในการเล่าเรื่องแบบนี้มีอยู่มากในการแต่งเรื่องสั้น

2.3.2 ใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครรองในเรื่องเป็นผู้เล่า (The first person narrator as a minor character) คล้ายวิธีแรกแต่ใช้ตัวละครรอง ซึ่งมักจะเป็นผู้ใกล้ชิดกับตัวละครสำคัญเป็นผู้เล่า

2.3.3 ผู้ประพันธ์ในฐานะเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงทุกอย่างเป็นผู้เล่า (The omniscient author) ผู้ประพันธ์ทำตัวเสมือนผู้ล่วงรู้หมดทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับตัวละคร ทั้งที่เป็นเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร

2.3.4 ผู้ประพันธ์ในฐานะเป็นผู้สังเกตการณ์เป็นผู้เล่า (The author as an observer) คล้ายวิธีที่สาม ต่างกันที่ผู้ประพันธ์ไม่ทราบความรู้สึกนึกคิดของตัวละครได้เลย มีหน้าที่แต่เพียงรายงานเฉพาะสิ่งที่ตนได้เห็น ได้ฟัง ได้สังเกตการณ์สนทนาหรือการกระทำของตัวละครเท่านั้น

2.3.5 ใช้บุรุษที่หนึ่งเป็นผู้เล่าด้วยวิธีการกระเสียดประหวัด (Stream of consciousness) หรือการให้บุรุษที่หนึ่งเล่าเรื่องของตนเอง แต่ปรากฏในรูปกระแสความคิดประหวัดถึงเหตุการณ์ต่างๆ

3. การปิดเรื่องคือ จุดจบของเรื่องซึ่งนับได้ว่าเป็นช่วงที่มีความสำคัญมาก เพราะจะเป็นตอนที่ประเมินผลให้รู้ว่า ผู้อ่านมีความประทับใจต่อวรรณกรรมเรื่องนั้นมากน้อยเพียงใด โดยทั่วไปวิธีการปิดเรื่องที่นิยมกันอยู่หลายวิธี ดังนี้

3.1 ปิดเรื่องแบบหักมุมหรือพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน (Surprise ending หรือ Twist ending) คือการปิดเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความแปลกประหลาดใจ หรือฉงนสนเท่ห์

3.2 ปิดเรื่องแบบโศกนาฏกรรม (Tragic ending) คือ การจบเรื่องด้วยความตาย ความผิดหวัง ความสูญเสีย หรือความล้มเหลวในชีวิต การปิดเรื่องแบบนี้มักเรียกร้องความเห็นใจ ความซาบซึ้งสะเทือนใจจากผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

3.3 ปิดเรื่องแบบสุขนานุกรม (Happy ending) คือการจบเรื่องด้วยความสุข หรือความสำเร็จของตัวละคร

3.4 ปิดเรื่องแบบสมจริงในชีวิต (Realistic ending) หรือให้แนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้อ่าน คือการจบเรื่องแบบทิ้งปัญหาไว้ให้ผู้อ่านคิดหาคำตอบเอง เพราะในชีวิตจริงมีปัญหาหลายอย่างที่ไม่สามารถแก้ปัญหานั้นได้ หรือหาคำตอบให้แก่ปัญหานั้นได้

ด้านการสร้างตัวละคร

วิริยะ สิริสิงห (2524 : 29 - 30) ได้เสนอเทคนิคหรือกลวิธีในการสร้างตัวละครสรุปได้ว่า ตัวละครต้องมีชีวิตจริง ตัวละครในเรื่องจะต้องคิดและแสดงพฤติกรรมได้สมวัยเหมือนกับคนจริงๆ ตัวละครที่เป็นผู้ใหญ่ต้องพูดจาแบบผู้ใหญ่อย่าให้ตัวละครที่เป็นเด็กพูดหรือทำอะไรเป็นผู้ใหญ่ หรือตัวละครที่เป็นผู้ใหญ่แสดงพฤติกรรมเป็นเด็ก ตัวละครต้องมีชื่อ ชื่อตัวละครต้องคล้องจองสมจริงกับสถานที่ อายุกับชื่อของตัวละครเป็นสิ่งจำเป็นเช่นกัน เรื่องราวที่เกิดในอดีต ตัวละครในยุคนั้นจะต้องไม่มีชื่อหรือหว่าเหมือนคนสมัยใหม่ ควรหลีกเลี่ยงชื่อที่ออกเสียงคล้ายๆ กัน เพราะจะทำให้ผู้อ่านสับสน สำหรับเด็กเล็กๆ นั้นชื่อที่ออกเสียงแล้วเกิดความขบขัน เช่น ตู๊ต๊ะ ตุ่มตุ้ม ต้วมเตี้ยม แบบนี้น่าใช้ เสียงของชื่อจะเป็นเสน่ห์เพิ่มให้กับเรื่องได้อย่างดี

ลมูล รัตตากร (2532 : 83 - 84) ได้เสนอกลวิธีการสร้างตัวละครในนวนิยายไว้ดังนี้

1. ตัวละครต้องมีชื่อ การให้ชื่อตัวละครจะทำให้ตัวละครมีชีวิตชีวา การใช้ชื่อควรขึ้นอยู่กับฉาก
2. ตัวเอกต้องรู้เรื่องราวเกี่ยวกับผู้อ่าน หรือมิฉะนั้นอาจมีอายุมากกว่าวัยรุ่นเล็กน้อย
3. ตัวละครต้องสมจริง ตัวละครในเรื่องไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด ควรพูด และแสดงอาการปฏิกิริยาให้สมวัยของตน
4. ตัวละครต้องพัฒนาไปตามธรรมชาติ มีการพัฒนาลักษณะของตัวละครในด้านต่างๆ บอกสาเหตุแห่งการพัฒนาลักษณะดังกล่าวอย่างสมเหตุสมผล หากยังไม่เปลี่ยนแปลงก็ประพฤติดีปฏิบัติอย่างเสมอต้นเสมอปลาย
5. ตัวละครควรมีลักษณะน่าประทับใจ อาจแสดงโดยคำพูด อาการปฏิกิริยา ความรู้สึกนึกคิด และมีบทบาทน่าสนใจ
6. ลักษณะอื่นๆ ของตัวละคร ต้องมีจำนวนพอเหมาะกับวัยของผู้อ่าน ตัวละครเอกจะประสบปัญหาสำคัญ และแก้ไขได้ในตอนจบ
7. การบรรยายตัวละคร ควรใช้หลายๆ วิธีเพื่อมิให้ซ้ำซาก น่าเบื่อหน่าย อาจใช้วิธีบรรยายอย่างตรงไปตรงมา ผสมผสานอยู่ในบทสนทนาให้ตัวละครอื่นๆ คิดในใจเกี่ยวกับตัวละครที่ผู้เขียนกำลังต้องการบรรยายลักษณะ ตัวละครอาจนึกถึงลักษณะของตนเองหรือผู้อ่านทราบได้จากพฤติกรรมในท้องเรื่องของตัวละครนั้น

วิภา กงกะนันทน์ (2533 : 103 - 110) เสนอแนวทางการสร้างตัวละครว่าควรสร้าง ดังนี้

1. สร้างให้สมจริง (Realistic) คือ การสร้างตัวละครให้มีลักษณะที่เป็นไปได้ตามธรรมชาติ ฉะนั้นผู้ประพันธ์จึงจำเป็นต้องรู้ว่า “ของจริง” นั้นมีลักษณะธรรมชาติเป็นอย่างไร เช่น ถ้าตัวละครเป็นมนุษย์ ก็ควรที่จะแสดงธรรมชาติของปुरुชนได้ชัดเจน หรือหากตัวละครเป็นสัตว์ ผู้ประพันธ์ก็จำเป็นต้องรู้จิตวิทยาและธรรมชาติของสัตว์เช่นเดียวกัน

2. สร้างตามอุดมคติ (Idealistic) คือ การสร้างตัวละครในลักษณะที่คาดหวัง โดยใช้อุดมการณ์ ความศรัทธา และระบบค่านิยมส่วนตัวในเรื่องของความดีความงาม ความถูกต้องและความยุติธรรมเป็นเกณฑ์ ฉะนั้นตัวละครแบบอุดมคติจึงมักดีงามเกินกว่าธรรมดาสามัญทั่วไปจนขาดความสมจริงไปบ้างแต่ก็อาจจะมีโอกาสเป็นจริงได้บ้างในบางกรณีเหมือนกัน

3. สร้างแบบเหนือจริง (Surrealistic) คือ การสร้างตัวละครให้มีพฤติกรรมเกินกว่าธรรมชาติวิสัย เช่น การสร้างตัวละครให้มีความเก่งกล้าเหนือมนุษย์ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้มีปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจน จากตัวละครในบันเทิงคดีร้อยกรองรุ่นเก่าของไทยเป็นอันมาก

4. สร้างโดยใช้ตัวละครแบบฉบับ (Type) คือ การสร้างตัวละครให้มีลักษณะคงที่ไม่ว่าในเวลาและสถานที่อย่างไรก็จะมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง เช่น ตัวละคร พลนิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต เป็นต้น

ด้านการสร้างฉาก

รศพร ชัยธาดา (2531 : 40) กล่าวถึงการสร้างฉากในหนังสือสำหรับเด็กดังนี้

1. ใช้ฉากและบรรยากาศที่เด็กคุ้นเคย เช่น บ้าน โรงเรียน วัด ฯลฯ
2. ใช้ฉากและบรรยากาศที่สอดคล้องกลมกลืนกับเรื่อง
3. ใช้ฉากและบรรยากาศที่ช่วยสร้างเสริมความรู้และประสบการณ์ให้กับเด็ก เช่น ป่า ทะเล ฤดูหนาว ฤดูร้อน ฤดูใบไม้ร่วง ฯลฯ
4. ฉากและบรรยากาศที่สร้างขึ้น จะต้องให้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเวลาในท้องเรื่อง

ทองสุข เกตุโรจน์ (2519 : 16) ได้แบ่งการสร้างฉาก ดังนี้

1. สร้างด้วยการใช้คำบรรยายของผู้แต่ง
 2. สร้างด้วยการใช้ภาษาถิ่นของตัวละคร
 3. สร้างด้วยการกล่าวถึงประเพณีท้องถิ่นให้ทราบว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นสมัยใดและที่ไหน
- วิริยะ สิริสิงห (2524 : 70) กล่าวถึงความสำคัญของฉากไว้เป็นหัวข้อ ดังนี้

1. ฉาก ในเรื่องมีความสมจริง
2. ฉาก ช่วยในการดำเนินเรื่อง
3. ฉาก ช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นลักษณะของตัวละครได้ชัดเจน

ฉากในเรื่องมีความสมจริง หมายถึง ผู้เขียนได้บรรยายฉากเสมือนเกิดเหตุการณ์นั้นๆ ขึ้นจริง

ฉากช่วยในการดำเนินเรื่อง หมายถึง การบรรยายฉากเพื่อบอกสภาพของสถานที่เวลาที่เกิดเหตุการณ์นั้นๆ หรือแนะนำตัวละครเข้าสู่เนื้อเรื่อง ฉากจะช่วยในการดำเนินเรื่อง

ฉากช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นลักษณะตัวละครได้ชัดเจน ฉากจะบอกได้ว่า ตัวละครมีลักษณะนิสัยอย่างไร ฐานะความเป็นอยู่เป็นอย่างไร

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมสำหรับเด็ก

สุนทรี มีพร้อม (2522 : 209) ได้วิเคราะห์หนังสือเด็กฉบับชนชั้นการประกวดงาน สัปดาห์หนังสือแห่งชาติ โดยมีความมุ่งหมายในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ หนังสือเด็กที่ชนะการ ประกวด และได้รับรางวัลระหว่างปี 2515 - 2519 โดยพิจารณาในด้านโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง สำนวนภาษา ตัวละคร ฉาก และอื่นๆ รวมทั้งประเมินคุณค่าของหนังสือ ผลการศึกษาปรากฏว่า หนังสือประเภทสารคดี 4 เล่ม มีเนื้อหาให้ความรู้ทางวิชาการเป็นส่วนใหญ่ การเสนอเรื่อง เป็นไปตามลำดับขั้นตอน มีภาพประกอบสร้างความสนใจ และภาพมีคำอธิบายอย่างชัดเจน ส่งเสริมการพัฒนาทางสติปัญญา ส่วนบันเทิงคดี 13 เล่ม เป็นหนังสือที่ให้ความบันเทิงแก่เด็ก มีทั้งเรื่องการผจญภัยอันน่าตื่นเต้น การท่องเที่ยว รวมถึงเรื่องของชีวิตและสัตว์ หนังสือประเภท บันเทิงคดีส่วนใหญ่จะพัฒนาความรู้สึกนึกคิดในด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของสังคม

กรรณิการ์ นาคอยู่ (2523 : 70 - 72) ได้ศึกษาวิเคราะห์หนังสือสำหรับเด็กวัย 6 - 9 ปี ที่พิมพ์ในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ.2520 - 2522 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์คุณภาพของ หนังสือในด้านเนื้อหา ลักษณะรูปเล่มและการใช้ภาษาจากหนังสือทั้งหมด 80 เล่ม ผลการศึกษา ปรากฏว่าหนังสือสำหรับเด็กในวัย 6 - 7 ปี คุณภาพของเนื้อหาอยู่ในระดับดีตามเกณฑ์ 2 เรื่อง ควรปรับปรุง 5 เรื่อง ด้านลักษณะรูปเล่มทุกเรื่องอยู่ในระดับดีตามเกณฑ์ ด้านการใช้ภาษาอยู่ใน ระดับดีตามเกณฑ์ 1 เรื่อง ส่วนหนังสือสำหรับเด็กวัย 8 - 9 ปี คุณภาพของเนื้อหาอยู่ใน ระดับดีตามเกณฑ์ 2 เรื่อง ควรปรับปรุง 14 เรื่อง ด้านลักษณะรูปเล่มมี คุณภาพตามเกณฑ์ ในระดับดีมากตามเกณฑ์ 1 เรื่อง

กฤษณา ผลชีวิน (2524 : 160 - 164) ได้เสนอผลการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือสำหรับเด็ก อายุ 6 - 12 ปี ที่พิมพ์ในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2515 - 2519 สรุปได้ว่า หนังสือจำนวน 174 เล่ม ที่นำมาวิจัยนั้น คุณภาพในการจัดทำรูปเล่มและภาพประกอบอยู่ในระดับดี หนังสือ ส่วนใหญ่มีเนื้อหาที่จะส่งเสริมและพัฒนากิจการด้านสังคมและจิตใจเกี่ยวกับความรัก ความกล้าหาญ ความอดทน และมีเนื้อหาที่จะเสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญา ในด้านความมีเชาว์ปัญญา และจินตนาการ หนังสือจำนวนน้อยมีเนื้อหาเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพในสิทธิ ของผู้อื่น การประหยัด ความตรงต่อเวลา ความมีระเบียบวินัย การมีสุขนิสัยที่ดี การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม และความรู้ทางศิลปะ

จันทนีย์ พานิชผล (2527 : ง - จ) ได้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือสำหรับเด็กที่แปล เป็นภาษาไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 - 2522 จำนวน 115 เล่ม ผลจากการศึกษาปรากฏว่าหนังสือ สำหรับเด็กอายุ 11 - 14 ปีที่แปลเป็นภาษาไทยส่วนใหญ่เป็นนวนิยายสมจริงที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับ สงครามและความรุนแรงมากที่สุดรองลงมาคือเรื่องเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว เรื่อง การผจญภัย เรื่องเกี่ยวกับวัยรุ่นและเรื่องความรัก และเนื้อหาส่วนใหญ่เน้นสร้างเสริมพัฒนาการ

ทางสังคมและคุณธรรม สำหรับเนื้อหาที่เสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญา มีกล่าวมากที่สุดในเรื่องของการมีเชื้อโรคภัย และหนังสือจำนวนน้อยที่มี เนื้อหาเกี่ยวกับการรักษาระเบียบวินัย การพึ่งตนเอง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การตรงต่อเวลา และความรู้ทางชีวประวัติ

ศิวะพรรณ โหระกุล (2535 : 160 -162) ได้ศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กของวิริยะ สิริสิงห์ ประเภทบันเทิงคดี ในช่วงปี 2515 - 2532 ในด้านองค์ประกอบ กลวิธีการเขียน การใช้ภาษาและคุณค่าของภาพประกอบโดยใช้หนังสือทั้งหมด 38 เรื่อง ผลการศึกษาปรากฏว่า การศึกษาในด้านองค์ประกอบของเรื่องด้านแนวคิด ให้ประโยชน์ในด้านสร้างเสริมประสบการณ์งานอาชีพ และแทรกคำสอนด้านคุณธรรม เพื่อปลูกฝังให้ผู้อ่านมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม โครงเรื่องมี 7 ลักษณะคือ การผจญภัย การกีฬา งานอาชีพ ความรัก เรื่องลึกลับ สืบสวน เรื่องเกี่ยวกับสัตว์และเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ตัวละครแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ตัวละครที่เป็นมนุษย์และเทียบเท่ามนุษย์ จากมีความสมจริง ด้านกลวิธีการเขียนนิยมเปิดเรื่องโดยการบรรยายมากที่สุด การปิดเรื่องนิยมปิดเรื่องแบบสุชนาฏกรรมมากที่สุด การใช้ภาษาประกอบด้วยการใช้คำแสดงภาพ แสดงอาการ ใช้คำอุทาน คำซ้อน การใช้สำนวนโวหาร คุณค่าของภาพประกอบมี 3 ประการคือภาพช่วยเสริมแต่งให้วรรณกรรมน่าสนใจ ช่วยแปลความหมาย และภาพช่วยเสริมประสบการณ์

จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้วิจัยจะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ ต่อไป

บทที่ 3

แนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ

วรรณกรรมสำหรับเด็กเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่ใช้ถ้อยคำสื่อสาร สร้างความเพลิดเพลิน บันเทิงอารมณ์ พร้อมกันนั้นวรรณกรรมสำหรับเด็กยังเป็นเครื่องมืออันมีค่ายิ่ง ที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ ตอบสนองความต้องการ พัฒนาการ และความสนใจของเด็ก สิ่งที่มีความสำคัญมากในการส่งเสริมและตอบสนองเด็ก อีกทั้งทำให้วรรณกรรมมีบทบาทในการพัฒนาเด็กอย่างสมบูรณ์ ดังกล่าวคือแนวคิด แนวคิดจึงเป็นเป้าหมายที่ผู้เขียนวางแผนไว้ว่าต้องการให้เกิดอะไร หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ใดแก่เด็ก แนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมสำหรับเด็กจึงต้องชัดเจน แนบเนียน แต่มิใช่เป็นการจงใจสั่งสอน

แนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็ก มักจะสะท้อนให้เห็นถึงแก่นเรื่องหรือแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความจริงในชีวิตจึงเป็นเสมือนบทเรียน หรือแหล่งความรู้ให้เด็กได้ศึกษาทำความเข้าใจ เกิดความรู้ สร้างเสริมสติปัญญา พัฒนาความรู้สึกและอารมณ์ เจตคติ ค่านิยม และเป็นแนวทางการปฏิบัติตนในสังคมได้อย่างเหมาะสม

ด้วยเหตุนี้แนวคิดจึงเป็นสิ่งสำคัญมีบทบาทในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก คือ ด้านอารมณ์และจิตใจ ด้านสังคม ด้านสติปัญญา และด้านร่างกาย จากการศึกษาแนวคิดในการเขียนวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่ามีแนวคิดด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

3.1 แนวคิดด้านอารมณ์ และจิตใจ

อารมณ์และจิตใจเป็นสิ่งจำเป็นต้องปลูกฝังแก่เด็ก เพราะเป็นการพัฒนาการของจิตที่สามารถควบคุม ขัดเกลา เพื่อให้เด็กแสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับกาลเทศะ เมื่อมีเหตุการณ์ต่างๆ มากระทบ เด็กสามารถแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม การแสดงออกทางอารมณ์สังเกตได้จากส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น สีหน้า ท่าทาง น้ำเสียง การเคลื่อนไหว เพราะวรรณกรรมที่สนุกสนานจะทำให้เด็กมีอารมณ์ดี ร่าเริง แจ่มใส และมีสุขภาพจิตดี ในปัจจุบันนี้สังคมต้องการคนที่มีความฉลาดทางอารมณ์ ดังนั้นจึงควรนำวรรณกรรมสำหรับเด็กมาพัฒนาให้เด็กมีอารมณ์และจิตใจที่ดี เพื่อจะได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความมั่นคงทางอารมณ์ จากการศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่าวรรณกรรมมีส่วนช่วยส่งเสริมทำให้เด็กเกิดแนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจ ดังนี้

3.1.1 เรื่องจริยธรรม

3.1.2 เรื่องความรักความผูกพันในครอบครัว

3.1.1 เรื่องจริยธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 291) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า หมายถึง “ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม”

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 2) ให้ความหมายว่า “จริยธรรม” หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่างๆ ด้วยลักษณะที่เกี่ยวข้องจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภท คือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มืออยู่ในสมาชิกนั้น คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งถูกต้องเหมาะสม อีกประเภทหนึ่ง คือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มืออยู่ในสมาชิกของสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัด และผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูง คือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมแรกมากกว่าและประเภทหลังน้อย”

อาภรณ์ พุกกะมาน และคนอื่นๆ (2528 : 36) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่าเป็นระเบียบของกฎเกณฑ์ที่ใช้จำแนกการกระทำดีและการกระทำชั่ว การกระทำที่ควรและการกระทำที่ไม่ควร และเป็นทั้งแนวทางการประพฤติปฏิบัติทั้งกาย วาจา ใจที่ดีงาม เพื่อบรรลุถึงสภาพการดำเนินชีวิตที่ดีงามเป็นประโยชน์สุขต่อผู้อื่นและต่อสังคม

แพง ชินพงศ์ (2540 : 9) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง แนวทางแห่งความประพฤติและปฏิบัติ เพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์ เป็นการกระทำทั้งกาย วาจา ใจที่ดีงาม ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า จริยธรรม คือ การกระทำ ความประพฤติทั้งทางกาย วาจา ใจ ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องเหมาะสมในการดำเนินชีวิต มีความสำคัญทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสมเป็นสมาชิกที่สังคมต้องการ

จากการศึกษาแนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจ เรื่องจริยธรรมในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่ามีแนวคิดต่างๆดังนี้

- 3.1.1.1 เรื่องการรักสัตว์
- 3.1.1.2 เรื่องการตระหนักถึงคุณค่าทางจิตใจ
- 3.1.1.3 เรื่องการทะนุถนอมของเล่น
- 3.1.1.4 เรื่องการมีจิตใจที่งดงาม
- 3.1.1.5 เรื่องการยอมรับตนเอง
- 3.1.1.6 เรื่องความเสียสละ
- 3.1.1.7 เรื่องความอดสาหัส
- 3.1.1.8 เรื่องความเมตตา

3.1.1.1 เรื่องการรักสัตว์ ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดที่ว่า เมื่อเด็กคิดจะเลี้ยงสัตว์ ต้องให้ความรัก ความเอาใจใส่ หมั่นดูแลสัตว์เลี้ยงของตนให้ดี ดังตัวอย่าง

เรื่องบ้านปลาทอง กล่าวถึง ปลาทองที่ถูกเพาะเลี้ยงเพื่อนำไปขายที่ตลาด ปลาสวยงามความสวยและสีสันที่ดึงดูดใจของมัน ทำให้เด็กชายคนหนึ่งต้องการซื้อปลาทอง ไปเลี้ยงเกิดต้องตาต้องใจบรรดาพ่อให้ซื้อปลาทองให้ ในระยะแรกปลาทองก็ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี ภายหลังเด็กชายคนเดิมไม่สนใจให้อาหาร ไม่ถายน้ำให้ ซ้ำยังปล่อยปลาหางนกยูงไปแย่งอาหารและไล่ตอดปลาทองเพราะไม่รู้วิธีเลี้ยง ปลาทองจึงป่วยและค่อยๆ ตายอย่างน่าเวทนา ผู้เขียนต้องการเสนอแนวคิดให้เด็กรักสัตว์ เมื่อคิดจะเลี้ยงสัตว์ควรให้ความรัก และการดูแลเอาใจใส่อย่างต่อเนื่อง มีขั้นตอนที่เลี้ยงใหม่ๆ ก็กระตือรือร้น แต่พอเนิ่นนาน ก็เกิดความเบื่อหน่ายไม่สนใจใยดี ไม่ดูแลเอาใจใส่ ทำให้สัตว์เลี้ยงต้องเผชิญกับชะตากรรมต่างๆ อย่างน่าสงสารและตายในที่สุด ดังข้อความว่า

พี่น้องของฉันเริ่มป่วย และตายทีละตัวสองตัว จนเหลือแต่ฉันเพียงตัวเดียว
ตัวฉันเองก็กำลังจะแย่ ฉันเริ่มป่วย ลมหายใจผ่านซี่เหงือกของฉันลำบากขึ้นทุกที ฉันรู้สึก
อึดอัด หายใจไม่สะดวก กำลังกายของฉันเริ่มลดลง ฉันว่ายน้ำตามปกติต่อไปอีกไม่ได้ นอกจาก
คอยรวบรวมกำลัง พุ่งขึ้นสู่มิวน้ำแล้วสูบอากาศอย่างรวดเร็ว เพื่อประทังชีวิตให้นานที่สุด
นายน้อยจำ สงสารฉันเกิดชีวิตฉันไม่มีใครอีกแล้ว นอกจากนายน้อยแต่เพียงผู้เดียว...
ความรู้สึกเริ่มเลือนหายไป พร้อมกับชีวิตก็หดสั้นเข้ามา จากสำนักสุดท้าย ก่อนที่
ฉันจะรู้สึกตัวเบาโหวงเหว

(บ้านปลาทอง. .2533 : 21)

เมื่อเด็กได้อ่านเรื่องบ้านปลาทองแล้ว จะเกิดความรู้สึกสะท้อนใจ รู้ว่าพฤติกรรมของเด็กชายเป็นการกระทำที่สมควรแก้ไข ไม่ควรเอาเป็นแบบอย่าง ตลอดจนเข้าใจความรู้สึกของสัตว์เลี้ยงที่ถูกทอดทิ้ง จากพฤติกรรมที่ไม่รักสัตว์เลี้ยงอย่างจริงจังว่ามันน่าสงสารและน่าสลดใจเพียงใดเมื่อเจ้าของไม่รัก

3.1.1.2 เรื่องการตระหนักถึงคุณค่าทางจิตใจ ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดที่ว่า สิ่งของเล็กๆ น้อยๆ แม้จะไม่มีราคาค่างวดแต่มันมีคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งคุณค่าทางจิตใจมีความสำคัญต่อคนเรามากกว่าราคาของสิ่งของเสียอีก ดังตัวอย่าง

เรื่องเมืองมดแดง กล่าวถึง เด็กหญิงคนหนึ่งเธอทำงานแตกโดยไม่ตั้งใจ เธอรู้สึกเสียใจมาก อีกทั้งไม่เข้าใจว่าทำไมทำงานแตกต้องโดนแม่ดุ เธอคิดว่าแม่คงรักงาน

ไบนั้นมากกว่าลูก ในขณะที่เธอร้องไห้หมดแรงพลบใจโดยพาไปเที่ยวเมืองมดแดงในช่วงที่ไปอยู่เมืองมดแดงเธอได้ทำประโยชน์มากมายต่อเหล่ามดแดง เมื่อกลับบ้านจึงได้ของขวัญจากเมืองมดแดง เป็นใบไม้วิเศษสามารถกลับมาเที่ยวเมืองมดแดงได้ปีละครั้ง และจะไม่ถูกมดแดงกัด หลังจากกลับมาแม่และเธอได้ปรับความเข้าใจกัน แม่บอกกับเธอว่างานนี้ไม่ได้มีราคามากมายแต่มีคุณค่าทางจิตใจที่อยู่กับแม่มานานตั้งแต่แม่ออกครัวใหม่ๆ เธอฟังเหตุผลของแม่แต่ยังไม่เข้าใจ จนกระทั่งใบไม้วิเศษของขวัญที่ดูไม่มีค่าจากเมืองมดแดง แต่มีคุณค่าทางจิตใจต่อเธอถูกเจ้าต่างคาบไปที่ใต้ถุนบ้านซึ่งมีใบไม้อยู่มากมาย เธอพยายามหาเท่าไรก็ไม่พบ ส่วนเจ้าต่างมันก็ไม่รู้ว่าใบไม้มีความสำคัญต่อเจ้านายของมันเพียงใด เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จึงทำให้เธอเข้าใจเหตุผลของแม่ในวันที่เธอทำงานแตก ดังข้อความว่า

ฉันรู้สึกเสียดายใบไม้ของฉันมาก
เจ้าต่างตัวแสบทำฉันเจ็บ
เพลื่อน้อยเดียวเท่านั้น คาบใบไม้ของฉันไปเสีย
เจ้าต่างมันคงไม่รู้หรอกว่า ใบไม้มีความหมายกับฉันแค่ไหน
รู้สึกเสียใจจนน้ำตาขุ่น ฉันนั่งเฝ้าอยู่ใต้ถุนบ้านคนเดียว ร้องไห้ไปพลาง น้ำฝนเริ่มท่วมเข้ามาถึงที่ฉันนั่งอยู่ แต่ฉันยังไม่อยากเชยบินหนี ความเสียใจ เสียดายใบไม้อันมีค่าของฉัน ทำให้ฉันไม่อยากทำอะไรอีกต่อไป
ฉันนึกถึงค่าของแม่ แม่เพิ่งพูดกับฉันเมื่อไม่กี่ชั่วโมงมานี้เอง เรื่องเกี่ยวกับสิ่งของที่มีคุณค่าทางใจ ฉันเริ่มเข้าใจคำว่าราคาและคุณค่าในบัดนี้เอง

(เมืองมดแดง. 2532 : 67 - 68)

เมื่อเด็กหญิงคนนี้พบกับเหตุการณ์ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เธอจึงรู้ว่าคุณค่าของสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ บางครั้งก็มีคุณค่าทางจิตใจต่อคนเรามากกว่าราคา เธอจึงไม่โกรธและยังคงรักเจ้าต่างแม้จะรู้สึกเสียดายใบไม้วิเศษมาก

3.1.1.3 เรื่องการทะนุถนอมของเล่น ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดที่ว่า เด็กควรดูแลรักษาและทะนุถนอมของเล่นของตน ดังตัวอย่าง

เรื่องม้าบิน กล่าวถึง เด็กชายคนหนึ่งเป็นลูกชายคนเดียวของพ่อแม่ เขามีนิสัยเอาแต่ใจตัว เวลาที่เขาอยากได้ของเล่นชิ้นใดก็จะเอาให้ได้ดังใจ เมื่อพ่อแม่ซื้อให้เขาแล้ว เขาจะเล่นอย่างไม่ทะนุถนอม พ่อแม่เห็นว่าเขาโตพอที่จะรู้เรื่องแล้วจึงตัดสินใจ เพื่อให้เขาเป็นเด็กที่รู้จักรักษาของ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

ลูกอยากได้อะไร... พ่อก็ซื้อให้แต่ถ้าลูกทำแตกหักเสียหายบ่อย ๆ ไม่รู้จักถนอมของเล่น ไม่รู้จักเก็บให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เรามีเงินมากมายเท่าไร ก็ไม่พอซื้อของเล่นให้ลูกหรอก

ถ้าลูกทำแบบนี้แม่ก็จะไม่ซื้อของเล่นให้ลูกอีกต่อไป แม่พูดด้วยเสียงดุๆ ผมเองก็รู้สึกตัว แต่ก็ยังถือดี

พรุ่งนี้... พ่อจะลงโทษลูกเป็นครั้งแรก พ่อจะหักเงินค่าขนมของลูกครึ่งหนึ่งเพื่อเป็นการตักเตือน

(ม้าบิน .2540 : 4 - 5)

เมื่อเขาพบม้าบินของเล่นที่ถูกใจ เขาอยากได้ของเล่นชิ้นนี้มากแต่พ่อแม่ไม่ตามใจ เขาอนธร่องให้และฝันถึงม้าบิน ม้าบินพาเขาไปในดินแดนที่มีของเล่นเก่าๆ พังๆ ซึ่งของเล่นพวกนี้เคยสวยงามเด็กๆ เห็นแล้วอยากได้ แต่พอเด็กๆ ไม่รักของเล่นเหล่านี้จึงถูกทิ้งขว้างและมีสภาพที่น่าสงสาร ดังข้อความว่า

ของเล่นไม่ได้ชอบที่นี้หรอกนะ เพราะดินแดนแห่งนี้เงียบเหงาและหนาวเย็น พวกเราต้องการอยู่ในบ้านที่อบอุ่นกับเด็กๆ ที่เป็นเจ้าของพวกเขามากกว่า และที่สำคัญ ของเล่นเหล่านี้อยากให้เด็กๆ รักและทะนุถนอมพวกเขาบ้าง

(ม้าบิน. 2540 : 16)

ม้าบินจึงเป็นตัวแทนของบรรดาของเล่นทั้งหลาย หากของเล่นพูดได้และสามารถบอกความรู้สึกแก่เจ้าของได้ ของเล่นเหล่านั้นต้องการให้เจ้าของปฏิบัติต่อมันอย่างไรบ้าง และสิ่งที่ม้าบินบอกทำให้เขารู้สำนึกในสิ่งที่ทำไป ดังข้อความว่า

ม้าบินจากไปแล้ว แต่ผมได้คิด ผมอยากได้ของเล่น พ่อกับแม่ก็ซื้อให้ พ่อกับแม่ตามใจผมทุกอย่าง แต่ผมกลับมองไม่เห็นสิ่งมีค่านี้ ผมรู้สึกเสียใจมาก...

พ่อครับ... แม่ครับ... ต่อไปผมจะไม่ทำตัวอย่างนั้นอีกแล้วครับ

(ม้าบิน. 2540 : 21)

3.1.1.4 เรื่องการมีจิตใจที่งดงาม ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดที่ว่า ความงามที่แท้จริงเกิดจากจิตใจมีไชร่างกาย ดังตัวอย่าง

เรื่องนิทานปลายี่สกทอง กล่าวถึง เหตุผลของความงามที่แท้จริงว่าเกิดจากจิตใจมีไชร่างกาย ดังตัวอย่างเรื่องของพระธิดาแฝดสามพี่น้องของเทพเจ้าตะนาวศรีที่มีรูปโฉมงดงามแต่ไม่รู้ว่าความงามคืออะไร เป็นเหตุให้แม่มดอปีลักษณ์เกิดความอิจฉา จึงออกอุบายทำลาย

ความสวยงามทั้งกายและใจของพระธิดา โดยนางยุยงให้พระธิดาทั้งสามเกิดความอิจฉากัน ต่างต้องการมีรูปโฉมงดงามกว่าพี่น้อง เมื่อพระธิดาหลงผิดนางจึงถ่ายทอดคาถาแห่งความชั่วร้ายให้พระธิดาหารู้ไม่ว่าคาถาที่หมั้นท่องอยู่นั้น เป็นคาถาที่ทำให้พระธิดาทั้งสามกลายเป็นหญิงสาวอัปลักษณ์ โดยผู้เขียนได้แฝงความคิดว่าผู้ที่มีความอิจฉาครอบงำจิตใจ จะส่งผลให้หน้าตาผิวพรรณ มัวหมองไม่ผ่องใส เพราะจิตใจกับร่างกายมีความสัมพันธ์กัน

เมื่อถึงคืนเดือนมืดสามพี่น้องต่างเวียนกันมาถามพระบิดาว่าตนสวยงามกว่าพี่น้องหรือไม่ เทพเจ้าตะนาวศรีเห็นว่าพระธิดาซึ่งดีชิงเด่นกันจึงเกิดความโมโหสาปแช่งให้พระธิดาลงไปอยู่ที่แม่น้ำซึ่งเป็นที่มาของชื่อพระธิดาทั้งสาม เมื่อใดที่พระธิดาทั้งสามคิดได้จิตใจกลับมาสู่ความดีงามจะพ้นคำสาป ดังข้อความว่า

“นี่แหละ เทพแห่งความดีและความถูกต้องทั้งสาม ขณะนี้เรากำลังมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ ด้วยลูกสาวของเราทั้งสาม มีจิตใจเปลี่ยนแปลงไปในทางไร้คุณธรรม ครั้งหนึ่งทำให้เราโมโห เอยปากสาปให้ลงไปประจำลำน้ำตามชื่อของลูกทั้งสาม แต่แทนที่จะสำนึกตัวได้ กลับลงไปสร้างความเดือดร้อนขึ้นอีก เรากลัวว่าลูกของเราจะไม่ได้กลับมาอยู่ที่นี้จึงขอความช่วยเหลือจากท่านทั้งสาม จงลงไปช่วยเตือนสติลูกเราด้วยเถิด เมื่อไหร่ที่ลูกเราสำนึกตัวได้ จิตใจกลับรู้ซึ่งในความดีงาม ก็ จะพ้นคำสาปและกลับขึ้นมาได้”

เทพหนุ่มทั้งสาม มีความเคารพในตัวเทพเจ้าตะนาวศรีประจวบกับบังเกิดเกล้า จึงตกลงรับปากที่จะลงไปช่วยเหลือพระธิดาทั้งสาม จากนั้นจึงได้ลาเทพเจ้าตะนาวศรีลงมา เดินทางไปยังแม่น้ำรันตี ปิเคี และช่องกาเลีย

(นิทานปลายี่สกทอง. 2538 : 42)

เทพทั้งสามองค์แปลงเป็นปลาแล้วถามปัญหาว่า “อะไรเอ่ย เสมอนอก ไม่เสมอใน” แต่พระธิดาทั้งสามไม่สามารถตอบคำถามได้ เทพหนุ่มทั้งสามในร่างปลายี่สกแปลง จึงเฉลยปัญหาว่า

“เสมอนอก คือ ความงามทางกาย

เสมอใน คือความงามทางใจ

ความงามทางกายไม่ยั่งยืน ความงามทางใจเป็นสิ่งประเสริฐ”

(นิทานปลายี่สกทอง. 2538 : 49)

จากคำตอบที่เทพหนุ่มเฉลยปัญหา ทำให้พระธิดาฟังแล้วได้สติกลับคืนมา จึงแก้อาถรรพ์ได้สำเร็จโดยใช้ปลายี่สกทองเป็นสื่อ พระธิดาทั้งสามได้พ้นคำสาปและกลับมาตั้งมั่นอยู่

ในความดีงามการกระทำของเทพเจ้าตะนาวศรี ถือว่าเป็นการสั่งสอนให้ลูกมีจิตใจที่งดงามอย่างแท้จริง

3.1.1.5 เรื่องการยอมรับตนเอง ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดที่ว่าเด็กต้องยอมรับและเห็นคุณค่าของตน ควรเข้าใจว่าแต่ละคนมีความดีและมีคุณค่าในตัวเอง จึงควรพอใจในสิ่งที่ตนเป็นอยู่ ดังตัวอย่าง

เรื่องว่าจะเป็นคน กล่าวถึง ว่าวนานาชาติที่ต่างก็มีความสวยงามในตัวตน ว่าวสามารถลอยอยู่บนท้องฟ้าได้ด้วยแรงลมและเชือกป่าน แต่ว่าวจุฬาน้อยไม่พอใจอยากบินได้เองอย่างอิสระเหมือนอย่างนก ในขณะที่ว่าวจุฬาน้อยลอยอยู่บังเอิญมันมองเห็นเหยี่ยวบินมา ว่าวจุฬาน้อยจึงเกิดความรู้สึกชื่นชมในความสง่างามของเหยี่ยวที่เหินอยู่บนท้องฟ้า อยากจะเป็นเหมือนนกเหยี่ยวที่บินหมุนร่อนได้อย่างมีอิสระ ดังข้อความว่า

ลุงจำ ฉันเป็นนกเหยี่ยวบ้างได้ไหม
จะได้บินไปในท้องฟ้า
นกเหยี่ยวมองดูหน้าเกรงขาม
จุฬาน้อยพึงพอใจ
ไม่ได้ เราเป็นเพียงว่าวติดกับเชือก
แม้คล้ายนก แต่ไม่เหมือน
โครงไม้ไผ่ กระดาษ เชือกป่าน คือตัวเรา

(ว่าจะเป็นคน. 2532 : 7 - 8)

ว่าวจุฬาน้อยไม่เชื่อฟังลุงจุฬาใหญ่มันดินรนจนสายป่านขาด เพราะมันไม่พอใจในสิ่งที่ตนเป็นอยู่ เมื่อสายป่านขาดสมใจจุฬาน้อยก็ล่องลอยไปได้ไม่นาน ในที่สุดว่าวก็เป็นว่าวว่าจะเป็นคนไปไม่ได้ ว่าวจุฬาน้อยจึงตกลงไปในโคลนตมเป็นว่าวที่ไม่น่าดูน่าชมอีกต่อไป เรื่องว่าจะเป็นคนผู้เขียนยกตัวอย่างให้เห็นพฤติกรรมของว่าวจุฬาน้อย เพื่อให้เกิดแนวคิดที่ว่าเด็กควรเห็นคุณค่าของตน ไม่นำตนเองไปเปรียบเทียบกับคนอื่น เพราะทุกคนมีคุณค่าในตนเอง

3.1.1.6 เรื่องความเสียสละ ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดที่ว่า ความเสียสละเป็นจริยธรรมข้อปฏิบัติที่สร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม เป็นการช่วยเหลือและทำประโยชน์ อีกทั้งเป็นการกำจัดความเห็นแก่ตัว ดังตัวอย่าง

เรื่องสะพานสายรุ้ง กล่าวถึง เด็กหญิงชาวเกาะคนหนึ่งที่เคยเสียสละเพื่อพ่อแม่ และผู้คนในหมู่บ้าน เธอไปขอให้สะพานสายรุ้งเพื่อจะได้ตามหอมารักษาคนป่วยในเกาะ เนื่องจากมีโรคระบาดเกิดขึ้น ดังข้อความว่า

เธอไปถึงโชดหินสายรุ้ง ก้มลงกราบสักการะเอ่ยปากร้องขอสะพานสายรุ้ง เพื่อช่วยเหลือพ่อแม่และชาวบ้านที่กำลังรอคอยความตาย ทันใดนั้นเอง บังเกิดสะพานเจ็ดสีขึ้นตรงหน้า สะพานสายรุ้งนั่นเอง เด็กหญิงหันมาบอกหลาน้องชาย แล้วก้าวขึ้นไปทันที เธอเดินทางไปตามสะพานสายรุ้ง ไปตามหอมในเมือง เพื่อกลับมาช่วยชาวบ้าน ชาวบ้านบนเกาะแทบจะหมดหวังโดยสิ้นเชิง ต่างพากันร้องไห้คร่ำครวญ แต่แล้วก็มีเรือลำใหญ่ปรากฏขึ้น เด็กหญิงผู้กล้าหาญนั่นเอง เธอนำหอมฝ่าคลื่นมาที่นี่ หอมรีบลงมือรักษาคนป่วย แทบทุกคนค่อยๆ มีอาการดีขึ้น รวมทั้งพ่อแม่ของเด็กหญิงด้วย เมื่อเหตุการณ์ของหมู่บ้านเข้าสู่ภาวะปกติ คลื่นลมเริ่มสงบลง ทุกคนพากันดีใจ เกาะเล็กๆ แห่งนี้กลับมีความสุขคืนมาอีกครั้งหนึ่ง

สำหรับเด็กหญิงผู้กล้าหาญ เธอบอกเล่าพ่อแม่น้องชาย และชาวบ้านทุกคน จากนั้นจึงเดินทางขึ้นไปยังโชดหินสายรุ้ง แล้วร่างของเธอก็ค่อยๆ กลายเป็นนกนางนวล บินหายลับขอบฟ้าเหนือท้องทะเลไปในที่สุด ...

(สะพานสายรุ้ง. 2540 : 10 - 11)

3.1.1.7 เรื่องความอดุสาหะ ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดที่ว่าความพยายามเป็นหนทางสู่ความสำเร็จ แม้อุปสรรคที่ขวางหน้าจะยิ่งใหญ่และยากยิ่งยวด หรือใช้เวลานานเพียงใด สักวันก็ต้องพ่ายแพ้ต่อความอดุสาหะ ดังสำนวนว่า “ความพยายามอยู่ที่ไหนความสำเร็จอยู่ที่นั่น” ดังตัวอย่าง

เรื่องนกกระเจิบน้อย กล่าวถึง นกกระเจิบน้อยตัวหนึ่ง มันต้องการบินผ่านภูเขาหินไปฟากตรงข้าม เพราะมียาดีที่สามารถรักษาลูกที่กำลังเจ็บป่วยได้ จึงอ้อนวอนภูเขาหินด้วยถ้อยคำที่อ่อนโยน แต่ภูเขาหินสูงใหญ่ไม่เห็นใจซ้ำยังหัวเราะเยาะเย้ยในความพยายามที่จะบินข้ามภูเขาของนกกระเจิบ อีกทั้งพูดจาดูถูกถากถางอย่างทะนงตนอย่างยิ่งใหญ่ ต่อให้อีกร้อยชาติพันชาติถึงชั่วลูกหลาน เหลน โหลน รุ่นไหนของนกกระเจิบก็ไม่สามารถบินข้ามภูเขาไปได้ ทำให้นกกระเจิบน้อยต้องอาศัยความพยายาม ดังข้อความว่า

“ข้าแต่ภูเขาหินผู้มั่นคง ข้าน้อยเป็นเพียงนกตัวเล็ก ๆ มีขนปีกเพียงไม่กี่เส้น ไฉนเลยจะบินข้ามไปได้ แต่หนทางนั้น คิดว่าย่อมจะมีแน่นอน ถ้ามีความพยายาม”

ภูเขาหินคำรามลั่นด้วยความรำคาญและเห็นว่าเสียเวลาเปล่าที่จะพูดกับนกตัวเล็กๆ ที่ไร้ประโยชน์ จึงประกาศก้องขึ้นว่า

“เอาเถิด เจ้านกไม่เจียมตัว ถ้าเจ้าเก่งพอกับบินข้ามไป และถ้าข้ามไปไม่ได้ เจ้าจะหาหนทางวิธีใดก็ได้ ที่จะทำให้เราเขยื้อนหรือล้มราบเป็นหน้ากลอง เราจะไม่ว่าเจ้าเลยแม้แต่คำเดียว เจ้านกน้อยหน้าใจ”

(นกกระजิบน้อย. 2533 : 3)

นกกระจิบแม้จะตัวเล็กเมื่อเทียบกับภูเขาคินที่สูงใหญ่ มันก็ไม่ละความพยายามที่จะทำให้ภูเขาคินใหญ่เตี้ยลง อีกทั้งบอกกับลูกหลานให้ช่วยสืบทอดความพยายามต่องานนี้ไป โดยมีความหวังว่าภูเขาคินแห่งนี้ต้องเตี้ยลงพอที่พวกเราจะบินข้ามไปได้ นอกจากนี้ยังไปขอความร่วมมือจาก ลำธาร สายฝน สายลม แสงแดด และสัตว์ป่าใหญ่น้อย ให้ช่วยกันสลายภูเขาคิน ในที่สุดภูเขาคินก็ถูกทำลายและค่อย ๆ เปลี่ยนสภาพเป็นผืนดิน ลูกหลานนกกระจิบ จึงบินผ่านไปด้วยความสะดวก ทั้งนี้ก็ด้วยความเพียรพยายามจึงทำให้นกกระจิบทำในสิ่งที่ตั้งใจสำเร็จ ลุล่วง

เรื่องนกกระจิบน้อยให้แนวคิดแก่เด็กเพื่อให้เห็นตัวอย่างของความเพียร เมื่อเด็กต้องทำงานสิ่งใด หากมีความตั้งใจและใช้ความเพียรพยายาม เด็กก็จะประสบแต่ความสำเร็จ

3.1.1.8 เรื่องความเมตตา ส.พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดว่า ความเมตตาย่อมนำความสุข ความร่มเย็น ความไม่เบียดเบียน ทำให้ตนเองและผู้อื่นเป็นสุข ดังตัวอย่าง

เรื่องชายชรา กับนกนางนวล กล่าวถึง ชายชรายากจนแต่ใจบุญคนหนึ่ง เขามีอาชีพขัดแย้งกับอุปนิสัยคือเป็นชาวประมงแต่ไม่ชอบการฆ่าสัตว์ เขาต้องยังชีพด้วยการออกหาปลา เพราะถ้าไม่ทำก็จะอดตาย วันหนึ่งทะเลมีฝนฟ้าคะนอง ชายชราคิดว่าก็ดีแล้วที่จะได้หยุดทำบาปเสียบ้าง สองวันผ่านไปฝนยังคงตกหนัก ชายชราไม่ได้ออกเรือหาปลาทำให้ไม่มีอาหารกินและหิวโซอยู่ในกระท่อม ระหว่างที่หิวจัดมีนกนางนวลบินหลบฝนมาเกาะที่หน้าต่างกระท่อม เขาคิดจะกินนกจึงจับนกนางนวลมุ่งหน้าเข้าครัว แต่นกนางนวลขอชีวิตเพราะมีลูกน้อยที่ต้องดูแล ดังข้อความว่า

ความหิวที่รุนแรงมากทำให้ชายชราไม่คิดอะไรอีกแล้ว แกจับนกได้ก็มุ่งเข้าครัว นกนางนวลดิ้นรนและร้องขอชีวิต

“ลุงจำปล่อยฉันเถิด อย่ากินฉันเลย ลูกน้อยของฉันกำลังรออยู่ที่รัง ถ้าฉันตายไป ลูกน้อยของฉันก็จะตายด้วย”

นกนางนวลร้องขอชีวิต ชายชราได้คิด แกตัดสินใจระหว่างความหิวกับความเมตตาสงสาร ในที่สุดแกก็ยอมปล่อยนกไป

นกนางนวลดีใจบินโฉบไปมา ท้องฟ้าและทะเลกลับแจ่มใสอีกครั้งหนึ่ง แต่ชายชราหมดสติ เพราะความหิว

(ชายชรา กับ นกนางนวล. 2538 : 10 - 12)

หลังจากที่นกนางนวลรอดชีวิต มันเกิดความซาบซึ้งในความเมตตาของชายชราที่มีต่อมันและลูกๆ จึงพาพวกพ้องคาบปลามาให้ชายชราที่กระท่อมทุกวัน เป็นการตอบแทนที่เขาเป็นคนดีมีเมตตา ทำให้ชายชราไม่ต้องออกหาปลาและทำบาปอีกต่อไป

เรื่องรบกับหนู กล่าวถึง ครอบครัวหนึ่งที่เพ็งย้ายเข้ามาอยู่บ้านหลังใหม่ เพราะบ้านหลังเดิมอยู่ใกล้แม่น้ำซึ่งมีฝูงปลาเยอะ อาจทำให้คนในบ้านเป็นไข้เลือดออกได้ เมื่อแรกที่มาอยู่บ้านหลังใหม่ก็ไม่มีปัญหาสัตว์และแมลงมารบกวน ต่อมาไม่นานจึงพบว่า มีแมลงสาบ จึงจกอาศัยอยู่ แต่สัตว์เหล่านั้นไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับคนในบ้านมากมายเท่ากับหนู จึงทำให้คนในบ้านต้องรบกับหนูอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามคนในบ้านก็มีเมตตาต่อหนูและคิดว่าโลกนี้ไม่ใช่โลกของคนเราเท่านั้นแต่เป็นโลกของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ด้วย แม้หนูจะเป็นสัตว์ที่น่ารังเกียจแต่มันก็เป็นสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกันกับคน การคิดได้เช่นนี้ทำให้ตัวละครในเรื่องมีความเมตตาต่อสัตว์ไม่คิดฆ่าหนู ดังข้อความว่า

ผมเห็นลูกหนูตัวเล็กๆ คลานตัวมเดียวมาส่งสาร บางตัวตกลงไปที่พื้นบ้าน ทั้งๆ ที่ยังไม่ลืมตา ผมเห็นแล้วรู้สึกว่ามันน่ารักและน่าเกลียด สำหรับลูกหนูตัวแดงๆ
 พ่อให้ผมนำลูกหนูเหล่านั้นไปทิ้ง ผมแอบนำๆ ไปวางข้างถังขยะหมู่บ้าน ผมเองก็ไม่อยากทำร้ายมัน ผมเห็นด้วยกับคำพูดของพ่อที่ว่า
 โลกนี้ไม่ใช่โลกของคนเราเท่านั้น แต่เป็นโลกของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ด้วย

(รบกับหนู. 2537 : 30 - 32)

เรื่องบ้านไร่ปลายนา กล่าวถึง เรื่องราวของสัตว์ เป็นตอนๆ โดยเล่าเรื่องแล้วจบลงด้วยการทิ้งท้ายให้เด็กได้คิด ดังตัวอย่างตอนหนึ่งในเรื่อง กล่าวถึงสามีภรรยาที่มีจิตใจดีงาม สงสารครอบครัวกระต่ายป่า แม้มันจะทำความเสียหายแก่พืชไร่ของตน ลุงวันจึงวางกับดักคิดกำจัดมันและซุ่มดูอยู่ใกล้ๆ แต่ยังไม่ทันจับกระต่ายป่าได้เพราะพ่อกระต่ายป่ายอมติดบ่วงเพื่อให้ลูกเมียของมันมีอาหารกิน การกระทำของพ่อกระต่ายป่าทำให้ชาวไร่สองสามีภรรยาเกิดความเมตตาสงสารและไม่ฆ่ามัน ดังข้อความว่า

“ข้าปล่อยมันไปแล้ว” พ่อแกพูดจบ ป้าแยมเล็กก็อย่างสงสัยจนลุงวันต้องอธิบายเพิ่มเติมว่า “ข้าสงสารมัน มันค้นพบบ่วงดักแล้วยอมเอาตัวเข้าบ่วงป้องกันลูกเมียไว้ เห็นแล้วสงสารบอกไม่ถูก เลยปล่อยมันไป เอ้อ แม่แยมมันเทศแปลงนี้อ่าไปซูด ยกให้กระต่ายมันเสียเลยนะแม่แยม นะ...”

เช้าวันนี้ สองคนผิวเมียดูจะมีความสุขมาก แม้จะยังนึกเสียดายมันเทศอยู่บ้าง แต่เรื่องราวที่พ่อกระต่ายยอมเข้ารับภัยแทนลูกเมีย ทำให้คนทั้งสองได้คิดโดยเฉพาะลุงวัน แกยังคงจำภาพนั้นไปได้อีกนานทีเดียว

(บ้านไร่ปลายนา. 2528 : 10)

การกล่อมเกลাজิตใจถึงแม้จะเป็นเรื่องยาก แต่เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นต้องให้เด็กมีจิตใจที่ดีงาม จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องจริยธรรม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เด็กควรได้รับการปลูกฝังเพื่อนำไปปฏิบัติ โดยเหตุการณ์ต่างๆที่นำมาผูกเป็นเรื่องราวในวรรณกรรมสำหรับเด็กจะทำให้เด็กเกิดความสนใจและสนใจให้เด็กคิดตาม เมื่อเด็กอ่านวรรณกรรมสำหรับเด็กก็จะได้รับแนวคิดที่สามารถนำมาพัฒนาตนเองให้มีจิตใจดีงาม ซึ่งเท่ากับว่าวรรณกรรมสำหรับเด็กมีคุณค่าและมีบทบาทในการพัฒนาอารมณ์และจิตใจของเด็ก วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ์ นั้นให้แง่คิดเกี่ยวกับจริยธรรมไว้หลากหลาย ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ส่วนแนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจที่จะศึกษาต่อไปคือเรื่องความรักความผูกพันในครอบครัว

3.1.2 เรื่องความรักความผูกพันในครอบครัว

สถาบันครอบครัวแม้จะเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดในสังคม แต่ครอบครัวก็มีความสำคัญมากเพราะครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของมนุษย์ทุกคน ดังนั้นครอบครัวที่สมบูรณ์จึงเป็นพื้นฐานที่ดีของมนุษย์ ในวรรณกรรมสำหรับเด็กมักกล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับครอบครัว เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัวที่เด็กให้ความสนใจ วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ์ กล่าวถึง เรื่องความรักความผูกพันในครอบครัวด้วยเช่นกันโดยกล่าวถึงครอบครัวที่มีพร้อมทั้ง พ่อ แม่ ลูก ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีความสุขและเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ แต่ก็มีปัญหาเกี่ยวกับการพลัดพรากโดยมีสาเหตุจากคนภายนอกครอบครัว เรื่องความรักความผูกพันในครอบครัว มีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.2.1 ความรักความผูกพันที่แม่มีต่อลูก

3.1.2.2 ความรักความผูกพันที่ลูกมีต่อพ่อ

3.1.2.3 ความรักความผูกพันที่ลูกมีต่อแม่

3.1.2.4 ความรักความผูกพันที่ พ่อ แม่ ลูก มีต่อกัน

3.1.2.1 ความรักความผูกพันที่แม่มีต่อลูก ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดที่ว่า ความรักของแม่เป็นความรักที่บริสุทธิ์และยิ่งใหญ่ ดังตัวอย่าง

เรื่องหุบเขาดาวลูกไก่ กล่าวถึง แม่ไก่ขาวที่รักลูกของมันมาก และที่หมู่บ้านชายป่าแห่งนี้ก็เคยมีมนุษย์วานรจับลูกไก่ทั้งเจ็ดของแม่ไก่ขาวตัวหนึ่งไปแล้ว แม่ไก่ขาวตัวนี้จึงไม่ยอมให้ลูกของตนถูกจับไปเช่นเดียวกับแม่ไก่ขาวตัวนั้น แต่แล้วเหตุการณ์ที่แม่ไก่ขาวหวาดกลัวก็เกิดขึ้น ในคืนเดือนมืดคืนหนึ่งมนุษย์วานรออกมาจับตัวลูกไก่ทั้งเจ็ดตัวของแม่ไก่ขาวไป แม่มันจะพยายามปกป้องลูกไว้ด้วยชีวิตจนแทบจะเอาตัวไม่รอดแต่แล้วลูกไก่ทั้งเจ็ดก็ถูกมนุษย์วานรจับไป แม่ไก่ขาวรู้สึกสูญเสียลูกอันเป็นที่รักอย่างยิ่ง ดังข้อความว่า

“โอ้ลูกแม่ชีวิตนี้ถ้าแม่ขาดเจ้าไปเสียแล้ว แม่จะอยู่ไปก็ไร้ความหมาย แม่จะยอมทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่ชีวิตเพื่อแลกกับความปลอดภัยของพวกเจ้า” แม่ไก่ขาวคร่ำครวญ

(หุบเขาดาวลูกไก่. 2528 : 8 - 9)

ทันทีที่แม่ไก่ขาวรู้ว่าจะไปตามลูกได้ที่ไหน มันก็ไม่รีรอแม้จะเผชิญอันตรายเพื่อให้ได้ลูกคืนมา ด้วยความรักและเป็นห่วงลูกทั้งเจ็ดมาก แม่ไก่ขาวจึงออกติดตามลูกไปยังหุบเขาดาวลูกไก่สถานที่ซึ่งบรรพบุรุษห้ามไว้ว่าอย่าเดินทางไปเป็นอันขาด เพราะที่นั่นมีอันตรายมาก ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

...”พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยายของไก่ทุกตัวมีคำบอกต่อกันมาว่า ห้ามพวกเราเดินทางไปที่นี่เป็นอันขาด เพราะที่นั่นมีอันตรายมหาดาล เจ้ากล้าตามลูกไปหรือไม่ละ แม่ไก่ขาว...เราคิดว่าอย่าดีกว่า มันอันตรายมาก”

...แม่ไก่ขาวจึงเริ่มต้นออกเดินทาง อันตรายใดๆไม่คิดกลัว เพราะใจเป็นห่วงลูกๆมากกว่าชีวิตของเธอเอง เธอเดินเข้าชายป่าเพียงลำพัง โดยมีไก่โต้งชราชะเง้อคอมองหลังด้วยความเห็นใจ

หนทางข้างหน้าเริ่มเปลี่ยนลงมากขึ้นทุกที แม่ไก่ขาวระมัดระวังตัวมากขึ้นทุกที แม่ไก่ขาวระมัดระวังตัวมากขึ้น เธอมองเห็นฟังพอน 2-3 ตัว แยกกันตะซังนกที่ริมบึงเล็กๆ ฟังพอนเป็นศัตรูร้ายกับนกและไก่ พวกมันมีนิสัยดุร้ายมาก โชคดีที่เธอเห็นพวกมันเสียก่อน จึงค่อยๆแอบซุกเข้าบังต้นไม้ เพื่อจะเลี้ยวหลบไปอีกทางหนึ่ง นี่ถ้ามันมองเห็นเธอเข้า คงพุ่งเข้ามาลุ่มลุ่มทำร้ายเป็นแน่ อย่างกระนั้นเลย รีบเดินทางไปให้พ้นเสียดีกว่า

(หุบเขาดาวลูกไก่. 2528 : 9 - 11)

การกระทำของแม่ไก่ขาว แสดงให้เห็นถึงความรักที่ยิ่งใหญ่สามารถสละชีวิตเพื่อลูกได้ แม้จะมีอันตรายใดๆที่เกือบจะเอาชีวิตไม่รอดหลายครั้ง แม่ไก่ขาวก็ไม่กลัวยังคงมุ่งมั่นฝ่าฟัน จนกระทั่งช่วยลูกของมันได้สำเร็จ

3.1.2.2 ความรักความผูกพันที่ลูกมีต่อพ่อ ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดที่ว่า พ่อเป็นผู้นำเปรียบเสมือนเสาหลักของครอบครัว ครอบครัวที่ขาดพ่อ แม่และลูกก็จะไร้ที่พึ่งพึ่ง ดังนั้นครอบครัวที่พร้อมทั้งพ่อ แม่ ลูก จึงเป็นครอบครัวที่อบอุ่น ดังตัวอย่าง

เรื่องหุ่นไล่กาผจญภัย กล่าวถึง การผจญภัยของรงค์และเพื่อน ๆ มีหุ่นไล่กาเป็นผู้ช่วยสำคัญในการเดินทาง โดยมีจุดมุ่งหมายของการการเดินทางเพื่อติดตามและช่วยเหลือพ่อที่ถูกจับตัวไป เพราะหลังจากพ่อหายสาบสูญไป เขาและแม่ก็อยู่อย่างไม่มีความสุข ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

ยามว่าง รงค์มักจะร้องไห้คิดถึงพ่อ พ่อหายไปโดยไม่มีข่าวคราวไม่รู้ว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร นี่ถ้าพ่ออยู่เขาคงสบายขึ้นกว่านี้ กระทั่งมโนทัยชายคลองคงอบอุ่นและมั่นใจ รงค์พยายามกลืนน้ำตา สลัดความคิดความอ่อนแอไปเสียให้พ้น เขายังมีแม่อีกคนหนึ่ง เขาต้องต่อสู้กับชีวิตเพื่อแม่และเพื่อตัวของเขาเอง

สองปีผ่านมารงค์รู้ตัวดีว่าเขาแข็งแกร่งมากขึ้น ความจำเป็นสอนให้เด็กชายแห่งท้องทุ่งต้องกัดฟันทน

ภายในจิตใจนั้น รงค์บอกกับตัวเองเสมอว่า สักวันหนึ่ง เขาจะออกติดตามพ่อ เด็กชายมั่นใจว่าพ่อของเขายังมีชีวิตอยู่ที่ภูเขาคะโหลกดินแดนที่ชาวบ้านหลายชั่วคนพากันหวาดกลัว ไม่ยอมแม้แต่จะเอ่ยปากพูดถึง

(หุ่นไล่กาผจญภัย. 2539 : 7 - 8)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดของลูกที่ขาดพ่อ จึงต้องการติดตามพ่อที่สาบสูญไปและตั้งใจว่าสักวันหนึ่งเขาจะออกติดตามพ่อให้ได้ พ่อของเขาหายไปและคงได้รับทุกข์ทรมานอยู่ที่ภูเขาคะโหลก เขาจึงต้องตามไปช่วยพ่อให้ได้ ระหว่างเดินทางมีเรื่องราวการผจญภัยที่น่าตื่นเต้นเกิดขึ้นมากมาย แม้จะพบอุปสรรคนานัปการ แต่ก็ไม่ทำให้รงค์ย่อท้อที่จะช่วยพ่อให้พ้นจากความทุกข์ หรือจะต้องแลกด้วยชีวิตของเขา ในที่สุดเขาก็ช่วยพ่อสำเร็จ ทำให้พ่อ แม่ ลูก กลับมาอยู่ด้วยกันพร้อมหน้าพร้อมตา

3.1.2.3 ความรักความผูกพันที่ลูกมีต่อแม่ ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดที่ว่า ความรักของลูกที่มีต่อแม่ เป็นความผูกพันทางสายเลือดที่แน่นแฟ้น ดังตัวอย่าง

เรื่องกล้าผจญภัย กล่าวถึง “กล้า” ลูกปลากระดีหม้อที่ต้องอยู่ตามลำพัง เนื่องจากแม่และพี่น้องของมันถูกคนเหวี่ยงแหจับไป แต่โชคดีของแม่ปลาที่หนีรอดมาได้ กล้าจึงออกติดตามหาแม่ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“แม่ครับรอกล้ายูที่นั่นแหละ กล้าจะฝ่าฟันอันตรายไปหาแม่เอง
ถ้ารู้ว่าแม่ของกล้ายังมีชีวิตอยู่ กล้าก็มีกำลังใจ
กล้าไม่กลัวอะไรอีกแล้วละคราวนี้
ปลากะต๋นอยรำพึงกับตัวเองในขณะที่มุ่งหน้าสู้บึงบอน ดินแดนแอ่งน้ำกว้างไพศาล แต่เต็มไปด้วยอันตรายตลอดเวลาที่เดียว

(กล้าผจญภัย. 2534 : 12)

จากข้อความข้างต้นแสดงว่าลูกปลากระดีมีความหวังและกล้าที่จะเผชิญกับอันตราย แม้ว่าหนทางที่จะไปพบแม่จะเต็มไปด้วยอันตราย แต่มันก็กล้าเสี่ยงภัยอันตรายต่างๆ มันพบกับตะพานน้ำ นกกินปลา ตัวอ่อนของแมลงปอ และงูวงช้าง ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีอันตรายต่อชีวิต ลูกปลากระดีทั้งสิ้น แต่ด้วยความรักและหวังที่จะได้พบแม่ของตน กล้าจึงต้องคอยระมัดระวังตัวอยู่เสมอในระหว่างที่เดินทาง แม่ปลากะต๋นเคยสอนกล้าไว้ว่าปลากะต๋นมีแต่การพรางตัวเข้ากับกิ่งไม้ใบไม้เท่านั้นที่จะช่วยให้พ้นอันตราย เมื่อจะว่ายน้ำผ่านที่โล่งต้องคิดไตร่ตรองให้รอบคอบ เพราะว่ปลากะต๋นไม่มีอาวุธใดในร่างกายที่จะต่อสู้กับศัตรูได้ ลูกปลากระดีสามารถเป็นอาหารของสัตว์หลายชนิด แต่กล้ายังกล้าเสี่ยงภัยออกติดตามแม่ด้วยความรัก โดยเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของแม่ตลอดการเดินทาง ทำให้กล้าแคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวงจนได้พบกับแม่อย่างที่ต้องการ

เรื่องนิทานต้นตาล กล่าวถึง นายบ้านที่ดีเป็นผู้เสียสละและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม จนกระทั่งชาวบ้านเห็นว่านายบ้านไม่สนใจความสุขของตนเองเท่าที่ควร จึงต้องการตอบแทนความดี โดยยกหญิงสาวที่งามที่สุดในหมู่บ้านและเป็นบุตรสาวของผู้มั่งคั่งทำหม่มบ้านให้แต่นายบ้านปฏิเสธ แล้ววันหนึ่งนายบ้านก็มีภรรยาแต่นางไม่พูดกับใคร จึงเป็นช่องทางให้ผู้หญิงที่นายบ้านปฏิเสธใส่ร้ายภรยานายบ้านว่าเป็นเสือสมิง เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ภรยานายบ้านจึงจำใจจากลูกและสามีไปอยู่ป่า ก่อนไปนางบอกกับสามีว่าลูกชายจะช่วยแก้คำสาปให้ได้ วันหนึ่งแม่ลูกได้พบกัน ลูกจึงมีโอกาได้ช่วยแม่ ดังข้อความว่า

“ผมตั้งใจอยู่แล้วครับ แม้ต้องเสียชีวิตหรืออย่างไรก็ตาม ผมจะต้องให้ชาวบ้านทุกคนรู้ให้ได้
ว่า แม่ของผมไม่ได้เป็นอย่างที่เขาว่า”

มารดาของชายหนุ่มกล่าวขึ้นอีกว่า

“เมื่อแม่มีลูกชายและเอยปากรับโทษความผิดของแม่ แม่ก็จะพ้นโทษจากเมืองลับแล กลับไปอยู่ที่บ้านเดิมของแม่ได้ ลูกจะรับได้หรือไม่ ถ้าลูกรับลูกจะพูดกับใครต่อไปอีกไม่ได้ ถ้าลูกพูดกับใครคนนั้นจะต้องตาย นอกจากผู้ที่เคยดื่มน้ำหวานจากต้นตาล”

ชายหนุ่มรีบตอบมารดาโดยทันที

“รับครับแม่ ผมยินดีรับความผิดของแม่ที่มีมาแต่เดิม ขอให้แม่สามารถพูดกับใครต่อใครได้ และกลับไปยังเมืองลับแลตามที่แม่ประสงค์ ส่วนผมจะกลับไปหาพ่อก่อน แม่มีน้ำหวานของต้นตาลให้ผมอีกบ้างไหมครับ ผมจะนำกลับไปให้หมู่บ้าน ผมมีวิธีที่จะทำให้คนรู้ว่าแม่ของผมมีความจำเป็นพูดกับใครไม่ได้”

มารดาชายหนุ่มส่ายหน้า บอกว่า

“น้ำหวานจากต้นตาลหายากมากลูกรัก กว่าแม่จะนำมาให้พ่อของเจ้าหรือตัวเจ้าเองได้ ต้องขอร้องชาวเมืองลับแลอย่างยิ่ง แม้มีแต่ผลตาลที่เจ้าสามารถนำไปปลูก และเมื่อต้นตาลเติบโต เจ้าก็นำน้ำหวานจากวงตาลมาใช้ได้ ต้นตาลเป็นต้นไม้ที่เติบโตช้า ต้องใช้เวลาอันยาวนาน เจ้าต้องมีความอดทนสูงมากที่จะรอเวลาได้น้ำตาล”

“จะช้าเพียงใดผมก็รอได้ เพื่อแม่ของผม” ชายหนุ่มตั้งใจเด็ดเดี่ยว

(นิทานต้นตาล. 2533 : 25 - 26)

ด้วยความรักของลูกที่มีต่อแม่ ลูกชายจึงรับผิดชอบแม่ทำให้แม่พ้นคำสาป ตลอดจนได้พิสูจน์ให้ชาวบ้านเชื่อว่าเรื่องที่แม่ของตนไม่พูดจากับใคร ไม่ใช่เพราะเป็นเสือสมิงอย่างที่ถูกล่าวหา แต่เพราะว่าผู้ใดก็ตามที่ฟังเสียงของแม่โดยไม่ดื่มน้ำหวานจากต้นตาลจะต้องตาย เมื่อพิสูจน์ให้ชาวบ้านเชื่อในความบริสุทธิ์ ครอบครัวของนายบ้านจึงพ้นข้อครหา แล้วได้กลับมาอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

3.1.2.4 ความรักความผูกพันที่ พ่อ แม่ ลูก มีต่อกัน ส.พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดว่าการปฏิบัติตามหน้าที่ของพ่อ แม่ ลูก ที่พึงกระทำต่อกันเป็นการแสดงถึงความรักในครอบครัว ทำให้ครอบครัวอบอุ่นมีความสุข ดังตัวอย่าง

เรื่องพ่อจ๋าแม่จ๋า กล่าวถึง การทำหน้าที่ที่พึงกระทำต่อกันภายในครอบครัวของพ่อแม่ที่ดีและลูกที่ดีต้องปฏิบัติต่อกันอย่างไรบ้าง เป็นการแสดงถึงความรักความผูกพันที่มีให้แก่กันจะเห็นได้จากพฤติกรรมของครอบครัวพ่อแม่รักและลูกนกรอบรัวหนึ่ง โดยผู้เขียนกล่าวถึงหน้าที่ของพ่อ และแม่ที่ดี ดังข้อความว่า

พ่อแม่รักต้องมองหาที่อันปลอดภัย ในการสร้างรังเพื่อลูกน้อย แสงแดดกล้า สายฝน ลมพายุและศัตรูต่างๆ อาจเป็นอันตรายต่อลูกนกได้

เมื่อเลือกได้ตั้งหวัง พ่อแม่สนใจมากช่วยกันคาบหญ้า ใบไม้ กิ่งไม้เล็กๆ ขึ้นมาทำรัง และแล้ววันหนึ่งแม่มาก็ออกไปจนกระทั่งถึงห้าโมง แม่มาก็เริ่มฟักไข่ พ่อนกวนเวียนเฝ้าอยู่ไม่ห่าง แม่มกฝ่ายผอมเพราะมีเวลาหากินน้อยลง พ่อนกต้องช่วยกไข่ให้แม่มกไปหากิน

หลายวันต่อมา ลูกนกตัวน้อยๆ น่ารักก็ออกมาจากไข่จำนวนห้าตัว พ่อแม่ต่างดีใจที่ได้เห็นหน้าลูกน้อย

พ่อแม่ฝึกเปลี่ยนกันคาบเหยื่อมาป้อนลูก ลูกนกตัวเล็ก ช่วยเหลือตัวเองยังไม่ได้ ยามหิวก็ส่งเสียงร้อง พ่อแม่ต้องรีบหาเหยื่อมาป้อนไม่ยอมให้ลูกนกหิวโหย

ยามเที่ยงวันแสงแดดส่องจัดมากลูกนกพากันร้อน พ่อแม่ทั้งสองสละลูกนกผลัดกันกางปีกบังแสงแดด ลูกนกสบายขึ้นโดยมีพ่อแม่คุ้มกันกางปีกบังแดดให้

ลูกนกกระหายน้ำมาก พ่อแม่กับแม่มกก็บินลงไปหาน้ำมาป้อนให้ลูก แสงแดดจัดถ้าลูกนกขาดน้ำก็จะเป็นอันตราย ลูกนกสดชื่นขึ้น พ่อแม่ต่างก็ดีใจ

เมื่อมีฝนมา พายุจัด ฟ้าคำราม กิ่งไม้ไหวโอนเอนแสนน่ากลัว ลูกนกซุกใต้ปีกของแม่แสนอบอุ่น พ่อแม่เปียกปอน แต่สบายใจที่ลูกนกปลอดภัย

วันเวลาผ่านไป ลูกนกเติบโตขึ้น พ่อแม่นั้นทั้งรักและห่วงใย วันหนึ่งมีงูร้ายเลื้อยพันกิ่งไม้ขึ้นมา ลูกนกร้องลั่นตกใจตัวสั่นเทาด้วยความกลัว พ่อนกเข้าจู่โจมจิกสู้จนงูหนีไป

ถึงคราวลูกนกเติบโตใหญ่ พ่อแม่ก็ฝึกสอนบิน ทั้งคู่เฝ้าวนเวียนกางปีกบินร่อนวนให้ลูกๆ ดู และยังสอนให้ลูกนกรู้จักหาเหยื่อ สร้างรังเพื่อชีวิตในวันข้างหน้า

(พ่อจ๋าแม่จ๋า. 2536 : 21 - 22)

เมื่อกล่าวถึงหน้าที่ของพ่อแม่แล้ว ผู้เขียนได้กล่าวถึงหน้าที่ของลูกว่าต้องเชื่อฟัง สำนึกบุญคุณ และตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ที่กระทำแก่ตน ดังข้อความว่า

ลูกนกเติบโตเป็นหนุ่มสาว ส่วนพ่อแม่ก็แก่ลง แต่ความรักยังมั่นคงห่วงใยลูกๆ และเมื่อวันหนึ่งมาถึง พ่อแม่ก็บอกว่า

“ลูกเอ๋ย ถึงเวลาที่พวกเจ้าจำต้องแยกย้ายกันออกหากินแล้ว พ่อแม่อยังรักลูก แต่ต้องเป็นไปตามหลักธรรมชาติ ขณะนี้ปีกของเจ้ามีกำลังกล้า ขาของเจ้ามีกำลังแข็งแรง ไปเถอะลูกเอ๋ย ต่อไปภายหน้าพวกเจ้าจะได้มีบ้านสร้างเรือน”

ลูกนกพากันเศร้าสร้อยน้ำตานองหน้า ห่วงใยพ่อแม่ที่แก่ชรา ไม่อยากจากไป อยากเฝ้าดูแล แต่ด้วยความจำเป็นและเวลามาถึง ลูกนกกราบพ่อแม่ ตั้งวาจาขึ้นว่า

“พ่อจ๋า แม่จ๋า แม้ว่าถึงคราวจะต้องจากไปตามหนทางชีวิต แต่เราพี่น้องตั้งสัตย์วาจา จะแวะเวียนกันมาสมาเสมอ พ่อแม่แก่ชรา พวกเราจะดูแลรักษาและสนองบุญคุณ”

(พ่อจ๋าแม่จ๋า. 2536 : 22)

เรื่องพ่อจำแม่จำ ส. พุ่มสุวรรณเสนอแนวคิดโดยใช้สัตว์ที่รักครอบครัว แสดงความรักความผูกพันที่เกิดเป็นคุณธรรมจากการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งของพ่อแม่ที่มีต่อลูกและของลูกที่พึงปฏิบัติแก่พ่อแม่

แนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจเรื่องความรักความผูกพันในครอบครัวนั้น ทำให้เด็กรู้จักความรัก ซึ่งเป็นพื้นฐานทางจิตใจที่มนุษย์ทุกคนต้องการ เมื่อครอบครัวอบอุ่นและเด็กรู้จักรัก เด็กจะแสดงออกโดยการปฏิบัติตนในทางที่ถูกต้องเหมาะสมเพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โดยรู้จักหน้าที่ของลูกเมื่อยังเป็นเด็กและบทบาทของพ่อแม่ ในการสร้างสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็งต่อไป

3.2 แนวคิดด้านสังคม

ชีวิตของมนุษย์ย่อมสัมพันธ์กับสังคมเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม เด็กจึงต้องเรียนรู้สังคม โดยเรียนรู้ที่จะสร้างสัมพันธภาพกับสมาชิกในครอบครัวก่อน แล้วจึงขยายออกไปสู่ชุมชนสังคม

แนวคิดด้านสังคมทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ สามารถแสดงพฤติกรรมอย่างเหมาะสม เพื่อให้สังคมยอมรับและเข้ากับคนสังคมได้ วรรณกรรมสำหรับเด็กจึงทำหน้าที่เป็นสังคมจำลอง ให้เด็กได้เรียนรู้ รับรู้ความเป็นไปของสังคมในแง่มุมต่างๆ อีกทั้งมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อของเด็ก นอกจากนี้เด็กยังได้เรียนรู้กฎเกณฑ์ กติกา บทบาท ทัศนคติ ค่านิยม ตลอดจนพฤติกรรมที่สังคมยอมรับในฐานะสมาชิกของสังคมเพราะตามธรรมชาติเมื่อคนมาอยู่รวมกัน ต่างคนต่างจิตต่างใจ ย่อมมีความคิดเห็นแตกต่างจึงมีปัญหาเกิดขึ้น เด็กเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ย่อมเผชิญปัญหาสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ไม่มากนักน้อย เด็กจึงต้องรู้จักคิดพิจารณาว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากอะไร และมีทัศนคติว่าทุกปัญหามีทางแก้ไขมีหนทางใดบ้างที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข กล่าวได้ว่า การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมเป็นศาสตร์ที่ต้องเรียนรู้และปรับตัวเพื่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ในการศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส.พุ่มสุวรรณ พบว่ามีแนวคิดด้านสังคมดังนี้

3.2.1 เรื่องการดำรงชีวิตในสังคม

3.2.2 เรื่องการพัฒนาสังคม

3.2.3 เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

3.2.4 เรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์

3.2.1 เรื่องการดำรงชีวิตในสังคม

ผู้เขียนมุ่งถ่ายทอดโดยสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ โดยมีลักษณะส่วนใหญ่เป็นชีวิตแบบชนบทที่มีความเรียบง่าย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1.1 การดำรงชีวิตในสังคมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

3.2.1.2 การดำรงตนแบบพึงพาธรรมชาติ

3.2.1.1 การดำรงชีวิตในสังคมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดว่าการดำรงชีวิตของเกษตรกรไทย เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขด้วยความพอดี แบบเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2543 : 6 - 7) กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับตั้งแต่ ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ ในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ทิศนา ขัมมณี (2543 : 8 - 9) ได้วิเคราะห์ทฤษฎีใหม่ พบว่า การดำรงชีวิตในระดับที่พออยู่พอกิน และอยู่ดีนั้น บุคคลจำเป็นต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. รู้จักพึ่งตนเอง
2. ดำรงชีวิตอย่างมีอิสระภาพ เลี้ยงตัวเองได้อย่างไม่มีหนี้สิน
3. มีความสามารถในการบริหารจัดการ รู้จักคิด รู้จักระบบ
4. มีความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย

5. มีความสามัคคี มีการแสวงหาความร่วมมือและให้ความร่วมมือ มีการรวมกลุ่ม และมีความสามารถในการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อทุกฝ่าย
6. มีการศึกษาหาข้อมูล ข้อความรู้ และนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน และการแก้ไขปัญหาต่างๆ
7. รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล
8. รู้จักพัฒนาตนเองขึ้นตามลำดับ
9. สามารถนำความรู้ หลักการ แนวคิด หรือทฤษฎีต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงการลงทุนแบบพอประมาณ สามารถอยู่อย่างพอมีพอกิน

เรื่องเกษตรกรหำไร่ กล่าวถึง ชาวนาครอบครัวหนึ่ง พ่อกลับมาจากขายแรงงานที่ประเทศซาอุฯ เมื่อกลับมาพร้อมเงินก้อนหนึ่งที่พอจะลงทุนได้ ซึ่งพ่อติดกับที่บ้านทุ่งมีชลประทานผ่านเข้ามา จึงใช้ผืนดินทั้งห้าไร่ทำไร่นาสวนผสม โดยผู้เขียนให้เป็นผู้พ่อถ่ายทอดความรู้เรื่องไร่นาสวนผสมตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงแก่ลูกว่า คือการนำที่ดินมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการทำนาปลูกพืชไร่ ปลูกผัก เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู และเลี้ยงปลา ควบคู่กัน ดังข้อความว่า

ที่ดินของพ่อก็มีเพียงห้าไร่ พ่อทำนาสองไร่ เป็นที่บ้านอยู่อาศัย เล้าเป็ด เล้าไก่ แปลงผักของปู่ประมาณหนึ่งไร่ ปลูกมะม่วงหนึ่งไร่สำหรับมะพร้าวพ่อปลูกตามคันบ่อปลา และชายเขตที่ดิน รวมทั้งมะรุ้ม ต้นแค และต้นกล้วย สำหรับบ่อเลี้ยงปลานั้นพ่อขุดสองบ่อ บ่อละสองงาน รวมเป็นเนื้อที่หนึ่งไร่

(เกษตรกรหำไร่. 2530 : 19)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนเสนอแนวความคิด ในการดำรงชีวิตแบบพอเพียงว่า ต้องมีความรู้และมีขั้นตอนในการปฏิบัติกล่าวคือ ก่อนลงมือต้องปรึกษากัน แบ่งงานกันภายในครอบครัวตามความเหมาะสม รู้จักกำหนดเงินลงทุน ร่วมกันวางแผนงาน ดูแลเอาใจใส่ในงาน อ่านและศึกษาเอกสารเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับการเกษตร พุดคุยขอคำปรึกษาจากเกษตรตำบล และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ เพื่อขอข้อมูลที่เป็นประโยชน์อยู่เสมอ

ผู้เขียนได้กล่าวถึงเรื่องการทำมาหากิน และประกอบอาชีพแบบอยู่อย่างพอเพียงว่าเศรษฐกิจแบบนี้เป็นสิ่งที่เกษตรกรไทยคุ้นเคยดีอยู่แล้ว แต่ในทางปฏิบัติบางครั้งทำไม่ถูกต้องเป็นเหตุให้ไม่ประสบความสำเร็จ ดังข้อความว่า

พ่อก็พูดกับฉันเสมอว่า การทำมาหากินหรือการงานอะไรก็ตาม ต้องมีหูตากว้างไกล สนใจเสาะแสวงหาความรู้ นั้นแหละจึงมีผลประโยชน์อย่างสมบูรณ์

มีชาวบ้านหลายคนมาที่บ้านพ่อ มาดูกิจการไร่นาสวนผสมของพ่อ ซึ่งตามความจริงแล้วมันก็เป็นของเก่านั่นเอง ชาวบ้านที่นี่มีการเลี้ยงไก่ เป็ด หมู และทำนากันมานานแล้ว แต่ถ้าได้จัดให้เป็นรูปเป็นรอยเด่นชัดขึ้นกว่าเดิม การควบคุมหรือปฏิบัติก็ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น ผลตอบแทนก็เพิ่มขึ้น

ยุคนี้เป็นยุคที่ต้องประหยัด ลงทุนลงแรงให้น้อย แล้วสร้างผลประโยชน์จากไร่นาให้ได้มากที่สุด สิ่งไหนประหยัดได้ก็ประหยัด ไม่ต้องไปซื้อหาจากที่อื่น พยายามหมุนเวียนสิ่งที่เราผลิตขึ้นมาได้ ใช้ในไร่นาของเราเอง จะทำให้มีประโยชน์สูงสุด

(เกษตรกรทำไร่. 2530 : 38 - 39)

จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจแบบพอเพียง สามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวให้เป็นสุขได้อย่างสุขสบาย นอกจากนี้ผู้แต่งได้สอดแทรกจิตสำนึกในการดูแลสังคมด้วย ดังข้อความตอนที่พ่อสอนลูกว่าเราต้องทำประโยชน์และช่วยเหลือสังคม ดังข้อความว่า

พ่อบอกว่าแม้เราจะสุขสบายอยู่ภายในครอบครัวอย่างไรก็ตาม แต่เราต้องหันมรดูสังคม มรดูเพื่อนบ้านบ้าง เราจะอยู่โดดเดี่ยวเพียงคนเดียว หรือครอบครัวเดียวไม่ได้ ต้องช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันอย่างจริงจัง

แม้แนวทางราชการก็เช่นเดียวกัน พ่อสอนให้พวกเรารู้จักการร่วมมือกับทางราชการ ตั้งใจเป็นพลเมืองดีเพื่อความเจริญของประเทศชาติ พ่อบอกว่าเมืองไทยเรานี้ดีกว่าต่างประเทศที่พ่อเคยไปตั้งร้อยเท่าพันเท่า ดังนั้นถือเป็นโชคดีแล้ว ที่เราเกิดเป็นคนไทย

(เกษตรกรทำไร่. 2530 : 42)

เรื่องเกษตรกรทำไร่ เป็นการใช้ชีวิตตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงจากการทำไร่นาสวนผสมซึ่งสามารถนำมาใช้ได้กับในสถานการณ์ปัจจุบัน เพราะเศรษฐกิจแบบพอเพียงมีข้อดีทำให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสบายพอมีพอกิน เหมาะสมกับการดำรงชีวิตแบบวิถีชีวิตไทยที่มีทรัพยากรธรรมชาติมากมายและมีพื้นฐานมาจากเกษตรกรรม หากเราไม่ลิ้มร่ำเหงำของตน การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจะตั้งอยู่บนฐานของความมั่นคง และพัฒนาไปอย่างมีทิศทางไม่หลงไปตามกระแสวัฒนธรรมตะวันตก

3.2.1.2 การดำรงตนแบบพึงพาธรรมชาติ ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดว่าการดำรงชีวิตของชาวชนบท เป็นชีวิตที่ผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย การใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเป็นไปตามสภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรม ดังตัวอย่าง

เรื่องนาฬิกาดอกไม้ กล่าวถึง ชีวิตคนเรามีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา เช่นเดียวกับดอกพุดตาน ทำให้เด็กหญิงคนหนึ่งที่ทำเนิชีวิตซึ่งแวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ ได้เฝ้าคอยสังเกตธรรมชาติ เธอจึงรู้ว่าธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงและมีอิทธิพลมากมายต่อชีวิต นอกจากนั้นธรรมชาติยังทำให้เราได้เรียนรู้ชีวิต เพราะธรรมชาติของชีวิตนั้นมีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับดอกพุดตาน ดังข้อความว่า

ดอกพุดตานจึงกลายเป็นนาฬิกา สำหรับบ้านเราอย่างดีไม่น้อย

เช้าตรู่ สีขาวบริสุทธิ์

สาย ชมพูอ่อน

ใกล้เที่ยง ชมพูเข้ม

เที่ยง ชมพูจัด

บ่าย ชมพูเกือบแดง

เย็น ดอกพุดตานหุบ สีเกือบเป็นสีแดง

ฉันรักดอกพุดตานของฉันมาก พ่อบอกว่ามันเป็นนาฬิกาดอกไม้ แม่บอกว่ามันเหมือนอายุของคน เหมือนเด็กทารก เด็กวัยรุ่น หนุ่มสาว คนวัยพ่อแม่ คนวัยปู่ย่า คำเปรียบเทียบกับพ่อฉันพอรู้เรื่อง แต่ของแม่ฉันไม่ค่อยเข้าใจ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าฉันเติบโตขึ้นฉันคงเข้าใจดีกว่านี้ ดอกพุดตานสอนให้ฉันรู้ถึงการเปลี่ยนแปลง อย่างน้อยๆก็เป็นการเปลี่ยนแปลงของเวลา และของอะไรบางอย่างบางสิ่งบางอย่างที่ฉันจะเข้าใจในวันข้างหน้า

(นาฬิกาดอกไม้. 2532 : 28 - 29)

เรื่องไขเถียดบ้านเขาแก้ว กล่าวถึง การดำรงชีวิตจะต้องเรียนรู้สภาพแวดล้อมวิถีชีวิต ตลอดจนวัฒนธรรมของคนในสังคม เพราะแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน ไขเถียดเด็กชายแห่งบ้านเขาแก้ว เขาเป็นลูกชาวสวนยางที่ดำรงชีวิตอยู่ในป่าเขา เขาจึงต้องเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตในป่าอย่างปลอดภัย ดังข้อความว่า

ท่ามกลางบ้านป่าแวดล้อมด้วยสวนเงาะ สวนทุเรียน และผลไม้ต่างๆ ไขเถียดต้องเรียนรู้การดำรงชีวิต ระวังอันตรายจากสัตว์ต่างๆ

ชีวิตชาวป่า กลางวันเป็นของคน แต่กลางคืนเป็นของสัตว์ป่า การเข้าถึงชายคาบ้านก่อนค่ำย่อมปลอดภัยที่สุด

(ไขเถียดบ้านเขาแก้ว. 2530 : 10)

เนื้อหาในเรื่องไขเถียดบ้านเขาแก้วมีหลายตอนที่ช่วยย้ำแนวคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตโดยกล่าวถึง วิถีชีวิตท่ามกลางป่าเขา มีทั้งสัตว์ป่าอันตราย เช่น เสือโคร่ง งูเห่า นกป่า

กวาง เห็บป่า ค้างคาว หมูป่า ช้าง หากดูเลือด นอกจากภัยอันตรายจากสัตว์ป่าบางชนิดแล้ว ภัยธรรมชาติก็น่ากลัว เช่น น้ำป่า ไฟป่า การดำเนินชีวิตของไขเอียดและชาวป่าอย่างจึงต้องรู้จักระวังอันตรายเพื่อการอยู่รอด ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

ไขเอียดเดินข้ามต้นยางผุดหนึ่ง ตรงไปที่ต้นยางที่คิดว่าจะให้น้ำมากที่สุด ขณะที่ก้าววางกะลารับน้ำยางนั้นเอง เด็กน้อยมีความรู้สึกว่าทางเบื้องหลัง มีเสียงฝีเท้าย่างไปไม่ห่างเดินตาม

ไขเอียดหันขวับไปทันที !

ไม่มีสิ่งผิดปกติ มีแต่ความเงียบกับแสงไฟจากหน้าผากที่ส่องไป เด็กน้อยหันกลับไปที่ยางอีกครั้งหนึ่ง กรีดยางอย่างระแวง

คราวนี้ชัด...

“เป๊าะ !!”

เสียงกึ่งยางแห้งถูกเหยียบ ไขเอียดสะดุ้งสุดตัว หันวับไปอีกครั้งหนึ่ง หนนี้เด็กน้อยแทบล้มทั้งยืน จากแสงไฟที่พุ่งตรงไปเขาเห็นเสือลายพาดกลอนตัวเชื่อง เลี้ยวตัวกลับก้มไม่ไปส่วนหางของมันยังเด่นชัด ยาวอ่อนช้อยแต่ชวนขนหัวลุก

มันจะเป็นเด็ก แต่เขาเกิดมาจากป่า ตกใจก็ไม่เสียสติเลยทีเดียว ไขเอียดหันหลังเข้าหาต้นยาง ตะโกนสุดเสียง

“ป่าวโหมง !”

“อะไร...อะไร ไขเอียด” นายโหมงพรวดพราดมาทันทีเหมือนกัน ในมือของเขากระชับลูกขวานประจำตัวเตรียมพร้อม เสียงเรียกของไขเอียดนายโหมงรู้ดีว่ามีสิ่งไม่ชอบมาพากลเกิดขึ้น

(ไขเอียดบ้านเขาแก้ว.2530 : 5 - 6)

เมื่อเด็กอ่านเรื่องราวของไขเอียดแล้วจะได้รับรู้ชีวิตของเด็กคนหนึ่ง ที่ดำเนินอยู่ในสังคมอื่นที่แตกต่างจากตน จากเรื่องจะเห็นได้ว่าชีวิตในป่าเต็มไปด้วยอันตรายรอบด้าน สังคมจึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของไขเอียด

นอกเหนือจากเรื่องการใช้ชีวิตที่เด่นชัดแล้วผู้เขียนยังให้แง่คิด เกี่ยวกับการสำนึกรักบ้านเกิด ในตอนที่ไขเอียดมีโอกาสดูเข้าไปเรียนในเมือง ดังข้อความว่า “เมื่อได้ศึกกลับมาเมื่อใดอย่าลืมเข้านบ้านแก้ว” หากเด็กที่ใช้ชีวิตอยู่ในแต่ละสังคมมีความคิดที่จะนำความรู้มาใช้เพื่อช่วยเหลือสังคมของตนสังคมและประเทศก็จะเจริญก้าวหน้า

แนวคิดเรื่องการดำรงชีวิตในสังคม วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ กล่าวถึง การดำรงชีวิตในสังคมแบบเกษตรกรรม ที่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายและพอเพียง การดำรงตนควรอยู่อย่างพึงพาอาศัยธรรมชาติและดูแลธรรมชาติอยู่เสมอ นอกจากนี้ผู้เขียนยังสอดแทรกแนวคิดในการดำรงชีวิตอย่างแบ่งปันและให้ความสนใจกับคนรอบข้าง เมื่อมีชีวิตที่ดีแล้วต้องหันมาสนใจสังคมด้วย

3.2.2 เรื่องการพัฒนาสังคม

ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 779) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “พัฒนา” ว่า หมายถึง ทำให้เจริญ การพัฒนาทางสังคมจะส่งผลให้วิถีชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนไปจากเดิม ช่วยทำให้สภาพแวดล้อมน่าอยู่ขึ้น ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี

สรุปได้ว่าการพัฒนาทางสังคม หมายถึง การทำให้สังคมมีความเจริญ น่าอยู่ ส่งผลให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุข

เรื่องการพัฒนาสังคม ส. พุ่มสุวรรณเสนอแนวคิดว่าการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม บุคคลในสังคมต้องมีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนกัน เพื่อจะได้อยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข

เรื่องคุณย่าผจญภัย กล่าวถึง คุณย่าวัยเจ็ดสิบกว่าที่ถูกลูกหลานทอดทิ้ง คุณย่าจึงเลี้ยงสัตว์ 5 ชนิด ได้แก่ นกพิราบ หมู แมว ไก่ สุนัข เพื่อแก้เหงา สัตว์เลี้ยงเหล่านี้เห็นว่าคุณย่าเป็นคนดีมีเมตตา จึงสอนภาษาสัตว์ให้คุณย่าจะได้มีเพื่อนคุยเหมือนกับมีลูกหลานอยู่ใกล้ๆ เมื่อคุณย่ารู้ภาษาสัตว์ นอกจากจะมีเพื่อนคุยคุณย่ายังใช้ภาษาสัตว์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นหลายครั้ง ครั้งหนึ่งมีโจรมาสร้างความเดือดร้อนในหมู่บ้านของคุณย่า คุณย่าจึงใช้ภาษาสัตว์มาทำประโยชน์เพื่อสั่งสอนเหล่าโจรให้รู้สำนึกทำให้โจรกลับใจเป็นคนดี ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

คุณย่าลุกขึ้นยืนพูดกับบรรดาโจรกลับใจทั้งหลายว่า

“เออละ ลูกๆ หลานๆ ทั้งหลาย ต่อไปนี้ขอให้ลืมเรื่องราวในอดีตเสียให้หมด ขอให้ตั้งใจทำมาหากินในทางที่ดีที่งามสืบไป พรุ่งนี้ย่าก็จะกลับบ้านแล้ว ถ้าลูกๆ หลานๆ แห้งหมู่บ้านนี้มีเรื่องทุกข์ร้อนประการใด หรือคิดถึงย่า ก็ขอให้ไปหาย่าได้ทุกเวลาที่หมู่บ้านของย่า

(คุณย่าผจญภัย. 2529 : 94)

การพัฒนาสังคมเป็นเรื่องที่คนทุกเพศทุกวัยสามารถช่วยกันได้ การทำให้สังคมน่าอยู่เป็นเรื่องของคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันปฏิบัติตน ผู้ที่มีความรู้และมีความสามารถ ถ้านำความรู้มาใช้ในทางที่ถูกต้องอย่างมีเมตตาธรรมจะทำให้สังคมพัฒนาได้

3.2.3 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

ได้มีผู้ให้ความหมายของ”การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ไว้หลายท่านดังนี้

นิวัติ เรื่องพานิช (2528 : 4) กล่าวว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ทั้งนี้ต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกันด้วย

เกษม จันทรแก้ว (2530 : 296) ให้ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า หมายถึง การใช้สิ่งแวดล้อมอย่างสมเหตุผลเพื่ออำนวยให้เป็นอยู่ของมนุษย์มีคุณภาพสูงสุดตลอดไป

วินัย วีระพัฒนานนท์ (2532 : 100) มีความเห็นว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การสงวนรักษาสีงแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่มนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้ตลอดไป หรือให้ใช้ประโยชน์ได้นาน และเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ได้มากที่สุด

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การรู้จักใช้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างชาญฉลาด ควบคู่ไปกับการดูแลรักษาให้สมดุล รวมทั้งหาทางกำจัดไม่ให้เกิดมลภาวะที่เป็นพิษ เพื่อให้มนุษย์มีสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติสำหรับใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

จากการศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณพบว่างานเขียนมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ คือ ผู้เขียนจะทำให้ผู้อ่านเห็นความสวยงามของธรรมชาติก่อน จากนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากฝีมือมนุษย์ และผลกระทบที่มนุษย์เป็นผู้ได้รับหลังจากสูญเสียสิ่งแวดล้อมธรรมชาติไป แนวคิดด้านสังคมเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.3.1 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกี่ยวกับน้ำและสัตว์น้ำ

3.2.3.2 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติเกี่ยวกับต้นไม้และป่า

3.2.3.3 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกี่ยวกับสัตว์ป่า

3.2.3.1 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกี่ยวกับน้ำและสัตว์น้ำ ส. พุ่มสุวรรณเสนอแนวคิดว่ ทุกคนต้องตระหนักถึงการรับผิดชอบร่วมกัน และควรช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติ ดังตัวอย่าง

เรื่องบ้านเขาน้ำเรา เสนอแนวคิดว่ทุกคนมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน เราต้องเคารพสิทธิและไม่สร้างความเดือดร้อนหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น เมื่อใช้ทรัพยากรธรรมชาติต้องช่วยกันดูแลรักษา ดังเช่น เหตุการณ์ความขัดแย้งของสองหมู่บ้านระหว่างบ้านเหนือกับบ้านล่าง เนื่องจากบ้านเหนือละเมิดสิทธิและเห็นแก่ตัวทิ้งขยะลงลำคลองกองขยะจึงถูกพัดพามารวมกันที่บ้านล่าง ทำให้ชาวบ้านล่างเดือดร้อนน้ำในลำคลองเน่าเสียบ้านล่างจึงหันหน้าปรึกษากันเพื่อขอความเห็นใจแต่ชาวบ้านเหนือกลับไม่สนใจ ดังข้อความว่

บ้านล่างปรึกษา	ปัญหาต้องแก้
บ้านเหนือแน่แน	จึงไปขอร้อง
บ้านเหนือยืมเยาะ	หัวเราะลำพอง

“นี่เป็นลำคลอง	ของคนบ้านเรา”
ขอกิ่งเพียงนิด	เป็นสิทธิ์เทียมเท่า
น้ำคลองของเรา	เราทำได้พล้น
บ้านล่างแสนเศร้า	สิทธิ์เราเท่ากัน
แต่ควรเธอ-ฉัน	ไม่ล้ำสิทธิ์ใคร
ที่ประชุมฉันทง	ตกลงไม่ได้
บ้านล่างเสียใจ	บ้านเหนือเหมินมอง

(บ้านเขานบ้านเรา. 2546 : 8 -11)

ต่อมาเมื่อบ้านเหนือยังคงมีนิสัยการทิ้งไม่เป็นที่จึงได้ประสบปัญหาต่าง ๆ เสียเอง ซึ่งเป็นผลกระทบจากการกระทำของพวกตน ที่ทิ้งขยะมูลสัตว์ ของเสีย สิ่งปฏิกูล ลงในคลอง แม่น้ำทั้งสายจึงเน่า ทำให้เข้าใจปัญหาของบ้านล่าง ดังข้อความว่า

ไม่ช้าไม่นาน	เหนือบ้านเหนือคลอง
ผู้คนจับจอง	ทำอยู่ทำกิน
ทิ้งขยะหลากไหล	สายน้ำขุ่นล้น
บ้านเหนือแต่ดิน	กรรมตามชำระอย
เข้าใจบ้านล่าง	ทุกอย่างกระจ่างถ้อย
บ้านใหญ่บ้านน้อย	จับมือรวมพลัง
ขอร้องทุกคน	เริ่มต้นอีกครั้ง
รักสายน้ำดัง-	เป็นสายชีวิต
ต้นน้ำท้ายน้ำ	ต่างน้ำขึ้นจิต
ธรรมชาติแนบชิด	ธรรมชาติแนบใจ
แจ่มแจ้งเรื่องดี	แม้มีสิทธิ์ใด
ไม่มีสิทธิ์ไป	ทำลายทรัพยากร

(บ้านเขานบ้านเรา. 2546 : 12 - 17)

จากเรื่องบ้านเขานบ้านเรา เป็นตัวอย่างของความไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งแยกกัน ระหว่างของเขากับของเรา โดยไม่ได้มองให้ลึกซึ้งว่าทรัพยากรเป็นของทุกคนบนโลก หากใช้อย่างไม่รักษา มนุษย์ก็จะได้รับความเดือดร้อนแทนที่จะได้รับประโยชน์ บทเรียนที่สอนหมู่บ้าน ได้รับก่อให้เกิดแนวคิดในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างอนุรักษ์ เพื่อมนุษย์จะได้มีทรัพยากรไว้ใช้ได้นานตลอดไป

เรื่องชีวิตเด็กริมน้ำกับปลาไทย กล่าวถึง การอนุรักษ์ว่าทุกคนมีส่วนร่วมได้ เช่นเดียวกับเด็กคนหนึ่ง เธออาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำที่หน้าบ้านมีเรือนแพจอดอยู่มากมาย ดังนั้นจึงเห็นชีวิตความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของคน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับปลาน้ำจืดในละแวกนั้นมาโดยตลอด จนกระทั่งเรือนแพได้เปลี่ยนแปลงไปวิถีชีวิตของคนจึงเปลี่ยนตามไปด้วยจากเดิมที่อุดมสมบูรณ์กลายเป็นขาดความสมดุลทางธรรมชาติ เด็กในเรื่องนี้มีความผูกพันกับริมแม่น้ำและปลานานาพันธุ์จึงไม่ยากเห็นแม่น้ำและสัตว์น้ำถูกทำลาย เธอจึงตั้งใจอนุรักษ์น้ำและสัตว์น้ำด้วยการบรรยายความรู้สึกและลงมืออนุรักษ์ ดังข้อความว่า

บัดนี้ได้เวลาแล้วที่เด็กเรือนแพริมน้ำอย่างฉันจะต้องละจากสัตว์น้ำทั้งหลายไปชั่วคราว การเล่าเรียนเป็นอนาคตของฉัน เป็นพื้นฐานของชีวิตในวันข้างหน้า ฉันต้องจากเจ้าไปชั่วคราวก่อนนะ เจ้าปลาแรดตัวน้อย เจ้ากระต๊อที่แสนสวย เจ้าปูกป้าปากคม สะตอที่แสนดี ปลาไหลที่น่าซัง และตะพานน้ำที่น่าสงสาร รวมถึงปลาอื่นๆ ทั้งหมด...

ขอให้รอคอยวันกลับมาของฉันอีกครั้งหนึ่ง มันคงไม่นานจนเกินไปหรอก เพราะจิตใจของฉันยังคงนึกคิดถึงพวกเจ้าอยู่เสมอ

ขอเวลาให้ฉันเล่าเรียนอย่างมุ่งมั่นสักระยะหนึ่ง เมื่อเติบโตขึ้นมากฉันคงได้กลับมาคลุกคลีกับพวกเจ้าอีก ในใจของฉันมีความหวังอยู่อย่างหนึ่ง

ซึ่งฉันจะบอกพวกเจ้าก็ได้ว่า ถ้าเป็นไปได้และฉันเรียนเก่งพอ ฉันตั้งใจว่าจะสอบเข้าเรียนต่อที่คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์...

จริงๆ นะจะบอกให้

แล้วเมื่อถึงโอกาสนั้นแหละที่เด็กเรือนแพริมน้ำจะกลับมาคลุกคลีกับพวกเจ้าอีกครั้งหนึ่ง

(ชีวิตเด็กริมน้ำกับปลาไทย. 2525 : 98 - 99)

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าตัวละครเด็กมีความรู้สึกผูกพันกับชีวิตริมแม่น้ำและปลาต่างๆ เธอได้ลงมือปฏิบัติโดยไปเรียนที่คณะประมง และหวังว่าเมื่อเรียนจบแล้วจะนำวิชาความรู้ที่ได้มาใช้ในการเกิดประโยชน์ต่อสัตว์น้ำที่ตนรักและห่วงหา

เรื่องชีวิตคนรักปลาแห่งบ้านชายคลอง กล่าวถึง รุ่งเด็กชายที่อาศัยอยู่บ้านชายคลอง ชีวิตของเขาจึงผูกพันอยู่กับท้องทุ่งและแม่น้ำลำคลอง การดำเนินชีวิต อาชีพ การกินอยู่ ซึ่งล้วนแล้วแต่พึ่งพาอาศัยสัตว์น้ำ เขาจึงรักปลาแห่งบ้านชายคลองของเขามาก

เด็กชายรุ่งทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของคลองจากอดีตที่น้ำในคลองยังใสสะอาดมี กุ้ง หอย ปู ปลา และปลาน้ำจืดหลากหลายชนิดอาศัยอยู่ ต่อมาสัตว์น้ำเหล่านี้ลดจำนวนลงไปอย่างน่าใจหาย สังเกตได้จากการเปรียบเทียบปริมาณสัตว์น้ำในอดีตกับปัจจุบัน ดังข้อความว่า

“พ่อ เมื่อที่ผมไต่ยีน ลุงอาบกับพวกที่ร้านขายของว่าสมัยก่อนกุ้งบ้านเราซุกซุนมาก ชนิด ตักกับสวิงหรือตำลงไปมกมันมาได้เลย ถ้าอย่างนั้นแล้วทำไมกุ้งถึงได้หายไปเร็วจึงเลยพ่อ เดียวนี้ไม่ค่อยเห็นมันอีกเลย”

“ก็คนจับกุ้งกินกันมาก มันโตไม่ทันจึงเหลือน้อย สมัยก่อนมีมากก็จริงตามที่เขาพูดกันนั้นแหละลูก กุ้งก้ามกรามนี้ ลูกรู้หรือเปล่าว่ามันต้องไปวางไข่ในน้ำกร่อย แฉะๆปากแม่น้ำ เมื่อกุ้งตัวเล็กๆ ช่วยเหลือตัวเองได้แล้ว มันก็จะว่ายย้อนน้ำขึ้นมาหากินเรื่อยไปในน้ำจืด จนกระทั่งโตเป็นพ่อแม่กุ้ง จับคู่กันแล้ว แม่กุ้งก็จะว่ายน้ำกลับไปน้ำกร่อยออกไข่ แล้วลูกกุ้งก็ว่ายน้ำย้อนขึ้นมาเช่นนี้ตลอดไป และเมื่อมันถูกจับกินมาก พวกมันก็เติบโตไม่ทัน ก็เลยเหลือน้อยแล้วก็มีราคาแพง...”

(ชีวิตคนรักปลาแห่งบ้านชายคลอง. 2531 : 80)

สัตว์น้ำมีปริมาณลดลงเป็นตัวชี้วัดว่าสัตว์น้ำกำลังถูกทำลาย อย่างน่าเป็นห่วง เด็กชายรุ่งเป็นเด็กคนหนึ่ง เขาพยายามทำให้บ้านชายคลองและชีวิตริมคลองคงความอุดมสมบูรณ์ จะเห็นได้จากตอนที่เด็กชายรุ่งถ่ายทอดความรู้ ที่ได้รับจากครูแล้วช่วยเผยแพร่ความรู้ให้คนในครอบครัวฟังเพื่อให้ครอบครัวของเขาช่วยอนุรักษ์สัตว์น้ำด้วย ดังข้อความว่า

ที่โรงเรียนของรุ่ง ในชั้นเรียนวันนี้ครูพูดถึงเรื่องการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ครูพูดถึงว่าประเทศของเราทุกวันนี้ป่าไม้ถูกทำลาย แม่น้ำลำคลองกลายเป็นที่ทิ้งสิ่งสกปรก กุ้งหอยปูปลาพากันตาย สภาพแบบนี้เป็นหนทางแห่งความยุ่งยาก ถ้าปล่อยปละละเลยต่อไป ผู้ที่ลำบากต่อมาก็คือมนุษย์เรานี้แหละ

(ชีวิตคนรักปลาแห่งบ้านชายคลอง. 2531 : 87)

เรื่องในน้ำมีปลา กล่าวถึงสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในน้ำได้แก่ชีวิตของปลา สก ปลาช่อน จอมวายร้าย ปลากลายหวงไข่ ปลานิลเลี้ยงลูก ปลาหมอใจสู้ และตะพาบน้ำรอลูก แต่ละตัวต่างมีพฤติกรรม ตลอดจนการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันออกไป แต่ทุกชีวิตล้วนอาศัยและดำรงชีวิตอยู่ในน้ำ ในเรื่องนี้ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดในการอนุรักษ์สัตว์น้ำ และแสดงให้เห็นว่าสัตว์น้ำจะดำรงชีวิตอยู่ได้หากมนุษย์ช่วยกันทำให้ในน้ำมีปลา ดังข้อความที่แสดงพฤติกรรมของเด็กชายคนหนึ่ง เขาช่วยชีวิตปลา สก ตัวหนึ่งแล้วนำไปปล่อย ปลา สก ตัวนั้นได้กลับคืนสู่แม่น้ำและขยายพันธุ์ทำให้ในน้ำมีปลาเพิ่มมากขึ้น ดังข้อความว่า

บัดนี้ ฉันเป็นพ่อปลาเต็มตัวแล้ว เมื่อถึงคราวขยายพันธุ์ ฉันพบแม่ปลา สก สาวตัวหนึ่ง และเรามีไข่ด้วยกันจำนวนมาก ซึ่งปล่อยให้ล่องลอยไปตามสายน้ำเช่นเดียวกับชีวิตฉัน เรารักลูกของเรามาก แต่ก็ต้องปล่อยไปเพื่อให้พวกเขาช่วยเหลือตัวเองตามธรรมชาติ

แม้เหตุการณ์จะผ่านพ้นไปนานแล้ว แต่ฉันคิดว่าถ้าเด็กน้อยผู้นั้น ทราบว่าเขาช่วยชีวิตฉันไว้ทำให้ลูกปลาเล็กน้อยๆ ของฉันได้มีอยู่คู่แม่น้ำแควน้อยไปอีกนานเท่าอนัน ฉันคิดว่าเด็กน้อยคงรู้สึกภาคภูมิใจมากทีเดียว

ขอบคุณมากจะเด็กน้อย ฉันจะไม่ลืมบุญคุณของเธอเลยชั่วชีวิตนี้

(ในน้ำมีปลา. 2527 : 12)

3.2.3.2 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติเกี่ยวกับต้นไม้และป่า ส. พุ่มสุวรรณเสนอแนวคิดในเรื่องการดำรงชีวิตอยู่ของทุกชีวิตไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ ต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยต้นไม้และป่า เราจึงต้องอนุรักษ์เพื่อจะได้มีต้นไม้และป่าไว้ใช้ประโยชน์ตราบนานเท่านาน ดังตัวอย่าง

เรื่องชายป่า กล่าวถึง ต้นสะเดาที่ปลูกบริเวณชายป่าตั้งแต่สมัยสงครามญี่ปุ่นที่มีอายุเกือบสี่สิบปี ต้องถูกตัดเพราะมันอยู่ในแนวขยายถนนเพื่อสร้างถนนเข้าสู่เมืองท่องเที่ยว แต่ปู่และฉันเป็นตัวแทนของผู้ที่อนุรักษ์ชายป่า ซึ่งเพียงแค่ว่าปู่และฉันคงไม่สามารถไปตัดทอนใครให้อนุรักษ์ป่าได้ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

สะเดาลงมานอนทอดตัวสงบนิ่ง จากนั้นกิ่งเล็กกิ่งน้อยของมัน ถูกตัดเก็บด้วยเลื่อยเครื่องอย่างรวดเร็ว เหลือเพียงแต่ต้นใหญ่ ที่นอนเป็นท่อนซุงอยู่ข้างถนน เมื่อเวลาห้านาฬิกาที่ผ่านมา มันคือต้นสะเดาที่มีประวัติอันยาวนาน แต่ในเวลานี้ สะเดาในอดีตคือท่อนซุงท่อนหนึ่งเท่านั้นเอง

เวลาบ่ายมากแล้ว อากาศสลับพลค่า พวกเลื่อยไม้และใครต่อใครกลับกันไปหมดแล้ว ที่นั่นปู่ฉันยืนอยู่คนเดียว ทำทางของปู่เจียบเหงาและเศร้าซึม ฉันรู้สึกสงสารปู่เป็นที่สุด

(ชายป่า. 2528 : 111)

เรื่องไฟค่อมแคะ กล่าวถึง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากธรรมชาติเกิดจากไฟป่า ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ป่าถูกทำลาย มีผลมาจากการกระทำของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ ดังข้อความว่า

ไฟค่อมแคะถามแม่ไผ่รวกว่า “ไฟป่ามันเกิดมาได้อย่างไรกันจะแม่ไผ่รวก” ฉันถามแม่ไผ่รวกเมื่อได้ข่าวไฟป่า

แต่เดิมเกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น กิ่งไม้เบียดกันมีลมพัดโยกตลอดเวลา จนกิ่งไม้ที่เบียดกันบังเกิดความร้อนและลุกเป็นไฟในที่สุด ต้นไม้พี่น้องของเรานี้ก็เป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งมักจะเสียดสีกันเกิดความร้อนและลุกลามเป็นไฟป่าเกิดขึ้น แต่ในปัจจุบันไฟป่ามักไม่ได้เกิดขึ้นเพราะสาเหตุดังกล่าว มันเกิดขึ้นจากน้ำมือของมนุษย์ พวกเขาชอบขึ้นมาจุดไฟไว้บนภูเขาแล้วไม่ดับให้สนิท

อย่างพวกจุดคบเพลิง ก่อไฟหุงหาอาหาร สุมบุหรี เผาป่าเพื่อทำไร่และอื่นๆอีกมากมาย ทำให้ไฟลุกลามต่อไปจนราบไปทั้งป่า

(ไผ่จอมแคะระ. 2527 : 56)

มนุษย์เป็นผู้ทำลายธรรมชาติทั้งๆ ที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา ในเรื่องไผ่จอมแคะระผู้เขียนเสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติว่าธรรมชาติเป็นผู้ให้ และตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากมาย ป่าเป็นที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งอาหารให้มนุษย์และสัตว์ เป็นแหล่งทำมาหากิน มนุษย์สามารถหาประโยชน์ได้จากป่าแต่มนุษย์มักตวงอย่างไม่สิ้นสุด เป็นเหตุให้ธรรมชาติถูกทำลายและร่อยหรอ หากไม่ดูแลรักษาธรรมชาติจะหมดไป แล้วมนุษย์ก็จะได้รับความลำบาก ดังข้อความว่า

“พวกเราหลายครอบครัว อาศัยภูเขาสูงนี้หลายอย่าง ชุดหน่อไม้เอย เก็บเห็ดโคนเอย หาผึ้งเอยสารพัด เมื่อมีไฟป่าเกิดขึ้น สิ่งของพวกนี้ลดลงอย่างน่าใจหาย สัตว์ป่าพากันหนีไปแทบหมด ไม่เหลือให้เราได้ใช้ประโยชน์อีกเลย เมื่อของป่าหายาก พวกเราก็ต้องพากันลำบาก บางครอบครัวต้องเดินทางออกไปรับจ้างเขาถึงตัวจังหวัด กว่าจะได้เงินกลับมาก็ลำบากเต็มที...”

(ไผ่จอมแคะระ. 2527 : 74 - 75)

จากข้อความที่กล่าวมาช่วยย้ำแนวคิดให้ช่วยกันอนุรักษ์ โดยมนุษย์ไม่ควรเป็นผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่มีการสงวนรักษาหรืออนุรักษ์ป่าไม้ เมื่อไผ่จอมแคะระได้รู้และเห็นสภาพป่ามาตลอด ไผ่จอมแคะระจึงอยากให้เห็นและรอคอยว่าเมื่อใดมนุษย์จะหันมาช่วยกันดูแลทรัพยากรป่าไม้อย่างจริงจัง

เรื่องเด็กน้อยกับต้นไม้ เสนอแนวคิดว่า ต้นไม้มีคุณค่ามากมายต่อสิ่งแวดล้อมทั้งมนุษย์และสัตว์ เราจึงควรอนุรักษ์ต้นไม้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงแม่น้ำสายใหญ่ที่ไหลผ่านและยังประโยชน์ให้แก่ผู้คนได้อยู่อาศัย อาบ กิน และสัญจร แม่น้ำมีประโยชน์ต่อคนและสิ่งมีชีวิตโดยรอบแต่เมื่อมีบ้านเรือนของผู้คนมากขึ้น ผู้คนทำให้น้ำสกปรกก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำ แม่น้ำจึงเน่าเสีย ส่งผลกระทบไปยังต้นยางนาทำให้มันยืนต้นตาย แต่การตายของมันยังมีคุณค่ามากมายทำให้เด็กชายคนหนึ่งรู้ว่าต้นไม้ตายยังมีประโยชน์อยู่มาก จากบทสนทนาของเด็กและพ่อที่พ่อเป็นผู้จุดประกายความคิดให้แก่เด็ก ดังข้อความว่า

“ต้นไม้ตายไม่มีประโยชน์เลยนะพ่อ”

พ่อเขามองไปทางยางนาครุหนึ่ง แล้วพูดว่า

“ความจริงแล้วพวกเราที่แหละ มีส่วนทำให้ยางต้นนั้นตายเร็วขึ้น สำหรับประโยชน์นั้น พ่อคิดว่า ลูกลองมองดูให้ดีสิ ต้นไม้เมื่อมีชีวิตอยู่ มีประโยชน์มากมาย ผู้คนมองเห็น แต่พ่อมันตาย กลับมองไม่เห็นประโยชน์ของมัน”

“เอาทำพิน ผมเคยอ่านในหนังสือเรียน” ลูกชายบอก

พ่อสายหน้ายิ้มกับลูก แล้วพูดว่า

“มากกว่าการทำพิน ถ้าลูกรู้จักใช้ความคิดในการมองประโยชน์ เอาอย่างนี้สิ ให้ลูกนั่งมอง และสังเกตว่า วันหนึ่งๆ มีอะไรบ้างที่ต้นไม้ นั้น ลูกต้องมองด้วยความคิด หากคุณค่าจากสิ่งเล็กน้อย หรือหาประโยชน์จากสิ่งที่คิดว่าไม่มีประโยชน์ ถ้าลูกมองเห็น พ่อคิดว่าความคิดของลูกจะเป็นส่วนหนึ่ง ที่จะส่งผลไปถึงอะไรๆ อีกหลายอย่าง”

(เด็กน้อยกับต้นไม้. 2533 : 17)

เมื่อเด็กน้อยได้เฝ้าสังเกตต้นยางนา เขาได้เห็นนกหลายชนิดบินมาเกาะต้นยางนา แม้ต้นยางนาจะตายมันก็ยังประโยชน์ต่อกัน เด็กชายจึงเริ่มเข้าใจ ดังข้อความว่า

เขาพูดกับพ่อว่า “ ผมเข้าใจแล้วครับพ่อ วันนี้ผมได้เรียนรู้เรื่องนกหลายตัวทีเดียว แหม ต้นไม้ตายยังมีประโยชน์ขนาดนี้ นี่ถ้าริมแม่น้ำบ้านเรา ยังคงมีต้นไม้เขียวชอุ่ม ผมคิดว่าคงมีประโยชน์มากมายกว่านี้ใช่ไหมครับพ่อ”

(เด็กน้อยกับต้นไม้. 2533 : 23)

จากการที่เด็กชายตั้งใจเฝ้าสังเกตต้นไม้ทำให้เขาได้ข้อคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมว่า สิ่งแวดล้อมมีคุณค่า แม้ต้นไม้จะตายก็ยังคงคุณค่า แต่ถ้าหากดูแลรักษาไว้เราจะรู้ว่ามีคุณค่าและมีประโยชน์มากกว่านี้อีกหลายเท่า

3.2.3.3 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกี่ยวกับสัตว์ป่า ส. พุ่มสุวรรณเสนอแนวคิดว่ามันุขย์ต้องดูแลสัตว์ป่า ส่วนเด็กๆ สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ดูแล รับผิดชอบธรรมชาติได้เหมือนกัน ดังตัวอย่าง

เรื่องเหยี่ยวขาด้วน กล่าวถึง ไ้หนุผู้ช่วยเหลือเหยี่ยวพิการตัวหนึ่ง ไ้หนุจึงเป็นตัวแทนของเด็กๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลธรรมชาติได้เช่นกัน จากพฤติกรรมที่ได้ช่วยเหลือเหยี่ยวขาด้วน โดยพามันมารักษากับเฒ่าคงผู้ที่ไม่ยอมคบหากับผู้ใด แม้ไ้หนุจะเกรงกลัวเฒ่าคงเช่นเดียวกับคนอื่นๆ แต่เพื่อให้เหยี่ยวรอดตาย ไ้หนุก็ไม่ลังเลที่จะไปขอความช่วยเหลือเมื่อต้องพาเหยี่ยวไปรักษาไ้หนุได้มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับเฒ่าคง ไ้หนุจึงเข้าใจเหตุผลที่เฒ่าคงไม่สุงสิงกับใคร เพราะเฒ่าคงมีความรู้สึกไม่ดีกับคนที่มีความโหดร้ายเบียดเบียน และทำลาย

สัตว์ป่า เฒ่าคงจึงเป็นตัวแทนของผู้ปกป้องธรรมชาติ มีความคิดเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับพวกที่ ชอบล่าสัตว์ ดังข้อความว่า

ข้าจะไม่ชอบมนุษย์มานานักหรอก ชอบแต่คน มนุษย์มีแต่กิเลสจิตใจหยาบ พวกคนมันไม่มี พินิจภัย มนุษย์ประกาศตัวว่าเป็นผู้เจริญแล้วกลับมีแต่ความโหดร้าย เบียดเบียนผู้อื่น ดุนกเจ็บ เหล่านี้ซิ เป็นเพราะฝีมือผู้เจริญแล้วทั้งนั้น

(เหี้ยวชาตวัน. 2527 : 12)

เรื่องเหี้ยวชาตวัน ได้สร้างความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันแบ่งเป็น สองกลุ่ม คือ เฒ่าคงและไอ้หนูเป็นกลุ่มอนุรักษ์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้ามและเป็น ตัวแทนผู้ทำลายธรรมชาติ เช่น ในตอนหนึ่งของเรื่องที่น่าสะเทือนใจเป็นอย่างมาก จากการตอบโต้ระหว่างฝ่ายอนุรักษ์กับฝ่ายทำลาย กล่าวถึง ลูกผู้มีอิทธิพลและพวกพ้องที่พากันมายิงนกกวัก เล่น เฒ่าคงผู้ที่รักและทะนุถนอมนกมาตลอดชีวิต ต้องทำในสิ่งที่ตรงข้ามกับความรู้สึกคือเป็น คนยิงนกกวักตัวหนึ่งตาย เพื่อให้คนกวักตัวอื่นๆตกใจบินหนีไป และเป็นการปกป้องนกอีก หลายตัวบนท้องฟ้าไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของพวกที่ยิงนกเล่นด้วยความสนุกสนาน การขัดขวาง และประจันหน้าของเฒ่าคงจึงเกิดขึ้น ดังข้อความว่า

“ข้าบอกแล้วว่ามายิงนก แถวนี่ไม่ใช่ที่ดินของใครเอ็งก็รู้ นกมันตื่นหนีไปก็ช่วยไม่ได้ เอ็งจะ ว่าข้ามาแกล้งเอ็งหาถูกไม่ ข้าไอ้คงไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับใคร จะมายิงนกกับเขาบ้างไม่ได้หรือ”

นายคร้ามชักอึดอัด รู้สึกไม่พอใจเฒ่าคงเป็นอย่างยิ่ง แต่รู้นิสัยใจคอของแกดี จึงไม่ค่อยกล้า ต่อแถมกับแกมากนัก

“นับอกว่ามายิงนก ไหนละ ไม่เห็นมีนกสักตัว” นายคร้ามได้ช่องทางจับผิดเฒ่าคง

“หิ หิ” เฒ่าคงหัวเราะเบาๆ เดินเลี้ยวไปด้านข้างโดยไม่ละสายตาจากกลุ่มนายคร้าม แกเดิน มายังจุดหนึ่งแล้วควักไฟฉายออกมาส่อง พักเดียวก็ก้มลงเก็บซากนกกวักตัวหนึ่งนำไปโยนตรงหน้า นายคร้ามกับพวก

“มีหรือยิงกับลูกซองจะไม่ถูกนก พวกเอ็งยืนตรงนี้รับรองโดนทั้งกลุ่มดาวกระจายนะโว้ย” แก ว่า นายคร้ามก้มลงมองซากนก หมดประตู่ที่จะต่อว่าเฒ่าคง แต่ก็ยังไม่ยอมแพ้

“ฉันรู้ ว่าน่าหยาบฉนมากไปแล้ว ของมันรู้ อยู่นอยู่ เรื่องนี้ฉันไม่น่าจะเข้ามายุ่ง ฉันเองก็ไม่ อยากเป็นศัตรูกับน้ำ นกกวักบนท้องฟ้าน้ำพูดว่าไม่ได้เป็นของใคร มันก็ไม่ได้เป็นของน้ำด้วยนะ อย่าลืม”

(เหี้ยวชาตวัน. 2527 : 35 - 36)

นกต่างๆถูกฆ่าอย่างไร้เหตุผลจากกลุ่มคนที่ไม่มีจิตใจรักธรรมชาติ เหี้ยวชาตวัน ก็เช่นกันต้องตายด้วยฝีมือมนุษย์กลุ่มนี้ ในตอนที่บรรยายถึงซากนกเหี้ยวชาตวันที่ยาวอย่าง

นำเวทนา การตายของมันช่างไร้ค่าสำหรับผู้ทำลายธรรมชาติ แต่สำหรับผู้อนุรักษ์เช่นไอ้หนู มันคือการสูญเสียและรอคอยการกลับมา ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

กอสะเบื่องหน้าอยู่แค่เอื้อม แกมมองเห็นได้อย่างชัดเจน แรกแกเกือบจะอำปากเรียกไอ้หนู อยู่แล้ว แต่ก็เพียงอำปากค้างอยู่อย่างนั้นความคิดอีกแวบหนึ่งสั่งห้ามแกไว้ ชากเหี่ยวไม่ค่อย สมบูรณ์นัก เพราะบริเวณหน้าอกขาดหายไปทั้งแถบ แมลงวันกำลังรุมตอมกันฝูงใหญ่ เฒ่าคงจำได้ชัดเจน เหี่ยวขาดตัวนั่นเอง

ทำไมแกจะจำมันไม่ได้ ขาข้างหนึ่งของมันถูกตัดไปครึ่งหนึ่ง แกตัดด้วยมือของแกเอง แล้ว ไอ้ตัวที่อยู่เบื้องหน้าของแกขณะนี้ก็คือมันนั่นเองเหี่ยวขาดตัวของไอ้หนู

(เหี่ยวขาดตัวน. 2527 : 77)

การที่ผู้เขียนให้เฒ่าคงเห็นชากเหี่ยวตายแล้วไม่บอกไอ้หนู เพราะต้องการให้ไอ้หนูเข้าใจว่าเหี่ยวได้บินหายไปอยู่บนท้องฟ้าเพื่อไม่ให้เกิดการทำร้ายจิตใจเด็กที่มีจิตใจอนุรักษ์ ธรรมชาติให้หตุ้ไปกับสัตว์ที่ตนเองช่วยชีวิตและซบเลี้ยง แม้ว่าความเป็นจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น เด็กก็ไม่ควรเห็นภาพที่โหดร้าย

เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นแนวคิดด้านสังคมที่ต้องเร่งสร้างและปลูกจิตสำนึก ให้เด็ก เพราะทุกวันนี้สิ่งแวดล้อมถูกทำลายมากขึ้น หากไม่ช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติจะหมดไป เด็กจึงต้องรักษาสิ่งแวดล้อมที่มีจำกัดโดยตระหนักในคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างหวงแหนตลอดจนมีจิตสำนึกอยู่เสมอว่าการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นหน้าที่ของทุกคน

3.2.4 เรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม

มนุษย์ทุกคนมีความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น ความต้องการด้านสรีระ ต้องการ ความมั่นคงปลอดภัย ต้องการความรักและเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ต้องการเป็นอิสระจากสิ่งกดขี่ ทั้งปวงเพื่อเป็นตัวของตัวเอง เป็นต้น วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ ได้เสนอ แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความต้องการของมนุษย์ทุกคนในสังคม ดังตัวอย่าง

เรื่องบินสุดขอบฟ้า กล่าวถึง อีสรภาพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อทุกชีวิต มนุษย์ในสังคม ต่างก็ต้องการมีอิสระ เช่นเดียวกับนกที่โบยบินอยู่บนท้องฟ้าได้อย่างเสรี บินสุดขอบฟ้าเป็น เรื่องของลูกกาดำและอีกาใหญ่ อีกาทั้งสองตัวมีความใฝ่ฝันถึงอีสรภาพร่วมกัน หลังจากที่ถูก จับมาเลี้ยงในกรง แม้เด็กชายที่เลี้ยงพวกมันจะมีความเมตตา แต่สิ่งที่ภายในใจของอีกาทั้งสอง ตัวเรียกร้องอยู่ตลอดเวลาคืออีสรภาพ ดังข้อความว่า

“เมื่อข้าถูกจับก็ถูกส่งมาขายในเมือง คราวนี้ข้าถูกขังกรงอยู่นาน แต่อย่างไรช่างเถอะ ข้ายังมั่นใจว่าสักวันหนึ่ง ข้าคงหนีได้ สิ่งหนึ่งที่คอยกระตุ้นจิตใจของข้าอยู่เสมอ นั่นคืออิสรภาพ นักกามันต้องโบยบินอยู่บนท้องฟ้าไม่ใช่อยู่ในกรง นกในกรงไม่ใช่ชนก เป็นเพียงแต่เรือนร่างที่มีชีวิต แต่ไม่มีวิญญาณแห่งความเป็นนก ข้าจึงรอเวลา สักวันหนึ่งข้าต้องขึ้นไปโบยบินบนท้องฟ้าอีกให้ได้ นานเท่าไรข้าก็จะรอ...”

(บินสุดขอบฟ้า. 2529 : 30)

อีกตอนหนึ่งอีกาหนุ่มได้ย้ำแนวคิดเรื่องอิสรภาพให้เด่นชัดขึ้น โดยกล่าวกับอีกาใหญ่ว่า

ลูกกาตัวแ้วระยะเล็กล่อนก่อนพูดต่อว่า “สักวันหนึ่งถ้ามีโอกาส ฉันก็จะหนี ที่นี้แม่นนายน้อยของเราจะใจดี แต่สิ่งที่เรียร้องอยู่ภายในใจของฉันตลอดเวลา นั่นคือการหนี หนีไปสู่อิสรภาพ...”

(บินสุดขอบฟ้า. 2529 : 36)

แนวคิดเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคมเกี่ยวกับอิสรภาพ เป็นสิ่งที่ทุกชีวิตต้องการ มนุษย์ทุกคนก็เช่นกันต่างก็ต้องการมีอิสรภาพ เช่น อิสรภาพทางกาย อิสรภาพทางความคิด โดยไม่ถูกจำกัด

3.3 แนวคิดด้านสติปัญญา

เด็กเป็นวัยที่ชอบเรียนรู้ และสนใจสิ่งต่างๆ รอบตัว ความสนใจและความใคร่รู้ของเด็กสามารถแสวงหาคำตอบได้จากวรรณกรรมสำหรับเด็ก สิ่ง que เด็กต้องการรู้ ข้อสงสัยต่างๆ จะเกิดความกระจ่างแก่เด็ก เขาจะได้เพิ่มพูนความรู้ โดยวรรณกรรมสำหรับเด็กจะทำให้เด็กมีความเจริญงอกงามด้านสติปัญญา เช่น มีความคิด ความจำ การรับรู้ หรือช่วงระยะความสนใจยาวนานขึ้น การเจริญเติบโตทางสติปัญญาของเด็ก สามารถแสดงให้เห็นได้จากการคิดแบบเป็นเหตุเป็นผลและสร้างสรรค์ โดยเริ่มจากการแก้ปัญหาหรือสถานการณ์ใกล้ตัวที่ง่ายก่อน แล้วจึงแก้ไขปัญหาคที่ซับซ้อนขึ้น เมื่อเด็กต้องเผชิญปัญหา เขาสามารถใช้ความรู้ที่อ่านจากวรรณกรรมสำหรับเด็กมาปรับใช้กับตนได้ จึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมสำหรับเด็กเป็นแหล่งความรู้ที่ทำให้เด็กเกิดความคิดสามารถแก้ไขปัญหาชีวิตได้ดีขึ้น

วรรณกรรมจึงเป็นอาหารสมองที่ให้คุณค่า ในการเสริมสร้างสติปัญญาก่อให้เกิดความคิดอันเฉียบแหลม และเป็นที่มาของการคิดเป็นแก้ปัญหาเป็น

เด็กจะคิดเป็นแก้ปัญหาเป็นและมีพัฒนาการด้านสติปัญญาดี อาศัยวรรณกรรมสำหรับเด็กประเภทต่างๆ ที่ส่งเสริมให้เด็กรู้จักใช้ความคิด เช่น วรรณกรรมที่ฝึกฝนการสังเกต การ

เปรียบเทียบ การใช้เหตุผล ซึ่งวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ์ก็มีแนวคิดที่ช่วยส่งเสริมสติปัญญา ดังนี้

3.3.1 เรื่องการใช้สติปัญญาและไหวพริบ

3.3.2 เรื่องการแสวงหาความรู้

3.3.3 เรื่องการเสริมสร้างสติปัญญาด้วยอาหารเสริม

3.3.1 เรื่องการใช้สติปัญญาและไหวพริบ

เด็กต้องการศึกษาหาความรู้เรียนรู้จากสิ่งต่างๆ เพื่อส่งผลต่อการพัฒนาสติปัญญาให้เขาเป็นเด็กเก่ง มีไหวพริบ รู้จักคิด วิเคราะห์ และแก้ไขปัญหา เพราะชีวิตคือการเรียนรู้ การเรียนรู้มีได้ตลอดชีวิต เด็กจึงควรส่งเสริมประสบการณ์พัฒนาสติปัญญา เพื่อนำไปขบคิดเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่

เรื่องการใช้สติปัญญาและไหวพริบ ส. พุ่มสุวรรณ์ เสนอแนวคิดที่ว่า เด็กที่มีสติปัญญาและไหวพริบ สามารถพิจารณาปัญหาได้ เมื่อมีปัญหาปัญหาทุกอย่างก็จะแก้ไขได้ จากการศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส.พุ่มสุวรรณ์พบว่าเรื่องการใช้สติปัญญาและไหวพริบ ดังตัวอย่าง

เรื่องสามคืบเพื่อนรัก เสนอแนวคิดที่ว่า สภาพร่างกายที่ผิดปกติไม่ได้เป็นอุปสรรคที่จะใช้สติปัญญาให้เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น โดยกล่าวถึงสามคืบปลาไหลผิพันท์ที่ลำตัวเล็กแต่ยาวผิดปกติจากปลาไหลทั่วไปตัวหนึ่ง บรรดาเพื่อนๆ สัตว์น้ำที่อาศัยร่วมบึงจึงล้อเลียนและตั้งชื่อให้มันตามความยาวของลำตัว มันมีสภาพร่างกายผิดปกติแต่ไม่ได้เป็นอุปสรรคที่จะใช้สติปัญญาให้เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น โดยผู้เขียนสร้างให้สามคืบเพื่อนรักเป็นหัตถ์นิยาย ตัวละครเอกมีความตลกในด้านร่างกายที่ผิดแผกไปจากที่ควรเป็น นอกจากนี้สามคืบยังมีลักษณะนิสัยตลกคือนอกจากเป็นปลาไหลที่ไม่ขยันและหลงลืมง่าย แต่สิ่งที่ทำให้สามคืบเป็นที่ยอมรับของเพื่อนร่วมหนองน้ำคือสติปัญญาและไหวพริบของสามคืบ ดังข้อความว่า

ยามนี้เป็นเวลาว่าง หนองน้ำแหล่งอาศัยของสามคืบกับสัตว์น้ำทั้งหลาย มีความสงบสุข ยามนี้ไม่มีปลาจากที่อื่นมาทวน ไม่มีฝนหลงฤดูดังที่เคยเข้าใจผิด ปลาซ่อนนกกางโดกี้ได้งานที่ถูกใจแล้ว คือคอยกระทุ้งกันเปิดที่ลงมาในหนองน้ำจึงไม่ค่อยสนใจเขมือบลูกปลา พ่อแม่ปลาที่มีลูกอ่อนพอวางใจได้บ้าง นกกินปลาไม่ได้หวนกลับมาอีกเลย นับแต่หอบลูกหอบเมียไปเพราะพ่ายแพ้ต่ออุปบายของสามคืบ...

(สามคืบเพื่อนรัก. 2529 : 49)

เมื่อเด็กอ่านเรื่องสามก๊ีบแล้วจะได้แนวคิดเกี่ยวกับ สติปัญญาและไหวพริบว่า สามารถช่วยแก้ปัญหาให้ตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมได้

เรื่องสามพี่น้อง กล่าวถึง ครอบครัวหนึ่งที่พ่อไปทำงานอยู่ต่างจังหวัด มีเพียง แม่และสามพี่น้องอาศัยอยู่ด้วยกัน พอถึงเวลาโรงเรียนปิดเทอมจึงเป็นโอกาสดี ที่จะให้ ครอบครัวอยู่พร้อมหน้า แต่ตอนนี้พ่องานหนักมาหาพวกเขาไม่ได้ แม่และลูกๆ จึงพากันไปหา พ่อที่ต่างจังหวัด เมื่อไปถึงพ่อไม่อยู่บ้าน เพราะติดงานอยู่ที่ต่างอำเภอ พ่อจึงขอให้แม่และ ลูกๆ รอพ่ออยู่ก่อน แม่พอยังไม่มีกำหนดกลับ จำ ปูก ป้อม และแม่ ก็เฝ้ารอคอยพ่อกลับมา ในระหว่างนั้นสามพี่น้องได้เที่ยวเล่นกับน้ำผจญลูกน้องของพ่อ จนกระทั่งมีเหตุการณ์ที่น่า ตื่นเต้นกับครอบครัวเกิดขึ้น เมื่อได้พบกับหญิงชราสติไม่ดีผู้หนึ่ง หญิงชราผู้นี้ลงหนังสือพิมพ์ ประกาศคนหายและมีค่าตัวงาม ทำให้นายเสนอหัวหน้าขโมยและลูกน้องสนใจคิดจะโกงค่าตัว ให้มากขึ้น จึงจับตัวหญิงชราสติไม่ดีไปเรียกค่าไถ่ ในระหว่างที่นายเสนอและพรรคพวกมา ลักพาตัว บังเอิญตามมาเห็นเหตุการณ์จึงพลอยโดนจับตัวไปด้วย แต่ดามีสติอยู่ตลอดเวลา ดัง ข้อความว่า

ดากับหญิงชราถูกนำตัวมายังบ้านหลังหนึ่งในสวนทึบ ที่นี่เปลี่ยวและเงียบเชียบสมกับที่ได้ ถูกเลือกเพื่องานทุจริต เมื่อรถจอดสนิท ดาและหญิงชราก็ถูกบังคับให้ลงจากรถ จากนั้นก็ถูกคุน หลังให้เข้าไปในบ้าน

เด็กชายพอลความตื่นตระหนกลงบ้าง แม้คราบน้ำตาจะยังไม่แห้งหายไป แต่เขาก็ไม่ พยายามกลัวจนลนลานเสียสติ เด็กชายพยายามใช้สายตาให้เป็นประโยชน์ เขานึกถึงคำสอน ของพ่อที่เคยพูดเสมอว่า

“ดา ลูกนะเป็นเด็กผู้ชาย ผู้ชายต่อไปจะเป็นผู้นำของครอบครัว บางครั้งก็เป็นผู้นำของสังคม ลูกทำอะไรต้องใช้ความคิดและไตร่ตรอง อย่าตื่นตกใจอะไรโดยใช่เหตุ กลัวในสิ่งที่ควรกลัว กล้า ในสิ่งที่ควรกล้า...”

ภายในความคิดแว่คำสอนของพ่อ ดาสลัดคราบน้ำตาทักพันด้วยความอดทน ไหน ๆ ก็ถูก จับตัวมาแล้ว จะมัวพุ่มพ่ายเสียน้ำตาอยู่ทำไม คอยหาโอกาสช่วยเหลือตัวเองดีกว่า เป็นอย่างไร ก็เป็นกัน

(สามพี่น้อง. 2531 : 70)

ผู้เขียนได้สอดแทรกแนวความคิดในการใช้สติปัญญาและไหวพริบอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของเรื่อง ในตอนที่พ่อกล่าวชมเชยที่ดามีสติและเอาตัวรอดจากการถูกลักพา ตัวได้ ดังข้อความว่า

“พ่อเคยสอนลูกไว้เสมอแล้วไง ว่าอย่าตกใจจนเกินเหตุ คนเราถ้ามีสติ ไม่ขาดสติความคิดอ่านก็จะมีตลอด ตามที่ลูกเล่าให้พ่อฟัง ก็พอถือได้ว่าลูกไม่ได้ตื่นตกใจจนเกินไป ยังมองหาหนทางช่วยเหลือตนเองและผู้อื่น ลูกจงจำเหตุการณ์ครั้งนี้เอาไว้ก็ดี เพราะการปิดทอมนั้นน้ำท่วมบ้านคราวนี้ ลูกได้รับการเรียนรู้ครั้งสำคัญ มีทั้งการผจญภัยและอะไรๆ อีกหลายอย่าง ที่พ่อจะเป็นบทเรียนสำหรับเด็กผู้ชายที่จะเป็นผู้นำของครอบครัวหรือของสังคมในอนาคตได้ ลูกทำดีที่สุดแล้วจ้า พ่อภูมิใจในตัวของคุณลูกมาก...”

(สามพี่น้อง. 2531 : 95)

3.3.2 เรื่องการแสวงหาความรู้

เด็กเป็นวัยที่อยากรู้อยากเห็น เด็กมีสมองที่ดีในการเรียนรู้และจดจำสิ่งต่างๆ ได้มากมาย เรื่องการแสวงหาความรู้จึงควรมีการจัดประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ที่น่าสนใจแก่เด็ก

การแสวงหาความรู้ที่เด็กสนใจด้วยการใช้คำถามในเรื่องฟ้าจำลอง และ การแสวงหาความรู้ที่มีขั้นตอนโดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ คือ สงสัย สังเกต ตั้งสมมติฐาน ทดสอบรวบรวมข้อมูล และสรุปผลเกิดเป็นความรู้ที่มีเหตุผลในเรื่องขโมยอยู่ไหน ส.พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดที่ว่า เด็กต้องการรู้เรื่องใด เด็กต้องแสวงหาความรู้ให้เพื่อได้คำตอบโดยใช้ปัญญาประกอบควบคู่ไปกับเหตุผล จากการศึกษาวรรณกรรมของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่ามีเรื่องการแสวงหาความรู้ดังนี้

เรื่องฟ้าจำลอง กล่าวถึง เด็กชายผมแกละเขากำลังเล่นอยู่ที่สวนหลังบ้านได้ยินเสียงร้อง ครีน ครีน แต่ไม่รู้ว่าเสียงมาจากไหน ในตอนแรกผมแกละนึกกลัว เพราะความกลัวเกิดจากความไม่รู้จริง เพื่อให้รู้แน่ผมแกละจึงเดินทางไปแสวงหาคำตอบ จึงขี่ม้าก้านกล้วยแล้วไปถามดูว่าเสียงร้องมาจากใคร ด.ช.ผมแกละไปถาม กบ ไก่แจ้ เป็ด แมว หมา แม่หมู วัว ลูขี้ช้าง ดังข้อความว่า

บ่ายวันหนึ่ง	เด็กชายผมแกละ
เล่นอยู่คนเดียว	ในสวนหลังบ้าน
ฝนตั้งเค้ามา	เสียงร้อง ครีน ครีน
ผมแกละนึกกลัว	แต่อยากรู้ว่า
ใครทำเสียงนี้	จึงขี่ม้าก้านกล้วย
แล้วออกไปดู	

(ฟ้าจำลอง. 2531 : 1 - 2)

พบกบริมบึง ผมแกล้งถามว่า กบจำเธอใช่ไหมที่ร้องครืน ครืน
 กบน้อยตอบว่า ไม่ใช่ฉันหรอก
 ฉันร้องโ๊บ โอบ
 ผมแกล้งพบไก่ ถามไถ่ไปว่า
 ไก่จำเธอใช่ไหมที่ร้องครืน ครืน
 พ่อไก่ตอบว่า ไม่ใช่ฉันหรอก
 ฉันขัน เอ็ก เอ็ก

(ฟ้าจำลองยาร้อง. 2531 : 3 - 6)

เมื่อพบ เป็ด แมว หมา หมู วัว ช้าง ก็ถามคำถามเดียวกัน ในที่สุดก็ได้พบ
 คำตอบที่ตลกขบขัน จากการแสวงหาคำตอบด้วยตนเองว่า เสียงครืน ครืน คือ เสียงฟ้าร้อง

เรื่องขโมยอยู่ไหน กล่าวถึง การศึกษาหาความรู้โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์
 เข้ามาประยุกต์ใช้ เมื่อพ่อซื้อกิ่งมะกรูดมาปลูกที่บ้าน เพราะที่บ้านใช้มะกรูดทำอาหารบ่อย
 มะกรูดเป็นไม้ที่ปลูกง่าย ถ้าเราหมั่นรดน้ำทุกวัน พ่อจึงมอบหน้าที่รดน้ำต้นมะกรูดในหนูเปีย
 ทุกวัน เป็นการฝึกความรับผิดชอบ แต่หนูเปียไม่สนใจดูแลรดน้ำ จนกระทั่งเข้าวันหนึ่งพ่อมา
 ดูต้นมะกรูดเห็นว่าใบร่วงแทบหมด จึงเรียกลูกมารดน้ำที่โคนต้นมะกรูดให้ชุ่ม โชคดีที่มันยังไม่
 ตาย หนูเปียจึงหันมาสนใจรดน้ำดูแลต้นมะกรูดอีกครั้ง มันจึงเติบโตและแตกใบเต็มกิ่ง เวลาแม่
 ทำอาหารใช้ให้หนูเปียไปเด็ดใบมะกรูด บางครั้งก็แบ่งเพื่อนข้างบ้าน ต่อมาไม่นานหนูเปีย
 สังเกตเห็นว่าใบมะกรูดอ่อนหายไปเป็นแถบ ใบแก่พอมือ หนูเปียจึงวิ่งไปบอกแม่พร้อมสันนิษฐาน
 ว่าต้องมีขโมย และสงสัยว่าน่าจะเป็นเด็กผู้ชายชนๆ ที่มาป่วนเปื้อนอยู่แถวนั้น หนูเปียไปบอก
 พ่อ พ่อยิ้มและบอกว่าต้องเป็นขโมยแน่ๆ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

ว่าแล้วพ่อก็ฉวยไฟฉาย เดินนำหน้าลูกสาวออกมาที่ต้นมะกรูด
 พ่อฉายไฟกราดทั่วไปก่อน หนูเปียนึกในใจว่า แบบนี้ไม่มีหรรษาขโมย พ่อเห็นคนเดินมา
 อย่างนี้ ก็คงวิ่งหนีกันไปแล้ว
 คราวนี้พ่อส่องไฟฉายไปที่กิ่งก้านของต้นมะกรูด
 ส่องอยู่นาน พลังบอกลูกสาวว่า
 “นั่นไง ขโมยอยู่นั่น ใบมะกรูดหายไปเพราะขโมยตัวนี้แหละ ลูกดูให้ดีสิ”
 หนูเปียยังมองไม่เห็นอะไร
 เธอขมวดคิ้วสงสัย ก้มลงไปมองเพราะเห็นมีอะไรบางอย่าง คล้าย ๆ ใบไม้สีเขียว เคลื่อนไหว
 หยุกหยิก
 พ่อเห็นชัด เธอก็ถอยหลังกรูดเข้ากอดสะเอวพ่ออย่างแรง
 “ช่วยด้วย ! หนอน...” เธอร้องเสียงหลง

(ขโมยอยู่ไหน. 2536 : 19 - 22)

การแสวงหาคำตอบของหนูเปื้อน ทำให้หนูเปื้อนได้พิสูจน์สมมติฐานและได้ทราบว่า ขโมยคือหนอน เรื่องนี้เสนอแนวคิดที่ต้องการให้เด็กแสวงหาความรู้อย่างมีเหตุผล และไม่ด่วนสรุปอย่างไม่รู้จริง

3.3.3 เรื่องการเสริมสร้างสติปัญญาด้วยอาหารเสริม

วัยเด็กเป็นวัยที่ต้องการอาหารเพื่อการเจริญเติบโต แต่การเติบโตเพียงร่างกายไม่สามารถทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้าได้ เด็กจึงควรมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดและอาหารเสริมที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่เหมาะสมสำหรับเด็กคือนม ส. พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดว่านมเป็นอาหารเสริมที่มีประโยชน์ต่อเด็ก ทำให้เด็กมีร่างกายเติบโตแข็งแรงและช่วยบำรุงสมอง ดังตัวอย่าง

เรื่องนักสืบนมสด กล่าวถึง ป้อมเด็กชายที่ชอบเป็นนักสืบอย่างเป็นชีวิตจิตใจ เขาใช้โรงรถในบริเวณบ้านเป็นที่ตั้งสำนักงานป้อมนักสืบ มีผู้ช่วยอีกคนคือ ปุกน้องสาวของเขา โดยป้อมยื่นข้อเสนอกับน้องสาวว่าถ้าต้องการเป็นผู้ช่วย ต้องช่วยตีมนมในส่วนที่เป็นของเขา เพราะป้อมไม่ชอบตีมนมสด ดังข้อความที่กล่าวถึงความรู้สึกของป้อมที่มีต่อนมสดว่า

พี่ชายของเธอไม่ชอบการถูกบังคับให้ตีมนมสดอย่างกับอะไรดี เขาเคยพูดกับปุกว่า ผู้ชายที่อ่อนแอเท่านั้นที่ต้องตีมนมสดทุกวัน นักสืบที่แข็งแรงอย่างเขาไม่จำเป็นต้องแย่งอาหารของเด็กทารก ดัดจริตตรงที่ว่าคุณพ่อจะไม่อนุญาตให้เล่นเป็นนักสืบเด็ดขาด ถ้าลูกชายไม่ยอมตีมนมทุกวัน ป้อมรักการเป็นนักสืบเป็นชีวิตจิตใจ จึงฝึกตนตีนมอาหารของเด็กทารกโดยไม่เต็มใจเลย

(นักสืบนมสด. 2537 : 12)

เมื่อเปิดสำนักงานนักสืบมีคดีต่างๆ มาให้ป้อมสืบมากมายเช่น คดีทำไม้กระถาง แคตตัสจึงได้ล้มกระถาง คดีหมาหาย คดีคุณพ่อของเริงชัยไปไหน คดีสายโทรศัพท์ คดีพบยักษ์ซึ่งเป็นการเข้าใจผิดเกี่ยวกับคนที่มีรูปร่างใหญ่ คดีใบขับขี่คุณป้า คดีไขไก่ คดีที่ถูกกล่าวหา และคดีลูกชายช่างก่อสร้าง การสืบของป้อมทำสำเร็จด้วยความช่างสังเกตทุกคดี แต่รางวัลที่ได้รับกลับเป็นนมสดซึ่งป้อมไม่ชอบ วันหนึ่งนำชัยซึ่งเป็นตำรวจมาเยี่ยมที่บ้าน หลานทั้งสองรักและเคารพนำชัยมากต้องการให้นำสอนการเป็นนักสืบ นำชัยจึงสอนและได้ทดสอบการเป็นนักสืบอีกทั้งบอกกับป้อมว่า ถ้าอยากเป็นนักสืบที่เก่งต้องขยันตีมนม เพราะนมเป็นอาหารชั้นดีบำรุงสมองและร่างกาย ป้อมจึงสัญญากับนำชัยว่าจะตีมนมทุกวัน ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“หลานทั้งสองเก่งมาก การทดสอบเป็นนักสืบในคราวนี้ถือว่าสอบผ่าน ป้อมเปิดสำนักงานนักสืบในบ้าน นำชอบมากทีเดียว แต่ได้ข่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ยอดนักสืบคนเก่งของน้าไม่ค่อย

ชอบตีสมนมเลย ไม่ได้นะ เป็นเด็กต้องตีสมนมเก่งๆ หรือจะพูดอีกทีหนึ่ง ถ้าจะเป็นนักสืบที่เก่ง ต้องขยันตีสมนม นมเป็นอาหารชั้นเยี่ยมบำรุงทั้งสมองและร่างกาย สมองดี ร่างกายเติบโตใหญ่ จะทำอะไรก็ดี ดูแต่คนไทยบางคนซึ่งตัวเล็กกว่าฝรั่ง แต่พอไปอยู่ที่ต่างประเทศ กินอาหารดีๆ ตีสมนมเยอะๆ ร่างกายก็ใหญ่โตสู้ฝรั่งได้ นับแต่นี้ต่อไปถ้าหลานทั้งสองจะเป็นคนเก่ง ต้องตีสมนมทุกวัน...”

(นักสืบนมสด. 2537 : 115)

นักสืบนมสด เสนอแนวคิดสำหรับการพัฒนาด้านสติปัญญาของเด็กในวัยเรียนรู้ว่าเด็กควรตีสมนมเพราะนมมีประโยชน์ต่อเด็ก

แนวคิดด้านด้านสติปัญญา เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมให้เด็กมากกว่าวัยอื่นๆ เพราะเด็กเป็นวัยที่สมองเจริญเติบโต และมีสมองที่ดีเยี่ยมพร้อมที่ได้รับการพัฒนา การพัฒนาเด็กโดยวิธีกระตุ้นและยั่วยุให้เขาคิดจะทำให้เขาเป็นคนฉลาด เด็กที่ฉลาดซาดาก็ย่อมเจริญไปด้วย ในการพัฒนาด้านสติปัญญาทุกเรื่องทีกล่าวนั้น เด็กได้ใช้สติปัญญาทำให้เกิดประโยชน์ทั้งตนเองและผู้อื่น โดยผู้เขียนได้กำหนดให้มีคุณธรรมสอดแทรกในทุกเรื่องด้วยกล่าวคือ เด็กเก่งและต้องดีด้วย

3.4 แนวคิดด้านร่างกาย

ความเจริญเติบโตทางร่างกาย เช่น น้ำหนัก ส่วนสูง ความต้านโรคและความทนทานของอวัยวะต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นเพราะเด็กที่ร่างกายแข็งแรง จะสามารถพัฒนาตนเองและเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ดีกว่าเด็กที่ร่างกายไม่แข็งแรง สำหรับการเจ็บไข้ได้ป่วย เด็กมักจะรับเชื้อโรคต่าง ๆ ได้ง่าย ดังนั้นบิดามารดาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กจะต้องให้ความสนใจ และดูแลเด็ก ส่วนเด็กก็ควรมีความรู้ทางด้านสุขภาพโดยเรียนรู้ที่จะหลีกเลี่ยงและป้องกันความเจ็บไข้ได้อย่างถูกต้อง จากการศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่าวรรณกรรมมีส่วนช่วยส่งเสริมทำให้เด็กเกิดแนวคิดด้านสติปัญญา ดังนี้

3.4.1 เรื่องการให้ความรู้ทางด้านสุขภาพ

การให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนให้มีความรู้และทักษะในการป้องกันตนเองอย่างถูกต้อง เพื่อให้ห่างไกลจากโรคภัยไข้เจ็บ เป็นการพัฒนากำลังใจคนและลดค่าใช้จ่ายที่รัฐไม่ควรรับภาระให้น้อยลง ดังนั้นการให้ความรู้ทางด้านสาธารณสุขจึงจำเป็นต้องเผยแพร่และให้ความรู้แก่ทุกคน แม้กระทั่งเด็กก็ควรให้เขามีความรู้ ในระดับที่เหมาะสมกับวัย วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณได้ส่งเสริมและเสริมสร้างให้เด็กมี

ความรู้ทางด้านสุขภาพโดยเสนอแนวคิดเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำความรู้ที่ถูกต้องไปใช้ในการป้องกันและหลีกเลี่ยงจากโรคภัย ดังตัวอย่าง

เรื่องทงเทียวป่า กล่าวถึง ตัวละครชื่อทงเด็กชายจากเมืองกรุงเขามาเทียวป่าครั้งแรก เวลากลางคืนเขานอนดินนอกนอกมุ้ง ตื่นเข้ามามีตุ่มรอยยุงกัดจึงสงสัยว่าตัวเองจะเป็นไข้มาลาเรีย เพราะเขาไม่มีความรู้เกี่ยวกับโรคนี้จึงหวาดกลัวว่าตัวเองได้รับเชื้อไข้มาลาเรีย เขาจึงไปพบลุงหมอบอกเพื่อขอความรู้ ลุงหมอบอกว่าโรคไข้มาลาเรียมีสาเหตุมาจากยุงกัดปล่อย มีวิธีการตรวจหาเชื้อโดยการเจาะเลือด และในระหว่างนั้นต้องสังเกตว่ามีไข้หรือไม่ ถ้าหากถึงเจ็ดวันแล้วไม่มีอาการแสดงว่าไม่ได้รับเชื้อ ในระหว่างที่รอผลการตรวจเลือด ทงและแดงมีโอกาสตามลุงหมอบอกไปดูอาการผู้ป่วยที่ได้รับเชื้อไข้มาลาเรีย เด็กทั้งสองพบว่าผู้ป่วยที่ได้รับเชื้อเวลาตอนเย็นมักจะหนาวสั่น โรคนี้ในอดีตชาวบ้านเข้าใจผิดคิดว่าผีเข้า ทำให้รักษาผู้ป่วยอย่างไม่ถูกต้องและจากการพูดคุยกับลุงหมอ ลุงหมอสังเกตว่าเด็กทั้งสองคนสนใจสุขภาพ ลุงหมอจึงให้ความรู้เพิ่มเติมที่พร้อมทั้งบอกวิธีป้องกันโรคไข้มาลาเรีย ดังข้อความว่า

ลุงหมอบอกเรื่องเกี่ยวกับไข้มาลาเรียเพื่อความเข้าใจที่ดีขึ้นคือว่าโรคนี้ยังพอมียู่พอสมควรตามป่าชื้นและแถวชายแดนหรือในที่บางแห่ง โดยมียุงกัดปล่อยเป็นพาหะนำโรค ไปกัดผู้ป่วยมาลาเรียมาแล้วมกักคนปกติ ทำให้ได้รับเชื้อ และอาจแสดงอาการป่วยไข้ขึ้นมาได้ อาการป่วยที่เด่นประการหนึ่งคือ มีอาการหนาวสั่นเป็นประจำบางทีก็ไข้สูงมาก อาจมีอาเจียนถ้าเชื้อลงกระเพาะ คลุ้มคลั่งถ้าเชื้อขึ้นสมอง ใครถูกยุงกัดหรือสงสัย ต้องรีบไปหาหมอหรือเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันมาลาเรีย แม้กระทั่งแจ้งข่าวให้อาสาสมัครดังกล่าว จำไว้นะหลาน

(ทงเทียวป่า. 2538 : 23 - 24)

เรื่องลियोเพื่อนรัก กล่าวถึง ลियोเพื่อนที่น่ารักและมีน้ำใจคนหนึ่งของธงชัย เขาเป็นโรคคอกพอกซึ่งไม่ใช่โรคติดต่อแต่มีอันตรายมาก โรคคอกพอกทำให้เด็กผอมบาง เลื่อนลอย เชื่องซึม เจ็บตา เรียนหนังสือได้ไม่ดี แม่ของธงชัยซึ่งเป็นครูบอกว่า ถ้าโรคนี้เกิดกับผู้หญิงตั้งท้อง เด็กที่คลอดออกมาจะเป็นโรคปัญญาอ่อน หรือที่เรียกว่าโรคเอ๋อ โรคนี้เกิดจากการขาดสารไอโอดีน ทำให้ต่อมธัยรอยด์ที่อยู่บริเวณลำคอทำงานผิดปกติ เมื่อเพื่อนรักของเขาเป็นโรคนี้ เขาจึงสนใจและต้องการให้เพื่อนของเขาหายจากโรคคอกพอก ดังข้อความตอนหนึ่งที่ธงชัยสนทนากับพ่อและแม่ถึงวิธีการรักษาโรคดังนี้

“ปัญหามันมีอยู่ว่า เด็กๆทุกคนหรือชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลจากทะเล ต้องมีการเสริมไอโอดีนอย่างทันทั่วทั้งที่และสม้าเสมอ ในน้ำดื่มจะต้องหยดไอโอดีนเข้มข้น สองหยดต่อน้ำ ลิบลิตร ดื่มไปเรื่อยๆ ทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน สำหรับในน้ำปลานั้น เมื่อซื้อน้ำปลาทุกครั้งเปิดฝาจุกน้ำปลา

หยดไอโอดีนเข้มข้นไปสักห้าถึงหกหยด ปิดฝาเขย่าไว้ประกอบอาหารหรือบริโภค สำหรับเกลือไอโอดีนได้มาจากไหนครับพ่อ” ธงชัยสงสัย

พ่อตอบว่า

เดี๋ยวนี้เรามีเกลือไอโอดีนขาย หรืออาจติดต่อได้ที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ที่โรงเรียนของเราที่นี่ เขานำมาให้ไว้

ธงชัยมีสีหน้าสดชื่นขึ้นบอกกับพ่อและแม่ว่า

“เอ ถ้าอย่างนั้นลียอเพื่อนผมก็คงดีขึ้นแน่นอน นะพ่อนะ”

“แน่นอนลูก ประชาชนทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจน หรืออยู่ในแห่งหนตำบลใด ย่อมมีสิทธิ์ได้รับความห่วงใยจากรัฐบาลเหมือน ๆ กันแหละลูก...”

ธงชัยสบายใจมากขึ้น แววแห่งความหวังว่า ลียอจะหาย หรือโรคไม่กำเริบต่อไปค่อนข้างเป็นไปได้มากทีเดียว...

(ลียอเพื่อนรัก. 2538 : 16 - 17)

เรื่องบ้านสุขใจ กล่าวถึง หมู่บ้านหรือชุมชนใดๆจะพัฒนาให้ก้าวหน้าไม่ได้ถ้าคนซึ่งเป็นกำลังสำคัญสุขภาพไม่แข็งแรง เรื่องนี้จึงต้องการเผยแพร่เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสามารถนำความรู้ไปใช้ในการป้องกันและหลีกเลี่ยงจากโรคพยาธิปากขอ กล่าวถึง บ้านสุขใจ หมู่บ้านที่มีผู้ใหญ่บ้านเป็นนักพัฒนา ผู้ใหญ่สังเกตว่าคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ผอมแห้งแรงน้อย หากปล่อยไว้หมู่บ้านจะเจริญก้าวหน้าได้อย่างไร ถ้าคนสุขภาพไม่ดี ผู้ใหญ่บ้านจึงไปปรึกษาสาธารณสุขอำเภอจึงทราบว่า คนส่วนใหญ่เป็นโรคพยาธิปากขอ เพราะสภาพแวดล้อมไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่มีส้วมใช้ ไม่สวมรองเท้า ทำให้ตัวอ่อนของพยาธิปากขอสามารถเข้าสู่ผิวหนังตามง่ามมือ ง่ามเท้า หรือหลังเท้า การรับประทานอาหารที่มีตัวอ่อนของพยาธิที่ปนเปื้อนไปกับผักสด อาหาร และน้ำดื่ม ก็เช่นกัน พอตัวอ่อนเข้าไปตามกระแสเลือดเข้าสู่ปอด หลอดลม คอหอย แล้วไชไปที่กระเพาะอาหารและลำไส้ แล้วมันจะไชปากเกาะติดผนังลำไส้คอยดูดเลือดแย่งอาหารจากเราทำให้ร่างกายผอมแห้งแรงน้อย ผู้ใหญ่บ้านจึงช่วยหาวัสดุราคาถูกให้ชาวบ้านสร้างส้วม ส่วนรองเท้าแตะก็ขอความร่วมมือจากเพื่อนที่เรียนหนังสือด้วยกัน เพราะเขาเป็นผู้จัดการโรงงานรองเท้า หลังจากผู้ใหญ่บ้านช่วยแก้ไขปัญหาก็มีคนในบ้านสุขใจก็มีสุขภาพดีขึ้นถ้วนหน้า ดังข้อความว่า

“หมู่บ้านเรายังมีพยาธิปากขออยู่มาก วิธีป้องกันนอกจากต้องช่วยกันทำให้บ้านเรือนและลานบ้านสะอาดแล้ว ทุกคนต้องสวมรองเท้าด้วย พยาธิปากขอเข้าร่างกายได้ทางง่ามเท้าแล้วไปอยู่ในลำไส้แย่งอาหารที่เรากินเข้าไป แถมดูดเลือดเร่อีกด้วย เอ้า รองเท้านี้เอาไปแล้วสวมใส่เสีย นะเจ้าเปี้ย...” ผู้ใหญ่ป้องกันปัญหานี้รองเท้าคู่หนึ่งให้เด็กชายเปี้ย

เด็กๆ พวกกันดีใจที่ได้รองเท้า และรับปากว่าจะสวมรองเท้าทุกครั้ง ที่ลงไปยังลานบ้าน ส่วนชาวบ้านนั้น เริ่มมองเห็นความจำเป็นและหันมาให้ความร่วมมือที่จะทำความสะอาดตามพื้นบ้านทั่วไป

ผู้ใหญ่ปองพูดอีกว่า “ฉันไปหาหมอถวิลแล้ว เขาจะเข้ามาช่วยเหลือให้ทุกบ้านมีส้วมไว้ใช้ต่อไปจะได้ไม่ต้องไปถ่ายทิ้งไว้ที่ไหนอีก ไข้พยาธิปนออกมากับอุจจาระมาอยู่บนที่ชื้นแฉะไข้พยาธิก็เจริญเติบโตแล้วไชเข้าเท้า ตัวอ่อนของพยาธิก็แพร่กระจายออกไปอีก เชื้อพยาธิก็แพร่ไปถึงลูกหลานหมู่บ้านเราจะล้มตาอำปากได้อย่างไร ถ้าผู้คนสุขภาพไม่ดี”

(หมู่บ้านสุขใจ. 2538 : 12 - 13)

โรคพยาธิปากขอนี้รักษาไม่ยาก เรามีโครงการจ่ายยาถ่ายพยาธิปากขอ ซึ่งใช้ได้ผลดีกับโรคพยาธิหลายชนิดพร้อมกันทีเดียว คือยาเมเบนดาโซล สำหรับผู้ใหญ่ ใช้ขนาด 200 มิลลิกรัม ครั้งเดียวก็หาย ถ้าไม่ไปรับเชื่อมาอีก ในเด็กก็ใช้น้อยกว่านี้ อย่างไรก็ตามก่อนใช้ก็ควรไปปรึกษาเจ้าหน้าที่สาธารณสุขก่อน หมอถวิลอธิบาย

(หมู่บ้านสุขใจ. 2538 : 19)

เรื่องร้ายกว่าเสือ กล่าวถึง ยุงเป็นสัตว์ที่อันตรายน่าใช้เลือดออกมาสู่คน ในแต่ละปีมีคนตายเพราะโรคที่ยุงเป็นพาหะจำนวนมากกว่าเสือที่ฆ่าคนเสียอีก ดังนั้น เราจึงควรมีความรู้ ความเข้าใจเพื่อป้องกันตนให้ปลอดภัยจากไข้เลือดออก เรื่องร้ายกว่าเสือเป็นเรื่องที่ให้อุทาหรณ์กล่าวถึงเด็กหญิงคนหนึ่งสูญเสียเพื่อนรักไปเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อครูแบ่งกลุ่มให้เรียนรู้ธรรมชาติตามความสนใจ ทั้งสองคนไม่ทราบล่วงหน้าว่าสิ่งที่ได้เลือกศึกษามีอันตรายต่อชีวิต ทั้งสองคนมีความเห็นเหมือนกันจึงทดลองดักลูกน้ำขึ้นมาเลี้ยง และคอยสังเกตการเปลี่ยนแปลงจากลูกน้ำจนกลายเป็นยุง ระหว่างศึกษาวิธีเพื่อนรักของสุดาผลอหลับไปแล้วถูกยุงกัดเป็นไข้เลือดออกและเสียชีวิต สุดาจึงต้องการให้ทุกคนช่วยกันกำจัดยุงลาย ดังข้อความว่า

สำหรับฉันนั้น รู้ดีว่า การสนใจเรื่องของลูกน้ำ ยุงลายหรือไข้เลือดออกเพียงอย่างเดียวนั้นไม่พอเพียง เราต้องมีจิตสำนึกในการทำจัดยุงด้วย โดยเฉพาะยุงลายในบ้านเรือนหรือโรงเรียน ซึ่งนับว่าเป็นตัวอันตรายอันยิ่งใหญ่สำหรับเด็กทุกคน

(ร้ายกว่าเสือ. 2538 : 43)

เรื่องการเรียนรู้ด้านสุขภาพ เป็นสิ่งที่เด็กควรทราบ เพื่อให้เด็กมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในการป้องกันตนเองจากโรคภัยไข้เจ็บ เพราะเด็กจะได้ปฏิบัติตนให้ห่างไกลโรคและมีสุขภาพดี เพราะเขามีความรู้ที่ถูกต้องในการป้องกันตนจากโรคภัยไข้เจ็บ

การป้องกันตนเองจากโรคภัยไข้เจ็บ เป็นการให้ความรู้ และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรคภัยซึ่งเป็นตัวการสำคัญ ทำให้ต้องสูญเสียเงินและทรัพยากรมนุษย์ เพราะโรคต่างๆ มีทั้งโรคที่เป็นอันตรายแก่ชีวิต หรือไม่ก็บั่นทอนสุขภาพของมนุษย์ส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศ ผู้เขียนจึงเสนอแนวคิดเพื่อให้ความรู้แก่เด็กซึ่งเป็นกำลังสำคัญของชาติมีทักษะในการป้องกันตนเองจากโรคภัยไข้เจ็บ

จากการศึกษาแนวคิดต่างๆ ในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณพบว่าแนวคิดมีบทบาทในการพัฒนาเด็ก ด้านอารมณ์และจิตใจ ด้านสังคม ด้านสติปัญญา และด้านร่างกาย แนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจเป็นการปลูกฝังให้เด็กดีมีจริยธรรม แนวคิดด้านสังคมเพื่อให้เด็กมีความสุขในการใช้ชีวิตในสังคมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยมีจิตสาธารณะในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แนวคิดด้านสติปัญญาเพื่อให้เด็กคิดเป็นแก้ปัญหาเป็น และแนวคิดด้านร่างกายเพื่อให้เด็กมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงห่างไกลโรค แนวคิดเหล่านี้ทำให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของประเทศชาติต่อไป

บทที่ 4

กลวิธีการเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ

กลวิธีหรือเทคนิค (Technique) เป็นวิธีการที่ผู้เขียนนำมาใช้เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่านด้วยฝีมือและชั้นเชิงในแบบเฉพาะของแต่ละคน

แนวคิด (Theme) เป็นเป้าหมายที่ผู้เขียนวางไว้ว่าต้องการให้เกิดอะไรแก่เด็ก

กลวิธีการเสนอแนวคิดจึงเป็นศิลปะที่ผู้เขียนใช้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดสู่ผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดที่ผู้เขียนต้องการ โดยทำให้วรรณกรรมมีคุณค่าน่าสนใจไปพร้อมกับความงดงามกลมกลืน

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่ามีกลวิธีการเสนอแนวคิด ดังนี้

- 4.1 กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านตัวละคร
- 4.2 กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านฉาก
- 4.3 กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านมุมมองผู้เขียน
- 4.4 กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านนิทานซ้อนนิทาน

4.1 กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านตัวละคร

ตัวละคร (Character) คือ องค์ประกอบที่สำคัญและมีบทบาทในเนื้อเรื่องทำให้เกิดเหตุการณ์และเรื่องราวต่างๆ การสร้างตัวละครในวรรณกรรมสำหรับเด็ก แม้จะมีตัวละครไม่มาก แต่ความสมจริงของเนื้อเรื่องและพฤติกรรมของตัวละครก็คือแบบอย่างที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงใช้ตัวละครในการเสนอแนวคิดตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการ จากการวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่าผู้เขียนใช้กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านตัวละครดังต่อไปนี้

- 4.1.1 การเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของตัวละคร
- 4.1.2 การเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของตัวละคร

4.1.1 การเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของตัวละคร

การเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของตัวละคร เป็นการเสนอแนวคิดผ่านตัวละครด้วยวิธีการที่ผู้เขียนทำให้ผู้อ่านมองเห็น รูปร่างหน้าตา วัย ความรู้สึกนึกคิด สภาพชีวิต ความสนใจ ตลอดจนพฤติกรรมของตัวละครเพื่อนำผู้อ่านไปสู่แนวคิดที่ผู้เขียน

ต้องการเสนอ การเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรมของ ส. พุ่มสุวรรณ์ มีรายละเอียดดังนี้

เรื่องไข้อยู่ที่บ้านเขาแก้ว เสนอแนวคิดว่าการดำรงชีวิตต้องเรียนรู้วิถีชีวิต สิ่งแวดล้อมและสังคมเพื่อการอยู่รอด ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดผ่านการบรรยายบุคลิกลักษณะและ พฤติกรรมของตัวละครเอกคือไข้อยู่ เด็กชายแห่งบ้านเขาแก้วเขาดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางป่า ยาง สิ่งแวดล้อมรอบตัวในป่านั้นเต็มไปด้วยอันตราย ดังนั้นสิ่งแวดล้อมและสังคมที่ไข้อยู่อาศัยอยู่ จึงเป็นตัวกำหนดบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของไข้อยู่ให้เขาต้องเรียนรู้และใช้ชีวิต อย่างมีสติและคอยระมัดระวังตัวอยู่เสมอ ไข้อยู่จึงมีความกล้าแกร่งกว่าเด็กวัยเดียวกัน ดัง ข้อความว่า

ไข้อยู่มีอายุเพียงแปดขวบ เด็กน้อยแห่งบ้านเขาแก้วผู้มีเรือนร่างและความแข็งแรงเกินวัย ไข้อยู่แข็งแรงมาตั้งแต่หัวเท่ากำปั้น ป่าและภูเขาสอนให้เขาเป็นอย่างนั้น เด็กน้อยสามารถ แยกพราห์หรือเห็บลูกขวานดำมเล็กของพ่อขึ้นไปบนภูเขาตามลำพัง เพื่อเก็บสะดอป่า ลูกประ หมอไม้ไผ่ตง ยอดผักกูด หรือต้นกล้วยเกลื่อน มาให้แม่ทำกับข้าวแทบทุกวัน

ตราบที่มีพราดำมยาวหรือลูกขวานอยู่ในมือไข้อยู่เด็กบ้านป่า ไม่เคยกลัวสิ่งใด ...

(ไข้อยู่ที่บ้านเขาแก้ว. 2530 : 1)

เรื่องบ้านปลาทอง เสนอแนวคิดเรื่องความรักสัตว์ว่า ถ้าเด็กคิดจะเลี้ยงสัตว์ต้อง ให้ความรัก ความเอาใจใส่ และหมั่นดูแลสัตว์เลี้ยงของตนให้ดี โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่าน บุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของนายน้อย เด็กชายที่เป็นเจ้าของปลาทองว่ามีนิสัยไม่รักสัตว์ เลี้ยงอย่างจริงจัง เขาจึงไม่สนใจให้อาหาร ไม่ถายนำน้ำให้ปลา อีกทั้งไม่รู้จักการเลี้ยงที่ถูกต้อง เป็นเหตุให้ปลาทองได้รับผลกระทบจากพฤติกรรมของนายน้อย ผู้ที่เป็นเหมือนเจ้าชีวิตของมัน ดังข้อความว่า

นายน้อยเอาใจใส่พวกเราในระยะแรกเพราะช่วงนั้นเป็นเวลาโรงเรียนหยุด ต่อมาเมื่อโรงเรียน เปิดเทอม นายน้อยมีเวลาสำหรับพวกเราน้อยลง ยามโรงเรียนเปิดภาคเรียน พวกเราเริ่มลำบาก นายน้อยให้อาหารเผื่อมาก ไม่ค่อยมีเวลาถายน้ำใหม่ และสิ่งที่ซำร้ายคือนายน้อยนำปลาชนิดอื่น มาปล่อยรวมกับพวกเรา ตู้กระจกที่ไม่ใหญ่โตนัก บัดนี้มีปลาเพิ่มขึ้น มองดูแน่นตู้ไปหมด ปลาทอง อย่างพวกเรา ค่อนข้างเชื่องซำเนียบนอนอยู่แล้ว จึงไม่ค่อยจะทันปลาหางนกยูงที่เข้ามาอยู่ใหม่ ปลา หางนกยูงว่ายน้ำระริกระรี่บริเวณผิวน้ำ พวกฉฉฉฉตั้งแต่ต้น นอกจากยอมให้เขาแย่งอาหาร ไปกินแล้ว ยังต้องคอยว่ายน้ำหนีอีกด้วย เวลาที่ปลาหางนกยูงเขาหิว เขาไล่ตอดเราอยู่เป็นประจำ นายน้อยจำ นายน้อยคงไม่รู้หรือว่า การปล่อยปลาหลายชนิดลงเลี้ยงในตู้เดียวกัน บางครั้งก็ไม่ดี ปลาในตู้อาจแย่งอาหารกัน เป็นศัตรูต่อกัน นี่ถ้านายน้อยปล่อยหอยโข่งลงมาสักห้าหกตัว พวกเรา

ก็คงจะไม่ว่าอะไร หอยโข่ง หอยขม หรือปลาบางชนิด อยู่ร่วมกับเราได้ แต่ปลาอีกหลายชนิด อยู่ร่วมกับเราไม่ได้ เป็นอันตรายต่อเรา

(บ้านปลาทอง. 2533 : 16)

เรื่องพ่อจำแม่จำ เสนอแนวคิดว่าการปฏิบัติหน้าที่ของพ่อแม่ลูกที่พึงกระทำต่อกัน เป็นการแสดงความรักความผูกพันภายในครอบครัว โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะ และพฤติกรรมของตัวละครพ่อแม่คนหนึ่งว่าพ่อแม่ที่ดีจะต้องทำหน้าที่และมีพฤติกรรมอย่างไรบ้าง ดังข้อความว่า

พ่อแม่ยกเลิกเปลี่ยนกันคาบเกี่ยวมาบือนลูก ลูกนกตัวเล็ก ช่วยเหลือตัวเองยังไม่ได้ ยาม หิวก็ส่งเสียงร้อง พ่อแม่ต้องรีบหาเหยื่อมาบือนไม่ยอมให้ลูกนกหิวโหย

ยามเที่ยงวันแสงแดดส่องจัดมากลูกนกพากันร้อน พ่อแม่ก็กางปีกแผ่ปีกบังแดดให้ ลูกนกสบายขึ้นโดยมีพ่อแม่คุ้มกันทางปีกบังแดดให้

ลูกนกกระหายน้ำมาก พ่อแม่ก็บินลงไปหาน้ำมาบือนให้ลูก แสงแดดจัดถ้าลูกนกขาด น้ำก็จะเป็นอันตราย ลูกนกสดชื่นขึ้น พ่อแม่ต่างก็ดีใจ

เมื่อมีฝนมา พายุจัด ฟ้าคำราม กิ่งไม้ไหวโอนเอนแสนน่ากลัว ลูกนกซุกใต้ปีกของแม่แสนอบอุ่น พ่อแม่เฝ้าปกป้อง แต่สบายใจที่ลูกนกปลอดภัย

วันเวลาผ่านไป ลูกนกเติบโตขึ้น พ่อแม่นั้นทั้งรักและห่วงใย วันหนึ่งมีจิ้งจอกเลื้อยพันกิ่งไม้ ขึ้นมา ลูกนกร้องลั่นตกใจตัวสั่นเทาด้วยความกลัว พ่อแม่ก็เข้าจู่โจมจิกสู้จนจิ้งจอกหนีไป

(พ่อจำแม่จำ. 2536 : 21)

เรื่องว่าวจะเป็นนก เสนอแนวคิดที่เด็กต้องยอมรับและเห็นคุณค่าของตนเอง ควรเข้าใจว่า แต่ละคนมีความดีและมีคุณค่าในตัวเอง จึงควรพอใจในสิ่งที่ตนเป็นอยู่ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของว่าวจุฬาน้อย ที่หลงในความสง่างามของเหยี่ยว มันต้องการเป็นเหมือนกับเหยี่ยวบ้างจึงแสดงพฤติกรรมดื้อรั้น ดันรน ไม่ยอมรับในสิ่งที่ตนเป็นอยู่ว่าวสามารถลอยอยู่บนท้องฟ้าได้เพราะเชือกป่าน มิใช่ลอยได้เองอย่างอิสระ แม้ว่าบรรดาว่าวต่างๆ จะคอยห้ามปรามด้วยความหวังดีแต่ว่าวจุฬาน้อยก็ไม่สนใจคำตักเตือน มันพยายามดันรนจนสายป่านขาด หลังจากนั้นว่าวจุฬาน้อยก็ลอยอยู่บนท้องฟ้าได้ไม่นานแล้วจึงตกไปในโคลนตม ดังข้อความว่า

ฉันจะเป็นนกในท้องฟ้า
 ว่าวจุฬาปีกเปราะบาง
 นกในท้องฟ้าช่างน่าอิจฉา
 จุฬาน้อยเฝ้าแต่เถียง
 บรรดาว่าวปักเป้า อีลุ่ม ฐู และผีเสื้อ
 พวกกันช่วยห้ามปราม
 จุฬาน้อยไม่เชื่อและดี้นรน
 สายป่านจึงขาดสมใจแล้วล่องลอย
 อนิจจา ว่าวไม่ใช่นก
 ว่าวคือว่าว นกคือนก
 จุฬาน้อยตกลงในโคลนตม
 ปีกเลยเปียกไม่น่าชมอีกต่อไป

(ว่าวจะเป็นนก. 2532 : 12 - 15)

เรื่องนกกระเจิบน้อย เสนอแนวคิด เรื่องความอดสาเหว่าความเพียรพยายามเป็นหนทางสู่ความสำเร็จ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของนกกระเจิบที่มีความพยายามบินให้พ้นยอดภูเขาเพราะปากตรงข้ามของภูเขาหินที่สูงใหญ่มียาดิ สามารถรักษาลูกของมันที่เจ็บป่วยได้ แต่ภูเขาหินไม่ให้ความช่วยเหลือ อีกทั้งพูดจาดูถูกและคิดว่าตนยิ่งใหญ่ แม้นกกระเจิบจะขอความช่วยเหลือเพื่อบินข้ามไปด้วยความจำเป็นแต่ภูเขาหินก็ไม่เห็นใจ ทำให้นกกระเจิบต้องใช้ความเพียรพยายาม และมุ่งมั่นที่จะสลายภูเขาหินเพื่อจะบินข้ามไปได้ ดังข้อความว่า

นกกระเจิบขยับปีกสุดแรง โผบินสูงขึ้น เพื่อให้พ้นยอดภูเขาแห่งนี้ แต่อนิจจานกน้อยตัวเล็กแค่สะเก็ดหิน ไหนเลยจะบินข้ามภูเขาใหญ่ไปได้ แม้จะพยายามนับสิบๆ ครั้ง ก็ยังไร้ผลอยู่นั่นเอง

นำส่งสารนกกระเจิบ ที่เฝ้าพยายามจนหมดแรง ตกลงมากองอยู่ที่ซอกหิน หมดทางที่จะบินข้ามไปดังประสงค์ นกกระเจิบพักเหนื่อยแล้ว จึงค่อยๆ รวบรวมกำลังและพูดขึ้นว่า

“ท่านภูเขาใหญ่ ท่านคงไม่ว่าอะไรเรานะ ถ้าเราจะใช้วิธีอื่น นอกจากการพยายามใช้แรงปีกบินเพียงอย่างเดียว”

ภูเขาใหญ่ยิ้มเยาะ พูดก้องกังวานว่า

“เอาเถอะ เจ้าจะใช้วิธีใดก็ได้ ตามใจเจ้า เราไม่ว่าและอีกประการหนึ่ง เจ้าเป็นนกเล็กซึ่งมีอายุสั้น เราจึงต่อให้เจ้าอีกร้อยชาติพันชาติ ถึงช่วงลูกหลาน เหลน โหล่น รุ่นไหนก็ตาม ให้เขยื้อนเรานี้ให้ได้ สลายเราให้ได้เถิดนะเจ้านกตัวเล็ก ซึ่งไร้ประโยชน์และรบกวนโลกอย่างพวกเจ้า”

นกกระเจิบจึงบินจากที่นั่นมา ด้วยความมุ่งมั่นที่จะหาหนทางทำให้ภูเขาเตี้ยลงให้ได้

(นกกระเจิบน้อย. 2533 : 4, 6)

เรื่องสามคืบเพื่อนรัก เสนอแนวคิดที่ว่า สภาพร่างกายที่ผิดปกติไม่ได้เป็นอุปสรรคที่จะใช้สติปัญญาให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ผู้ที่มีสติปัญญาและไหวพริบ สามารถแก้ไขปัญหาก็เป็นที่ยอมรับของสังคมได้ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของสามคืบลูกปลาไหลที่มีรูปร่างยาวผิดปกติ แต่มันสามารถทำตัวให้เป็นที่ยอมรับจากเพื่อนร่วมบึงได้ เพราะสามคืบใช้สติปัญญาช่วยเหลือผู้อื่น เวลาที่บรรดาสัตว์น้ำเกิดเรื่องเดือดร้อน ดังข้อความว่า

ปลาไหลทองนาตัวหนึ่ง มีชื่อว่าสามคืบ มันเป็นลูกปลาไหล ตัวเล็กนิดเดียว แต่ลำตัวยาวตั้งสามคืบ เพื่อนๆ จึงล้อเลียนและพากันตั้งชื่อให้มันเช่นนี้ สามคืบเคยคิดว่า ถ้ามันมีสองขาเดินได้ อย่างกับคน มันคงถูกเรียก “ไอโย่ง” หรือ “ไอยาว” เป็นแน่แท้

สามคืบอาศัยอยู่ในบึงใหญ่ โดยปกติมันจะมุดอยู่ในรูใต้โคนต้นสะเดาอายุร้อยปี รอเวลาให้หัวจมน้ำใต้น้ำ มันจึงค่อยๆ กระดุ้งกระเดี้ยมออกหากิน สามคืบไม่ค่อยขยันมากนัก ออกจะขี้เกียจไปเสียด้วยซ้ำ แต่อย่างไรก็ตามมันก็เป็นปลาไหลใจดีสำหรับเพื่อนฝูง จึงไม่มีใครรังเกียจมัน

(สามคืบเพื่อนรัก. 2529 : 2)

เรื่องบ้านเขาน้ำเรา เสนอแนวคิดที่ว่า การอยู่ร่วมกันในสังคมต้องเคารพสิทธิและไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น โดยเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของตัวละครบ้านเหนือที่ทิ้งขยะลงลำคลองเป็นประจำ โดยไม่สนใจว่าขยะจะไหลตามน้ำแล้วไปรวมกันที่บ้านล่าง ทำให้บ้านล่างเดือดร้อน เมื่อบ้านเหนือไม่เคารพสิทธิในการใช้น้ำในลำคลองของบ้านล่าง จึงเป็นเหตุให้น้ำในคลองเน่า เพราะพฤติกรรมการทิ้งขยะอย่างมกง่ายของบ้านเหนือ ดังข้อความว่า

ลำคลองไหลผ่าน	หมู่บ้านทางเหนือ
คนไม่เอื้อเฟื้อ	ทิ้งขยะทุกวัน
มูลสัตว์ของเสีย	เขี่ยเขี่ยลงพลัน
ของเหม็นเหล่านั้น	ไหลตามน้ำมา
บ้านเหนือสำราญ	บ้านล่างแทบบ้า
หัวอกตกผวา	ธาราหยอหยาง

(บ้านเขาน้ำเรา. 2546 : 2 - 4)

ต่อมาเมื่อบ้านเหน้อยังคงมีพฤติกรรมทิ้งขยะลงลำคลอง ไม่นานน้ำในลำคลองจึงเน่าทั้งสาย ชาวบ้านเหนือเมื่อได้เผชิญกับปัญหาน้ำเน่าเสียบ้างจึงเข้าใจถึงความเดือดร้อนของบ้านล่างและเปลี่ยนพฤติกรรมกลับมาช่วยกันดูแลลำคลอง เคารพสิทธิในการใช้ทรัพยากรของผู้อื่นและไม่ทิ้งขยะลงลำคลองอีกต่อไป ดังข้อความว่า

ไม่ช้าไม่นาน	เหือบ้านเหือคลอง
ผู้คนจับจอง	ทำอยู่ทำกิน
ทิ้งขยะหลากไหล	สายน้ำชุ่มฉ่ำ
บ้านเมืองแต่ดิน	กรรมตามชำระ
เข้าใจบ้านล่าง	ทุกอย่างกระจ่างถ้อย
บ้านใหญ่บ้านน้อย	จับมือรวมพลัง
ขอร้องทุกคน	เริ่มต้นอีกครั้ง
รักสายน้ำดัง-	เป็นสายชีวิต

(บ้านเขาน้ำเตา. 2546 : 12 - 14)

เรื่องชายชรา กับนางนวล เสนอแนวคิดที่ว่า ความเมตตา ย่อมทำให้ตนเองและผู้อื่นเป็นสุข โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของชายชราว่าเป็นคนมีจิตใจเมตตา แต่สร้างความขัดแย้งภายในจิตใจของชายชรา โดยผู้เขียนกำหนดให้ชายชราต้องจับปลาเพื่อเลี้ยงชีพด้วยความจำเป็น ดังข้อความว่า

ชายชราผู้นี้พายเรือหาปลาตามชายฝั่งนำมาเป็นอาหารยังชีพไปวันๆ หนึ่ง แท้จริงแล้วแกเป็นคนใจบุญ แต่ต้องออกหาปลาเพราะความจำเป็น
 ทุกเช้าแกจะพายเรือลำเล็กๆ ลงเบ็ด ลงข่าย เพื่อให้ได้ปลามาบ้าง ปลาที่เหลือจากการประกอบอาหาร บางครั้งแกก็นำไปทำบุญใส่บาตรพระ
 ชายชราครุ่นคิดกับตัวเองเสมอว่า
 “อันตัวเรานี้แก่ชรามากแล้ว ยังต้องออกจับปลาทุกวัน รู้ว่าเป็นบาปอยู่เหมือนกัน แต่ไม่รู้จะทำอย่างไรดี ถ้าไม่เช่นนั้นคงจะหิวตาย”

(ชายชรา กับนางนวล : 2 - 4)

ตอนที่ชายชราต้องเลือกตัดสินใจว่าจะปล่อยหรือกินแม่่นางนวล เพราะเขาไม่มีอาหารกินมาหลายวัน หลังจากที่ไม่สามารถออกเรือหาปลาได้ในเวลาที่ทะเลมีฝนฟ้าคะนอง พอดีมีนางนวลบินหลบฝนมาเกาะที่หน้าตักกระท่อมของชายชรา เขาจับนางนวลได้หวังกินเป็นอาหารเพราะเขาหิวมาก แต่นางนวลขอชีวิตไว้เพราะมีลูกน้อยที่ต้องดูแล เขาจึงตัดสินใจปล่อยนางนวลไปแล้วตัวเองก็หมดสติเพราะความหิว พฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชายชรา มีความเมตตา ดังข้อความว่า

นางนวลร้องขอชีวิต ชายชราได้คิด แก่ตัดสินใจระหว่างความหิวกับความเมตตาสงสาร ในที่สุดแกก็ยอมปล่อยนกไป

นกนางนวลดีใจบินโฉบไปมา ท้องฟ้าและทะเลกลับแจ่มใสอีกครั้งหนึ่ง แต่ชายชราหมดสติ เพราะความหิว

พอแกฟื้นขึ้นมา พบว่ามีปลามากมายบริเวณหน้ากระท่อม นกนางนวลบินร่อนวนเวียนอยู่ เบื้องบนโฉบลงมาพูดว่า

“ลุงจำ ต่อแต่นี้ไปลุงไม่ต้องหิวและออกไปหาปลาอีกแล้ว ฉันและพวกพ้องจะคาบปลามาให้ ลุงทุกวัน ตอบแทนบุญคุณที่ลุงมีเมตตาต่อฉันและลูกๆ”

(ชายชรา กับ นกนางนวล. 2538 : 11 - 13)

เรื่องไฟค่อมแกระ เสนอแนวคิดที่ว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากธรรมชาติและไฟป่า เป็นสาเหตุทำให้ป่าอดวาย มีผลมาจากการกระทำของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ โดยผู้เขียนให้ตัวละครเล่าเรื่องของตัวละครเอง คำว่า “ฉัน” ในเรื่องเป็นคำสรรพนามแทนไฟค่อมแกระซึ่งเป็นตัวละครสำคัญที่รู้เรื่องราวของบรรดาไฟรวกบริเวณหิวนาบ้านถ้ำเป็นอย่างดี การที่ไฟค่อมแกระรู้เหตุการณ์ต่างๆ แล้วถ่ายทอดสู่ผู้อ่านได้มากมายเพราะเป็นไฟรวกที่ลำต้นไม่สมบูรณ์ มนุษย์จึงไม่ตัดไปทำประโยชน์เหมือนกับต้นไฟที่สมบูรณ์ต้นอื่นๆ ไฟค่อมแกระจึงมีบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมเป็นผู้รู้และผู้สังเกตการณ์ชั้นดี ในการบอกเล่าเรื่องที่ป่าถูกทำลายจากไฟป่า ดังข้อความว่า

ฉันรู้สึกหวาดกลัวจนแทบจะบ้าคลั่ง มันย่างกรายเข้ามาแล้ว ไฟป่าที่เกิดขึ้นจากน้ำมือของมนุษย์ ผู้จุดไฟเผาหญ้าในไร่แล้วปล่อยให้ลุกลามขึ้นมามีความผิดชอบ เสียกิ่งไม้และกอไผ่ ลั่นเปรี๊ยะเปรี๊ยะ เพราะถูกไฟไหม้ดังโกล้งเข้ามา กระแสลมเริ่มปั่นป่วน ค้อนไฟที่พวยพุ่งขึ้นเบื้องสูง มองเห็นหนวดตาขึ้น

มาแล้ว ไฟป่าที่จะทำลายล้างพวกเราให้ราบเรียบ มันอยู่ใกล้แค่เอื้อม...
เปลวไฟเริ่มดาหน้าเข้ามาเป็นแนวโค้งลามเลียกอหญ้าแห้งหายไปไหนพริบตา

(ไฟค่อมแกระ. 2527 : 71)

เรื่องร้ายกว่าเสือ เสนอแนวคิดที่ว่า การขาดความรู้เกี่ยวกับสุขภาพและความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาจทำให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตได้ ผู้เขียนกำหนดให้สุตา หรือ “ฉัน” ในเรื่องแสดงพฤติกรรม ในลักษณะเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวของตนและต้องการบอกให้ทุกคนช่วยกันกำจัดยุงลาย เพราะเธอต้องสูญเสียวารีเพื่อนรักไป เนื่องจากเด็กหญิงทั้งสองคนไม่รู้ว่ายุงเป็นสัตว์อันตรายนำเชื้อไข้เลือดออกมาสู่คน การเล่าเรื่องของสุตาจึงเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกสูญเสีย เพื่อแสดงประสบการณ์ตรงและรณรงค์ให้เด็กร่วมมือกันกำจัดยุงลายอย่างจริงจัง ดังข้อความว่า

สำหรับฉัน รู้ซึ่งดีกว่า การสนใจในเรื่องของลูกน้ำ ยุงลายหรือไข้เลือดออกเพียงอย่างเดียวนั้น ไม่เพียงพอ เราทุกคนต้องมีจิตสำนึกที่จะกำจัดยุงด้วย โดยเฉพาะยุงลายในบ้านเรือนหรือโรงเรียน ซึ่งนับว่าเป็นตัวอันตรายอันยิ่งใหญ่สำหรับเด็กทุกคน ยุงลายคือตัวทำร้ายเด็ก เราจึงต้องช่วยกันกำจัด มิฉะนั้น ก็เท่ากับเราเพาะศัตรูไว้ในบ้านที่จะทำอันตรายต่อเด็กๆ ของเราเอง

ฉันขอวิงวอนต่อเพื่อนๆ และทุกคนว่า ขอให้ทุกคนช่วยกันกำจัดยุงลายให้หมดสิ้นไปจากบ้านเรือนและโรงเรียนของท่าน เพื่อป้องกันเด็กที่จะเป็นอนาคตของชาติ ฉันเคยป่วยเป็นไข้เลือดออกมาแล้วแทบเอาชีวิตไม่รอด และเพื่อนของฉันต้องจบชีวิตไปคนหนึ่ง เรื่องราวเหล่านี้จึงต้องถูกบันทึกบอกเล่าไว้

ฉันเกรงกลัวไปว่า น้องๆ ของฉันต่อไปภายภาคหน้า แม้กระทั่งหนู น้องจอมแก่นที่ฉันรัก อาจจะได้รับอันตรายจากยุงลายไข้เลือดออก

ฉันตั้งใจไว้แน่วแน่แล้วว่า จะกำจัดยุงลายเพื่อเด็กๆ อย่างแน่นอน ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ...

(ร่ายกว่าเสือ. 2538 : 44 - 45)

เรื่องชีวิตเด็กริมน้ำกับปลาไทย เสนอแนวคิดว่า ความรู้สึกผูกพันกับวิถีชีวิตทำให้เกิดความรักความหวงแหนสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านการบรรยายบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของเด็กหญิงคนหนึ่งชีวิตของเธอผูกพันกับปลาน้ำจืดมาก เธอจึงรักสัตว์น้ำและมีความสนใจต่อสัตว์น้ำนานาชนิด ดังข้อความว่า

ชีวิตเด็กริมน้ำอย่างฉันวันหนึ่งๆ ได้คลุกคลีอยู่กับสัตว์น้ำหลายชนิด ทำให้ได้รู้ได้เห็นเรื่องราวต่างๆ ของพวกมันมากขึ้น ยิ่งพ่อของฉันมีอาชีพเลี้ยงปลาด้วยแล้ว ฉันพลอยได้รับความรู้ต่างๆ อยู่เสมอ ฉันเองไม่เคยเบื่อหน่ายในสิ่งเหล่านี้แม้ว่าจะจำเจอยู่ทุกวัน กลับมีความสนใจและรักสัตว์น้ำมากขึ้น บรรดาสัตว์น้ำทั้งหลายมีชีวิตอันสงบเงียบมีโลกของพวกมันเป็นอีกโลกหนึ่งต่างหาก และส่วนมากมักจะไม่ค่อยทำอันตรายใคร นอกจากถึงคราวจำเป็น มีแต่คนเราเสียอีกที่จับมันขึ้นมากินทุกวัน ในลำน้ำบ้านฉันได้ชื่อว่าเป็นแหล่งที่มีปลานานาชนิด กระทั่งถึงเดี๋ยวนี้เรื่อนแพรมน้ำทั้งหลายก็ยังฝากปากท้องของครอบครัวไว้กับอาชีพหาปลา

(ชีวิตเด็กริมน้ำกับปลาไทย. 2525 : 19)

เรื่องชีวิตคนรักปลาแห่งบ้านชายคลอง เสนอแนวคิดว่า วิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติก่อให้เกิดจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการดูแลรักษา โดยผู้เขียนกำหนดให้รุ่นครุ่นคิดและแสดงความคิดเห็นในฐานะของคนรักปลา อย่างตระหนักถึงความสำคัญของปลาที่มีต่อผู้คนในหมู่บ้าน เพื่อนำไปสู่แนวคิดด้านสังคมเรื่องการอนุรักษ์ปลาและสัตว์น้ำในชุมชน ดังข้อความว่า

เด็กชายยอมรับว่า ชีวิตของคนบ้านชายคลองทุกคน ไม่มีใครที่ไม่เกี่ยวพันกับปลา ไม่มีใครที่ไม่เกี่ยวพันกับสัตว์น้ำ รุ่งคิดเลยไปว่า

“จะไม่อะไรเกิดขึ้นหนอ ถ้าในแม่น้ำลำคลองหนองบึงทั้งหลายไม่มีปู ปลา เหลืออยู่เลยสักตัวเดียว และถ้าเกิดเป็นอย่างนั้นขึ้นมาจริง ๆ ชีวิตผู้คนคงจะยุ่งพิลึกทีเดียว”

รุ่งคิดไปพลางเดินไปพลาง บ้านชายคลองถิ่นกำเนิดของเขาเป็นดินแดนแห่งความสงบสุขที่เขารักสุดชีวิต บ้านชายคลองมีเรื่องน่ารู้มากมาย ธรรมชาติความเป็นไปของที่นี่ ช่วยสอนให้เด็กท้องถิ่นอย่างเขาได้เรียนรู้อะไรต่อมิอะไรหลายอย่าง ล้วนแล้วแต่มีประโยชน์ทั้งนั้น รุ่งนึกไกลเข้ามาอีกว่า ถ้าบ้านชายคลองของเขาขาดปูปลา สัตว์น้ำทั้งหลายสูญสิ้นไป ไม่รู้เหมือนกันว่าชีวิตของคนที่นี่จะเป็นไปในรูปแบบใด

(ชีวิตคนรักปลาแห่งบ้านชายคลอง. 2531 : 89 - 90)

เมื่อรุ่งเห็นความสำคัญของสัตว์น้ำที่มีต่อทุกคนที่บ้านชายคลอง เขาจึงแสดงพฤติกรรม เป็นผู้นุรักษ์และเผยแพร่ความรู้ที่ได้รับจากโรงเรียนแก่คนใกล้ตัว คือคนในครอบครัวของเขาให้ช่วยกันอนุรักษ์สัตว์น้ำ ดังข้อความว่า

ที่โรงเรียนของรุ่ง ในชั้นเรียนวันนี้ครูพูดถึงเรื่องการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ครูพูดถึงว่าประเทศของเราทุกวันนี้ป่าไม้ถูกทำลาย แม่น้ำลำคลองกลายเป็นที่ทิ้งสิ่งสกปรก กุ้งหอยปูปลาพากันตาย สภาพแบบนี้เป็นหนทางแห่งความยุ่งยาก ถ้าปล่อยปละละเลยต่อไป ผู้ที่ลำบากต่อมาก็คือมนุษย์เราในแหละ

(ชีวิตคนรักปลาแห่งบ้านชายคลอง. 2531 : 87)

เรื่องม้าบิน เสนอแนวคิดที่ว่า เด็กควรดูแลรักษาและทะนุถนอมของเล่นของตน โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของเด็ก เมื่ออยากได้ของเล่นและต้องการให้พ่อแม่ตามใจซื้อของเล่นให้ แล้วผู้เขียนจึงกำหนดให้ม้าบินเป็นตัวแทนของเล่น เพื่อแสดงความรู้สึกที่ถูกทิ้งขว้างจากเจ้าของที่ไม่รักษาของเล่น ดังข้อความว่า

เด็กบางคนร้องไห้งอแงอ้อนวอนพ่อแม่ แต่เด็กบางคนก็ตื้อตึงอาละวาด ด้วยเสียงกรี๊ดร้องหรือไม้ก้านอนเกลือกกลิ้งบนพื้นเพื่อให้พ่อแม่ซื้อของเล่นให้ แต่พอได้มาแล้วพวกเขาก็ไม่ทะนุถนอมเท่าที่ควร กลับเล่นกันแบบทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ จนหักพังไปและเมื่อได้ของเล่นชิ้นใหม่ ก็ลืมของเล่นชิ้นเก่าบางคนก็เอาไปโยนใส่กล่อง ไม่เคยสนใจไยดี ช่างตรงกันข้ามกับตอนที่ได้มาใหม่ ๆ น่าสงสารของเล่นเหล่านี้จริง ๆ ผมหันมามอง รู้สึกไม่ค่อยสบายใจนักเหมือนกับกำลังฟังเรื่องราวของตัวเองอยู่

(ม้าบิน. 2540 : 14-15)

เรื่องฟ้าจ่าอย่าร้อง เสนอแนวคิดว่าการแสวงหาความรู้ ก่อให้เกิดปัญญา โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของเด็กชายผมแกละที่ใฝ่รู้ เขาเล่นขี่ม้าก้านกล้วยอยู่ในสวนหลังบ้าน บังเอิญได้ยินเสียง ครีน ครีน ด้วยความไม่รู้ เด็กชายผมแกละจึงเกิดความกลัว แต่ด้วยความอยากรู้ ทำให้เขาต้องขี่ม้าก้านกล้วยออกเดินทางเพื่อไปแสวงหาคำตอบ ดังข้อความว่า

บ่ายวันหนึ่ง	เด็กชายผมแกละ
เล่นอยู่คนเดียว	ในสวนหลังบ้าน
ฝนตั้งเค้ามา	เสียงร้อง ครีน ครีน
ผมแกละนี่กลัว	แต่อยากรู้ว่า
ใครทำเสียงนี้	จึงขี่ม้าก้านกล้วย
แล้วออกไปดู	

(ฟ้าจ่าอย่าร้อง. 2531 : 1 - 2)

เรื่องชายป่า เสนอแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมว่า ความเจริญทางวัตถุอาจทำให้มนุษย์บางกลุ่มละเลยไม่รักษาธรรมชาติ โดยผู้เขียนเล่าเป็นเรื่องสั้นเพื่อแสดงแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของปู่และฉันที่มีจิตใจอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แม้ว่าความเจริญจะเข้ามาในหมู่บ้าน ผู้คนส่วนใหญ่ต้องการให้หมู่บ้านพัฒนาจึงไม่มีใครเสียตายตันสะเดา แต่ปู่กับฉันมิได้คิดเช่นเดียวกับผู้อื่น ดังข้อความว่า

ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนมาบอกว่าถนนสายนี้ จะถูกรื้อเพื่อสร้างใหม่ให้กว้างขวางและทันสมัยกว่าเดิม ทางเราต้องการสร้างให้สมกับที่มันเป็นถนนเข้าสู่เมืองท่องเที่ยวและเมืองพืชไร่จำนวนนับแสนไร่ ถนนใหม่จะกว้างขวางและทันสมัยที่สุด ผู้ใหญ่ยังคุยต่ออีกว่า ราคาเฉลี่ยต่อกิโลเมตรนั้น แพงมาก ฟังแล้วขนลุกไปตามๆ กัน

“ใช่แล้ว สะเดาเหล่านี้ ทางเราเขาเอาไว้ให้บริษัทตัดแล้ว คงจะเริ่มในไม่ช้าแน่ละ” ผู้ใหญ่บอก ทำเอาปู่มีสีหน้าสลด ปู่คงเสียตายตันสะเดามาก ถึงกับออกเดินก้มหน้ากลับไป
ปู่เสียตาย ฉันก็เสียตาย ...

(ชายป่า. 2528 : 108)

จากเหตุการณ์ตอนทีกล่าวถึงตันสะเดาต้นไม้ริมทางซึ่งให้ประโยชน์ให้แก่ผู้คนอย่างมากมาย มันต้องถูกตัดเพื่อขยายถนนให้กว้างขึ้น ทำให้ปู่ซึ่งอยู่ในกลุ่มอนุรักษ์และมีความผูกพันกับตันสะเดาเหมือนเพื่อนรักของปู่ เกิดความสะเทือนใจและเสียตายตันสะเดา

มาก ในวันที่ต้นสะเดาถูกตัดสังเกตได้จากพฤติกรรม สีหน้า และท่าทางของปู ดังข้อความว่า

เวลาบ่ายมากแล้ว อากาศสลับพลบค่ำ พวกเลื่อยไม้และใครต่อใครกลับกันไปหมดแล้ว ที่นั้นปูฉันยืนอยู่คนเดียว ท่าทางของปูเงิบเหงาและเศร้าซึม ฉันรู้สึกสงสารปูเป็นที่สุด สะเดาหน้าบ้านต้นนี้ล้มลง สำหรับคนอื่นไม่กระไรนักหนา แต่สำหรับปูของฉัน ฉันรู้ว่ามันมีความหมายมากทีเดียว

(ชายป่า. 2528 : 111)

เรื่องสามพี่น้อง เสนอแนวคิดที่ สติปัญญาและไหวพริบสามารถแก้ไขปัญหา และทำให้รอดพ้นจากอันตรายได้ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของคำ ที่บังเอิญเห็นเหตุการณ์ตอนที่หญิงชราสติไม่ดีถูกโจรจับไปเรียกค่าไถ่ คำจึงคิดวางแผนหนีไปด้วย ผู้เขียนกล่าวถึงพฤติกรรมของคำว่ารู้จักแก้ไขปัญหาอย่างเฉียบพลันเมื่อเกิดเหตุร้ายขึ้นกับตน ดังข้อความว่า

คำคิดถึงพ่อ คิดถึงแม่ แต่รู้สึกว่ามีความแค้นแค้นคล้ายกับโดดเดี่ยวอยู่ในทะเลกว้าง ปูกบิ๋ม พี่จะได้กลับมาเห็นหน้าน้องอีกหรือเปล่านั้น... คำคิดแล้วน้ำตาร่วงเฝะ

ขณะเดินไปที่รถเด็กชายยังคงถือหนังสืออยู่ในมือ เมื่อเดินผ่านกระดานหนังสือพิมพ์แผ่นนั้น ความคิดในสมองน้อยๆ อันว่าวันก็ยังพอเหลือสติอยู่บ้าง คำแก้มปล่อยหนังสือให้หล่นลงไปที่กระดานแผ่นนั้นไว้ โดยชายทั้งสามหาได้มีใครสังเกตไม่ว่าคำตั้งใจทำหนังสือหล่นลงเพื่อไปปิดทับกระดานแผ่นนั้น

(สามพี่น้อง. 2531 : 68 - 69)

การเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของตัวละคร ส่วนใหญ่เป็นตัวละครเด็กและตัวละครสัตว์ ตัวละครเด็กจะมีวัยใกล้เคียงกับเด็ก มีทั้งตัวละครที่แสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์และตัวละครอุดมคติ ตัวละครที่แสดงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ด้านจริยธรรม จะมีการพัฒนาบุคลิกลักษณะและปรับพฤติกรรมให้ประพฤติดี ส่วนตัวละครอุดมคติ พบในแนวคิดด้านสังคมเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ส่วนตัวละครสัตว์เป็นตัวละครที่ให้ความรู้เรื่องธรรมชาติแก่เด็ก พฤติกรรมของสัตว์ในบางเรื่อง มีลักษณะใกล้เคียงกับมนุษย์ การเสนอแนวคิดของผู้เขียนเกี่ยวกับสัตว์จะมีเนื้อหาสอดแทรกชีวิตแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย การขยายพันธุ์ และเรื่องราวที่น่ารู้ เกี่ยวกับสัตว์

4.1.2 การเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของตัวละคร

บทสนทนา (Dialogue) คือ การเสนอแนวคิดโดยตัวละครใช้ถ้อยคำ พูดจาตอบโต้กัน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยดำเนินเรื่อง และทำให้ผู้อ่านทราบลักษณะนิสัยของตัวละคร ช่วยทำให้เรื่องราวน่าอ่าน อีกทั้งช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวและแนวคิดของเรื่องตามความมุ่งหมายของผู้เขียนได้ การเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของตัวละคร ในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส พุ่มสุวรรณ์ มีรายละเอียดดังนี้

เรื่องบินสุดขอบฟ้า เสนอแนวคิดว่า อิสรภาพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อทุกชีวิต มนุษย์ควรมีอิสระในร่างกายและแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ถูกต้องอย่างเสรี โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของอีกาใหญ่แล้วให้มันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับอิสรภาพ ซึ่งเป็นความต้องการที่อยู่ภายในจิตใจตลอดเวลาโดยสนทนากับอีกาหนุ่มแห่งเกริงกาเวีย ดังข้อความว่า

“เมื่อข้าถูกจับก็ถูกส่งมาขายในเมือง คราวนี้ข้าถูกขังกรงอยู่นาน แต่อย่างไรก็ช่างเถอะ ข้ายังมั่นใจว่าสักวันหนึ่งข้าคงหนีได้ สิ่งหนึ่งที่คอยกระตุ้นจิตใจของข้าอยู่เสมอ นั่นคืออิสรภาพ นกกา มันต้องโบยบินอยู่บนท้องฟ้า ไม่ใช่อยู่ในกรง นกในกรงไม่ใช่นก เป็นเพียงแต่เรือนร่างที่มีชีวิต แต่ไม่มีวิญญาณแห่งความเป็นนก ข้าจึงรอเวลาสักวันหนึ่งข้าต้องขึ้นไปโบยบินบนท้องฟ้าให้ได้ นานเท่าไรข้าก็จะรอ ...”

(บินสุดขอบฟ้า. 2529 : 36)

ข้อความอีกตอนหนึ่งอีกาหนุ่มสนทนากับอีกาใหญ่บ้าง เกี่ยวกับอิสรภาพที่ภายในจิตใจของมันเรียกร้องอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน ดังข้อความว่า

“อิสรภาพโง่ละลุง อิสรภาพคือความต้องการเห็นสิ่งอื่นใดของอีกาแห่งเกริงกาเวีย การโบยบินในท้องฟ้าคือความต้องการของพวกเขา ...” ลูกกาดำเว้นระยะเล็กน้อยก่อนพูดต่อว่า “สักวันหนึ่งถ้ามีโอกาส ฉันก็จะหนี ที่นี้แม้ฉันอายของเราก็จะใจดี แต่สิ่งที่เรียกร้องอยู่ภายในใจของฉัน ตลอดเวลานั้นคือการหนี หนีไปสู่ท้องฟ้ากว้าง หนีไปสู่อิสรภาพ ...”

(บินสุดขอบฟ้า. 2529 : 36)

เรื่องทงเทียวป่า เสนอแนวคิดว่า เด็กควรมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพ เพื่อดูแลตนเองให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนายาวระหว่างทงกับลุงหมอ เนื่องจากทงให้ความสนใจเกี่ยวกับโรคไข้มาลาเรีย เพราะเขาวิตกกังวลว่าตนเองอาจได้รับเชื้อไข้มาลาเรียจากป่าดิบชื้นที่เขาไปเที่ยว จึงไปขอความรู้จากลุงหมอและซักถามสิ่งที่เขาต้องการรู้ การสนทนาโต้ตอบกันระหว่างลุงหมอกับทง จึงทำให้ทงและผู้อ่านได้รับความรู้เกี่ยวกับโรคไข้มาลาเรีย ดังข้อความว่า

ทนนเข้าไปใกล้ลุ่มหมอ กระซิบถามว่า

“ลุ่มหมอจะรักษาอย่างไรครับ ...”

“เดี๋ยวลุงจะฉีดยาให้เขา สักพักคงทุเลา ลุงต้องมาที่นี่หรือให้เขาไปหาลุงบ่อยขึ้น เพื่อรักษาให้หายขาด”

ผู้ป่วยที่นอนห่อผ้า 3 - 4 ชั้น สันสะท้อนขึ้นมามาก ทนนมองดูแล้วรู้สึกน่ากลัว จึงเสี่ยงออกมา นั่งใกล้ๆ กับแดง ลุ่มหมอทำการฉีดยาและจ่ายยาให้ไว้ ก่อนที่จะลากลับมาจากที่นั่น เด็กชายทั้งสองตามมาติดๆ

“ลุ่มหมอครับ เขาสันน่ากลัวจริงๆ” ทนนพูด

“ชาวบ้านเขาว่าเหมือนผีเข้าใจ ลุงเองเป็นหมอแผนปัจจุบัน ไม่รู้ว่าผีเข้าเป็นอย่างไร แต่ในเรื่องนี้ผู้คนครั้งก่อนเขาเข้าใจผิด คิดว่าถูกผีมาจากป่า พอคนป่วยมานานสันก็มีการไล่ผีสาดน้ำมันต์ แม้กระทั่งหวดไล่ผีด้วยไม้เรียว ...”

“โอ้อ้อ จริงหรือครับ” ทนนเลิกคิ้วสูง

“แม่ผมเคยเล่าให้ฟัง เขาใช้ไม้เรียวตีไล่ผีป่า” แแดงเสริมขึ้น

ลุ่มหมอส่ายหน้าบอกว่า

“เป็นเรื่องความเชื่อถือที่ผิดพลาด ไม่ถูกต้อง คนเจ็บป่วยต้องหาหมอรักษา ไม่ใช่ทำอย่างนั้น อย่างน้อยๆ ต้มยาให้กินก็ยังดี แต่เดี๋ยวนี้ชาวบ้านเข้าใจดีขึ้นแล้ว พอเจ็บไข้ได้ป่วยก็รับมาหาหมอ ดีวก่อนมากเลย ...”

(ทนนเที่ยวป่า. 2538 : 12 - 13)

เรื่องเมืองมดแดง เสนอแนวคิดที่ว่า สิ่งของเล็กๆน้อยๆแม้จะไม่มีราคาค่างวดแต่ มันมีคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งคุณค่าทางจิตใจมีความสำคัญต่อคนเรามากกว่าราคาของสิ่งของเสียอีก โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของแม่ลูกที่ได้ปรับความเข้าใจกัน ทำให้เธอทราบเหตุผลที่แท้จริงของแม่ในเรื่องคุณค่าทางจิตใจที่มีความสำคัญต่อคนเรายังยั้ง ดังข้อความว่า

“ตอนเป็นเด็กแม่ก็เคยทำงานหรือแก้วของยายแตก เคยโดนดุเหมือนกัน ไม่รู้ทำไมนะ คนที่เป็นเด็กๆ มักชอบทำสิ่งโน่นสิ่งนี้แตกแตกอยู่ร่ำไป” แม่พูดเปรยๆ ในตอนท้าย แล้วเอ่ยขึ้นอีกว่า “แท้ที่จริงแล้วแก้วหรือจานมันมีราคาไม่กี่บาทหรอกลูก สิ่งเหล่านั้นมันจะมีค่ามากกว่าลูกของแม่ไปไม่ได้ แม่รักลูกสุดหัวใจเกินกว่าสิ่งของพวกนั้นอย่างเทียบกันไม่ได้ แต่แม่อยากบอกลูกอยู่อย่างหนึ่งว่า ถ้วยจานหรือสิ่งของบางสิ่งบางอย่าง มันมีค่าสำหรับเจ้าของ เป็นคุณค่าทางใจ ไม่ใช่ราคา ถ้าสักวันหนึ่งลูกอาจจะมียะไรบางสิ่งบางอย่างเป็นของรักของหวง ราคาของมันอาจจะเพียงเล็กน้อยนิดเดียว แต่ถ้ามันเกิดสูญหายไปลูกจะรู้สึกเสียดายมันมาก นั่นคือว่ามันมีคุณค่าทางใจสำหรับลูก จานของแม่แตกแล้วก็แล้วไป ค่อยหาซื้อเอาใหม่ แต่ความรักความผูกพันระหว่างกัน ย่อมต้องมีอย่างแน่นเหนียวตลอดไป จะแตกหักเหมือนถ้วยชามไม่ได้ ...”

(เมืองมดแดง. 2532 : 62)

เรื่องลียอเพื่อนรัก เสนอแนวคิดว่าการได้ความรู้เกี่ยวกับสุขอนามัย ทำให้คนห่างไกลโรค โดยเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของแม่กับลูก แม่เป็นครูและมีความรู้เกี่ยวกับโรคคอตีบ ส่วนลูกก็ให้ความสนใจมากเพราะโรคนี้เกิดกับลียอเพื่อนสนิทของเขา การสนทนาโต้ตอบระหว่างตัวละครแม่กับลูก จึงเป็นกลวิธีเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนา เพื่อให้ความรู้แก่ผู้อ่านเกี่ยวกับโรคคอตีบ ดังข้อความว่า

“โรคคอตีบเกิดจากการขาดสารไอโอดีน ผมเคยเรียนในห้องเรียนมาบ้าง แต่แม่ช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้ผมอีกสักหน่อยเถอะครับ ผมอยากรู้” สงสารลียอเขา เสื้อผ้าก็เก่าคร่ำคร่า รองเท้าก็ไม่มีใส่...”

แม่เห็นว่าลูกชายสนใจ จึงอธิบายว่า

“โรคนี้เกิดในท้องที่ห่างไกลทะเลนะลูก ที่ซึ่งห่างไกลทะเลจะขาดแคลนสารไอโอดีน และเมื่อผู้คนขาดไอโอดีน จะทำให้ต่อมธัยรอยด์ที่อยู่บริเวณลำคอทำงานผิดปกติ เกิดโรคคอตีบหรือที่เราเรียกๆ กันว่าโรคคอตีบ”

“แสดงว่าพืชและสัตว์ในท้องทะเลมีไอโอดีนสูง คนที่กินอาหารทะเล จึงมักไม่ค่อยเป็นโรคนี้ใช่ไหมครับแม่” ธงชัยถาม

แม่พยักหน้า บอกกับลูกชายอีกว่า

“ที่นี้อาหารทะเลขึ้นมาไม่ค่อยถึง คนจึงเป็นโรคคอตีบกันค่อนข้างมาก โรคคอตีบในวัยเด็ก จะทำให้เด็กมีอาการเชื่องซึม เจ็บคอ เรียนหนังสือไม่ดี และที่สำคัญถ้าโรคนี้เกิดกับหญิงกำลังตั้งท้อง เด็กที่คลอดออกมาบางทีก็อาจพิการทางสมอง เป็นโรคปัญญาอ่อนหรือที่บางแห่งโรคว่าโรคเอ๋อ หรือคอเอิม น่าสงสารมากทีเดียว ...”

“ลียอ คงจะเป็นแบบนี้ น่าสงสารเหมือนกัน ...” ธงชัยพูดเบาๆ นึกไปถึงเด็กชายร่างแคระแกนที่แสดงอาการดีใจเมื่อเขาชวนเล่นฟุตบอลด้วย

“โรคนี้ไม่ใช่โรคติดต่อ ลูกเล่นฟุตบอลกับเขาได้ เขาคงดีใจที่มีเพื่อน” แม่ของธงชัยพูดขึ้นอีก

(ลียอเพื่อนรัก. 2538 : 9 - 10)

เรื่องบ้านสุขใจ เสนอแนวคิดว่าการพัฒนาชุมชนต้องพัฒนาคนให้มีสุขภาพแข็งแรงเป็นอันดับแรก โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนายระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคพยาธิปากขอ แล้วจึงนำความรู้มาแก้ไขปัญหาโรคที่ผู้คนในหมู่บ้านประสบอยู่ ดังข้อความว่า

ผู้ใหญ่บองไปหาหมอถวิล ได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างดี หมอถวิลกล่าวขึ้นว่า

“ดี ดีมากที่เดี๋ยวนี้ผู้ใหญ่สนใจเรื่องนี้ ผู้คนในหมู่บ้านของผู้ใหญ่ นะ เราสำรวจพบแล้วว่าเป็นโรคพยาธิปากขอกันอยู่มาก เพราะสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านยังไม่ถูกสุขลักษณะมากนัก ส้วมก็ยังมึนกันไม่ทุกบ้าน ชาวบ้านส่วนมากไม่นิยมสวมรองเท้า ทำให้เป็นโรคพยาธิปากขอกันได้ง่าย”

“เอ้อ เกี่ยวกับรองเท้าด้วยหรือครับ สำหรับส่วนนั้นผมพอเข้าใจ ถ้าชาวบ้านไปถ่ายไว้ไม่เป็นที่เป็นทาง เชื้อโรคจากสิ่งขับถ่ายจะแพร่ได้ง่าย แต่ที่ว่าไม่สวมรองเท้าจะติดพยาธิผมยังงงๆ อยู่ ...”

สาธารณสุขยิ้มแล้วพูดว่า

“ที่ซึ่งมีสภาพชื้นแฉะ น้ำขัง ฝนตกชุก ผู้คนไม่มีส้วมและไม่สวมรองเท้า ในขณะที่เดินไปไหนมาไหน มีโอกาสที่จะเป็นโรคพยาธิปากขอได้มากที่สุดทีเดียว เพราะตัวอ่อนของพยาธิปากขอสามารถไชซอนเข้าสู่ผิวหนังของคนได้ โดยเฉพาะตามง่ามมือ ง่ามเท้า หลังเท้า เป็นต้น พอมันเข้าไปแล้ว ก็ไปตามกระแสเลือด เข้าสู่ปอดไปยังหลอดลม คอหอย แล้วไชไปที่กระเพาะอาหารและลำไส้ แล้วมันจะใช้ปากเกาะติดผนังลำไส้ แล้วดูดเลือดแย่งอาหารจากเรา ทำให้เราผอมแห้งแรงน้อย แล้วมันก็เจริญเติบโตอยู่ในลำไส้ใหญ่”

(บ้านสุขใจ. 2538 : 6 - 7)

เรื่องขโมยอยู่ไหน เสนอแนวคิดที่ว่า กระบวนการศึกษาหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ สามารถนำมาประยุกต์เพื่อพัฒนาสติปัญญาแก่เด็ก ผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาระหว่างหนูเปียกับพ่อ โดยพ่อมีจุดประสงค์ให้หนูเปียค้นหาคำตอบได้ด้วยตนเอง หลังจากหนูเปียสังเกตเห็นว่าใบอ่อนของต้นมะกรูดหายไป เธอจึงตั้งสมมติฐานว่าขโมยคือเด็กผู้ชายชนๆ ที่อยู่แถวนี้ จากการสนทนาของพ่อมิได้ขัดแย้งกับความคิดของหนูเปีย แต่ต้องการให้ลูกค้นหาคำตอบด้วยตนเอง ดังข้อความว่า

พ่อยิ้ม พลองพูดว่า

“เป็นขโมยแน่ๆ คินนี้ลูกคอยจับขโมยกับพ่อนะ”

หนูเปียรู้สึกสงสัย เธอบอกกับพ่อว่า

“เด็กผู้ชายชนๆ พวกนั้น มาแถวนี้ตอนเย็นๆ ค่ะพ่อ

เราไม่ต้องรอให้มีดีหรอก”

พ่อส่ายหน้า พูดว่า

“ใครเป็นขโมย ขโมยอยู่ไหน คินนี้เราจะรู้กัน

หนูไปซื้อถ่ายไฟฉายให้พ่อสักสองก้อนเถอะลูก”

(ขโมยอยู่ไหน. 2536 : 14 - 15)

เรื่องนิทานต้นตาล เสนอแนวคิดที่ว่า ลูกที่กตัญญูต้องรู้จักบุญคุณและตอบแทนบุญคุณของแม่ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาระหว่างลูกชายกับแม่ แสดงให้เห็นว่าลูกชายมีความกตัญญูต่อมารดา เพราะเขากล่าวตกลงยอมรับโทษแทนแม่ซึ่งเคยทำความผิดไว้ เขาจึงไม่สามารถพูดกับใครได้และหาวิธีที่จะทำให้ทุกคนเข้าใจแม่ของตน แม้จะใช้ระยะเวลา

ยาวนานรอคอยกว่าต้นตาลจะเติบโตมีน้ำหวานให้คนในหมู่บ้านดื่ม เพื่อพึงเหตุผลที่แม่ไม่พูดกับใคร ดังข้อความว่า

“ผมจะต้องให้ชาวบ้านทุกคนรู้ให้ได้ว่า แม่ของผมไม่ได้เป็นอย่างที่เขาว่า”

มารดาของชายหนุ่มกล่าวขึ้นอีก

“เมื่อแม่มีลูกชายและเอ่ยปากรับโทษความผิดของแม่ แม่ก็จะพ้นโทษจากเมืองลับแล กลับไปอยู่ที่บ้านเดิมของแม่ได้ ลูกจะรับได้หรือไม่ ถ้าลูกรับลูกจะพูดกับใครต่อไปอีกไม่ได้ ถ้าลูกพูดกับใครคนนั้นจะต้องตาย นอกจากผู้ที่เคยดื่มน้ำหวานจากต้นตาล”

ชายหนุ่มรีบตอบมารดาโดยทันที

“รับครับแม่ ผมยินดีรับความผิดของแม่ที่มีมาแต่เดิม ขอให้แม่สามารถพูดกับใครต่อใครได้ และกลับไปยังเมืองลับแลตามที่แม่ประสงค์ ส่วนผมจะกลับไปหาพ่อก่อน แม่มีน้ำหวานของต้นตาลให้ผมอีกบ้างไหมครับ ผมจะนำกลับไปหมู่บ้าน ผมมีวิธีที่จะทำให้คนรู้ว่าแม่ของผมมีความจำเป็นพูดกับใครไม่ได้”

มารดาชายหนุ่มส่ายหน้า บอกว่า

“น้ำหวานจากต้นตาลหายากมากลูกรัก กว่าแม่จะนำมาให้พ่อของเจ้าหรือตัวเจ้าเองได้ ต้องขอร้องชาวเมืองลับแลอย่างยิ่ง แม้มีแต่ผลตาลที่เจ้าสามารถนำไปปลูก และเมื่อต้นตาลเติบโตเจ้าก็นำน้ำหวานจากงวงตาลมาใช้ได้ ต้นตาลเป็นต้นไม้ที่เติบโตช้า ต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนาน เจ้าต้องมีความอดทนสูงมากที่จะรอเวลาได้น้ำตาล”

“จะช้าเพียงใดผมก็รอได้ เพื่อแม่ของผม” ชายหนุ่มตั้งใจเด็ดเดี่ยว

(นิทานต้นตาล. 2533 : 26 - 27)

เรื่องเกษตรกรห้าไร่ เสนอแนวคิดว่าการดำรงชีวิตตามแนวทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ว่าสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนา ระหว่างพ่อกับลูก พ่อเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เรื่องไร่นาสวนผสมและการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งจะทำให้ครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและอยู่ได้อย่างสุขสบาย บทสนทนาของพ่อกับลูก จึงเสนอแนวคิดที่ให้ความรู้เรื่องไร่นาสวนผสมและการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้อ่านด้วย ดังข้อความว่า

“แต่ต่อไป พ่อจะพลิกแผ่นดินใหม่ พ่อจะไม่หนีไปทำงานที่ไหนอีกแล้ว ที่นี้คือผืนดินที่มีค่าที่สุดของเรา น้ำท่าก็อุดมสมบูรณ์ พ่อจะทำงานเพื่อพวกเราทุกคนให้ลูกๆ มีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย ได้รู้เรียนต่อไปในอนาคต”

“พ่อจะทำนาหรือจะ พ่อ” ฉันทาม

“ก็ทำนองนั้นแหละลูก” พ่อตอบ และอธิบายต่อว่า “แต่คราวนี้พ่อจะทำอย่างดีที่สุด เมื่อน้ำท่าดีจะทำอะไรก็ได้ ซาอูฯ เขาเลี้ยงยิ่งกว่าเรา เขายังอยู่กันได้ เมืองไทยแสนอุดมสมบูรณ์จะไปแล้ว

อะไร พ่อเองจะออกไปหางานนอกบ้านก็ไม่ค่อยไหวแล้ว พ่ออายุมากและไม่ได้อ่านหนังสือมานานที่ในบ้านนี้แหละ แต่ทำให้ดีที่สุด”

“หนูและน้องๆ จะช่วยพ่อ” ฉันทุดด้วยความอบอุ่นใจ

“ดีแล้วลูก มาเราจะมาช่วยกันทำ พ่อ แม่ ลูก รวมทั้งปู่และย่า เรามาร่วมแรงร่วมใจกันทางการหาเงินมาให้แล้ว มีประโยชน์สำหรับเรายิ่งกว่าอะไรทั้งหมด พ่อจะทำไร่นาสวนผสมรับรองว่าเราจะสุขสบายกันตลอดไป”

“ไร่นาสวนผสมเป็นอย่างไรจะ พ่อ” ฉันทสงสัย

“ไร่นาสวนผสมของพ่อหมายถึง เราทั้งทำนา ปลูกพืชไร่ ปลูกผัก เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู และบ่อปลา ควบคู่กันไปด้วยเลย พ่อได้ฟังจากวิทยุเมื่อเร็วๆ นี้ ถ้าเราพอมีทุนบ้างและตั้งใจจริง พ่อคิดว่าเราต้องทำสำเร็จอย่างแน่นอน ...” พ่อบอกกับฉันทด้วยความมั่นใจ

(เกษตรกรห้าไร่. 2530 : 2 - 5)

เรื่องบ้านไร่ปลายนา เสนอแนวคิดที่ว่า ความเมตตาทำให้ตนเองและผู้อื่นเป็นสุข โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาระหว่างสามีภรรยาคือลุงวันกับป้าแยม ทั้งสองคนไม่ชอบเบียดเบียนใคร แต่ก็มีเหตุการณ์ที่จำเป็นต้องกำจัดกระต่ายป่า เมื่อพืชไร่ของทั้งคู่ถูกรบกวนจากกระต่ายป่ามากขึ้น ลุงวันจึงทำกับดักกำจัดกระต่ายป่า แต่พอลุงวันเห็นพ่อกระต่ายยอมติดกับดักเพื่อให้ลูกและเมียของมันมีอาหารกิน ทำให้ลุงวันเมตตาและสงสารกระต่ายป่า เมื่อกลับถึงบ้านจึงเล่าเรื่องที่ได้เห็นถึงความเสียสละของพ่อกระต่ายป่าให้ป้าแยมฟัง ดังข้อความว่า

“ติดบ่วงมัยละ” ป้าแยมถามต่อ

“ติด” ลุงวันตอบสั้นๆ สีหน้าของแกเหมือนกำลังต่อสู้กับความรู้สึกบางประการ

“อ้าว ไหนละกระต่าย ต่อไปคงเช็ดไม่ลงมาอีกแล้วละ” ป้าแยมถามถึงซากกระต่าย ลุงวันหนึ่งเงิบไปสักพักหนึ่ง ในที่สุดก็พูดขึ้นด้วยน้ำเสียงแจ่มใสว่า

“ข้าปล่อยมันไปแล้ว” พ่อแกพูดจบ ป้าแยมเลิกคิ้วสงสัย จนลุงวันต้องอธิบายเพิ่มเติมว่า “ข้าสงสารมัน มันค้นพบบ่วงดักแล้วยอมเอาตัวเข้าบ่วง ป้องกันลูกเมียไว้ เห็นแล้วสงสารบอกไม่ถูก ข้าปล่อยมันไป เอ้อ แม่แยมมันเทศแปลงน้อยๆ ไปขุด ยกให้กระต่ายมันเสียเลยนะแม่แยมละ ...”

(บ้านไร่ปลายนา. 2528 : 9 - 10)

เรื่องเหยี่ยวขาด้วน เสนอแนวคิดที่ว่า มนุษย์ต้องดูแลรักษาสัตว์ป่า ส่วนเด็กๆ นั้น สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบธรรมชาติได้เช่นกัน โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาระหว่างจำแลงผู้เป็นพ่อและไอ้หนู ผู้เขียนให้ไอ้หนูตกลงใจจะเลี้ยงเหยี่ยวที่ขาบาดเจ็บ แต่ต้องไปให้เฒ่าคงช่วยรักษาเหยี่ยวก่อนนำมาเลี้ยง และแม้ว่าไอ้หนูจะเกรง

กลัวเผวามาก เช่นเดียวกับชาวบ้านที่รู้กันดีว่าเผวคงไม่คบหากับผู้ใด แต่ไฉนต้องการให้เหยี่ยวรอดตาย จึงไปตามคำแนะนำของพ่อ ดังข้อความในบทสนทนาว่า

“มีอยู่ทางเดียวที่จะให้เหยี่ยวตัวนี้รอดตายได้”

“ทำไงพ่อ ทำไง?” ไฉนจึงถาม

“ไปหาเผวคง ...”

“เผวคง?” ไฉนหันหน้าหงึขึ้นมาอีกครั้ง เพราะรู้ว่าเผวคงคือนักเลงนกเขาที่ไม่คบเพื่อนบ้านเลย แกอยู่ของแกคนเดียวเจียบๆ ที่กระท่อมเชิงเขาตอง ชาวบ้านที่เดินผ่านที่ดินของแก มักถูกเผวคงตะเพิดโดยไม่ยอมฟังเสียง ใครๆ จึงกลัวแกกันนักหนา โดยเฉพาะเด็กๆ พวกนี้กลัวเผวคงยิ่งกว่ากลัวผี

“กล้าไปหาแกมัยล่ะ” จำแล้วถามลูกชาย “พ่อเองไม่อยากยุ่งกับแก แต่ถ้าลูกอยากให้เหยี่ยวตัวนี้หายบาดเจ็บ ต้องไปหาแกเอง”

ไฉนกุมหน้าลงมองดิน ก่อนตอบด้วยความเด็ดเดี่ยวว่า

“ครับพ่อ ผมจะไปหาแกเอง ถ้าแกเป็นคนเดียวที่จะช่วยเหยี่ยวตัวนี้ไว้ได้”

(เหยี่ยวขาตัวน. 2527 : 7)

เรื่องคุณย่าผจญภัย เสนอแนวคิดว่าการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนกันและช่วยกันพัฒนาสังคม โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนายกหว่างคุณย่าที่มีความเมตตาต่อบรรดาโจร ในตอนที่คุณย่าไปปราบโจรและสั่งสอนให้โจรกลับใจเป็นคนดี ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน ดังข้อความว่า

“ย่าจำ หนูกับพ่อยอมแพ้แล้ว พวกเรายอมแพ้แล้ว ย่าไว้ชีวิตพวกเราเถอะ ต่อไปพ่อคงเลิกเป็นโจร พวกเราจะตั้งหน้าตั้งตาประกอบอาชีพสุจริต” เธอพูดกับคุณย่า คุณย่าพยักหน้ารับปากง่ายตาย

“เอาเถอะ อีหนู ย่าก็เห็นอยู่เหมือนกันว่าเจ้านั้นไม่มีแววจอร์อยู่สักเท่าไร แต่จำเป็นต้องเป็นโจร เพราะเจ้าเกิดในแวดวงโจร ต่อไปนี่ขอให้กลับตัวกลับใจเสียใหม่ พ่อของเจ้าด้วย ย่าจะได้เลิกแสดงฤทธิ์ แล้วพวกเจ้าจะได้อยู่นอย่างสงบต่อไป”

สาวลั่นทมน้ำตาไหล กราบแทบเท้าคุณย่า ปากก็พร่ำขอบคุณคุณย่า

นายโจรใหญ่เอ่ยขึ้นบ้างว่า

“แม่ผู้เก่งกาจและผู้ให้ความคิดแก่ข้า ต่อไปนี่ข้าขอสัญญาว่าจะเลิกเป็นโจร ตั้งหน้าตั้งตาประกอบอาชีพสุจริต ทำไรไถนา ไม่เบียดเบียนใคร ข้าได้คิดแล้วว่าการเป็นโจรไม่ใช่ของดี ไม่วันใดก็วันหนึ่งจะต้องถูกเขามาปราบปราม และถ้าวันนั้นมาถึง ข้าอาจต้องเสียชีวิตด้วยคมอาวุธ รวมทั้งลูกสาวของข้าด้วย ข้าพาลจะทำให้ลูกสาวอายุสั้นเสียเปล่าๆ ต่อไปนี่ข้าเลิกแล้ว แม่มาแสดงฤทธิ์ให้ข้าเห็น ข้ารู้สำนึกแล้ว ...”

คุณย่ำดีใจที่นายโจรใหญ่ สวาล้นทม สำนึกตัวได้ สมุนโจรนั้น เมื่อเห็นว่าผู้เป็นนายประกาศ เลิกเป็นโจร ก็พากันทิ้งอาวุธ กลับเนื้อกลับตัวตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

(คุณย่าผจญภัย. 2529 : 93 - 94)

เรื่องรบกับหนู เสนอแนวคิดที่ว่า ควรเมตตาต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมโลก ผู้เขียนใช้กลวิธีการเสนอโดยให้พ่อกับลูกสนทนากัน คำพูดของพ่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ หนูอย่างเห็นใจมัน ดังข้อความว่า

“แต่บางทีคนเราก็กบฏหนูนะ” พ่อว่า “ที่นี้ดั้งเดิมเป็นท้องนามีต้นไม้ ใบหญ้า เป็นที่อาศัย ของสัตว์จำพวกนี้ ต่อมาเมื่อคนเข้ามาถมดินสร้างบ้านเรือน

หนูก็เป็นฝ่ายถูกบดขยี้เหมือนกัน โลกนี้ไม่ใช่โลกของเราเพียงอย่างเดียว เป็นโลกของ สิ่งมีชีวิตประเภทอื่นด้วย บังเอิญทางเดินชีวิตขัดกัน จึงมองกันไปคนละแบบ นี่ถ้าเรารู้ภาษาหนูคง ได้ยินพวกมันบ่นว่าเราได้ที่มาสร้างบ้านเรือนบนที่อยู่ของมัน

(รบกับหนู. 2537 : 28)

ส่วนลูกชายก็เห็นด้วยกับคำพูดของพ่อที่สนทนากับเขาวว่า “โลกนี้ไม่ใช่โลกของคน เท่านั้น” เขาจึงไม่ทำร้ายมัน ดังข้อความว่า

พ่อแม่ให้ผมนำลูกหนูเหล่านั้นไปทิ้ง ผมแอบนำไปวางไว้ข้างถังขยะหมู่บ้าน ผมเองก็ไม่อยาก ทำร้ายมัน ผมเห็นด้วยกับคำพูดของพ่อที่ว่า โลกนี้ไม่ใช่โลกของคนเท่านั้น แต่เป็นโลกของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ด้วย

(รบกับหนู. 2537 : 32)

เรื่องไฟค่อมแคะ เสนอแนวคิดที่ว่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากธรรมชาติ และไฟป่าเป็นสาเหตุทำให้ป่าอดตาย มีผลมาจากการกระทำของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ โดย เสนอแนวคิดผ่านบทสนทนายระหว่างแม่ไผ่รวกกับไฟค่อมแคะ โดยผู้เขียนใช้วิธีการเขียน ให้เกิดภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐาน เมื่อไฟค่อมแคะเฝ้าสังเกตความเปลี่ยนแปลงของป่า ได้เห็นการบุกรุกและการทำลายป่า จึงสนทนาเพื่อขอความรู้เรื่องไฟป่าแก่แม่ไผ่รวก ดัง ข้อความในบทสนทนาว่า

ไฟค่อมแคะถามแม่ไผ่รวกว่า “ไฟป่ามันเกิดมาได้ยังไงกันจะแม่ไผ่รวก” ฉันทามแม่ไผ่รวก เมื่อได้ข่าวไฟป่า

“แต่เดิมเกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น กิ่งไม้เบียดกันมีลมพัดโยกตลอดเวลา จนกิ่งไม้ที่เบียดกันบังเกิดความร้อนและลุกเป็นไฟในที่สุด ต้นไม้พี่น้องของเรานี้ก็เป็นสาเหตุหนึ่ง ซึ่งมักจะเสียดสีกันจนเกิดความร้อนและลุกลามเป็นไฟป่าเกิดขึ้น แต่ในปัจจุบันนี้ไฟป่ามักไม่ได้เกิดขึ้นเพราะสาเหตุดังกล่าว มันเกิดขึ้นจากน้ำมือของมนุษย์ พวกเราชอบขึ้นมาจุดไฟไว้บนภูเขาแล้วไม่ดับให้สนิทอย่างพวกจุดคบลนไฟ ก่อไฟหุงหาอาหาร สุกบูหรี่ เผาป่าเพื่อทำไร่และอื่นๆ อีกมากมาย ทำให้ไฟลุกลามต่อไปจนราบไปทั้งป่า...”

“แยจ้เลย...” ฉันทอนหายใจยาว ในที่สุดภัยร้ายของพวกเราเกิดมาจากน้ำมือของมนุษย์อีกจนได้

(ไม้ค่อมแกระ. 2537 : 56)

เรื่องฟ้าจ่าอย่าร้อง เสนอแนวคิดว่าการแสวงหาความรู้ก่อให้เกิดปัญญา โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาระหว่างเด็กชายผมแกละกับสัตว์ต่างๆ ถ้าเด็กชายผมแกละสงสัยว่าเสียงร้องครืนครืนเกิดจากสัตว์ใด เขาจึงแสวงหาคำตอบด้วยวิธีถาม เพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้องซึ่งจากการสนทนาทำให้เด็กชายผมแกละได้คำตอบว่าเสียงร้อง ครืน ครืน คือเสียงของอะไร ดังข้อความว่า

ผมแกละสงสัย	ยังอยากรู้ใหญ่
ว่าจ่าเธอใช่ไหม	ที่ร้องครืน ครืน
ว่าตอบว่า	ไม่ใช่ฉันทอรอก
ฉันท้อง มอ มอ	
ผมแกละถามซ้ำ	ลุงร้องใช่ไหม
ไม่ใช่ฉันทอรอก	ฉันท้อง ฮุม แปร้ แปร้น
นั่นคือเสียงฟ้า	ลองไปถามฟ้าดู
ผมแกละรู้แล้ว	เสียงร้องคือฟ้า
ถามว่าฟ้าจ่า	ร้องให้ทำไม
ฟ้าตอบเด็กน้อย	น้ำเสียงละห้อย
อดข้าวหลายวัน ...	
ผมแกละยิ้มร่า	สงขนมให้ฟ้า
ลุงจ่าอย่าร้อง	เด็กๆ เขากลัว

(ฟ้าจ่าอย่าร้อง. 2531 : 9 - 14)

เรื่องบ้านเขายี่สิบ เสนอแนวคิดว่าการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องเคารพสิทธิและไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น ผู้เขียนกล่าวถึงเรื่องราวของคนหมู่บ้านเหนือที่ใช้น้ำในลำคลอง โดยไม่เอื้อเฟื้อ ทั้งขยะโดยไม่สนใจว่าขยะในลำคลองจะพัดพาไปสู่น้ำได้ แม้ชาวบ้านได้จะไปขอร้องให้ใช้ทรัพยากรอย่างเคารพสิทธิผู้อื่น แต่ชาวบ้านเหนือกลับตอบว่า เป็นสิทธิของพวกเขา

ที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไรก็ได้ การสนทนาโต้ตอบของชาวบ้านเหนือ แสดงให้เห็นว่าปราศจากความเห็นอกเห็นใจในความเดือดร้อนของคนหมู่บ้านได้ ดังข้อความว่า

“ขอกิ่งเพียงนิด	เป็นสิทธิ์เทียมเท่า
น้ำคลองของเรา	เราทำได้พลัน
บ้านล่างแสนเศร้า	สิทธิ์เราเท่ากัน
แต่ควรเธอ - ฉัน	ไม่ล้ำสิทธิ์ใคร”

(บ้านเขاب้านเรา. 2546 : 9 - 10)

เรื่องเด็กน้อยกับต้นไม้ เสนอแนวคิดที่ว่า ต้นไม้มีคุณค่าต่อมนุษย์และสัตว์ เราจึงควรอนุรักษ์ต้นไม้ เพื่อให้ผู้อ่านทราบถึงประโยชน์ของต้นไม้ที่มีมากมายต่อสิ่งมีชีวิตต่างๆ ผู้เขียนจึงใช้วิธีเสนอความคิดผ่านบทสนทนายกกับลูกชายเกี่ยวกับต้นไม้ตายว่ายังมีประโยชน์ให้หนักได้เกาะพักอาศัย ทำให้เขาเรียนรู้เรื่องนกหลายตัวที่บินมาเกาะต้นไม้ที่ยืนต้นตาย แต่ถ้ามกต้นไม้ไม่ตายมันจะมีประโยชน์มากกว่านี้ ดังข้อความว่า

เด็กชายยิ้มและเริ่มเข้าใจ เขาพูดกับพ่อว่า “ผมเข้าใจแล้วครับพ่อ วันนี้ผมได้เรียนรู้เรื่องนกหลายตัวทีเดียว แหม ต้นไม้ตายยังมีประโยชน์ขนาดนี้ นี่ถ้าริมแม่น้ำบ้านเรา ยังคงมีต้นไม้เขียวชอุ่ม ผมคิดว่าคงมีประโยชน์มากมายกว่านี้ใช่ไหมครับพ่อ”

พ่อพยักหน้ากับลูกชาย ยิ้มอย่างอารมณ์ดี ก่อนตอบว่า

“แน่นอนล่ะลูกเอ๋ย ต้นไม้คือชีวิตของพวกเรา เราจะอยู่กันได้อย่างไร ถ้ามต้นไม้หรือป่าไม้สูญสิ้นไป...”

(เด็กน้อยกับต้นไม้. 2533 : 23)

เรื่องสะพานสายรุ้ง เสนอแนวคิดที่ว่า ความเสียสละเป็นจริยธรรมข้อปฏิบัติที่สร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นการช่วยเหลือทำประโยชน์ และกำจัดความเห็นแก่ตัว โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของตัวละครพี่สาวกับน้องชาย เธอต้องการเสียสละเพื่อช่วยพ่อแม่ที่ป่วยและผู้คนในหมู่บ้านที่เป็นโรคระบาด เธอจึงไปขอให้สะพานสายรุ้ง เพื่อจะได้ตามหมอมารักษาคณป่วยในเกาะแม้ว่าเธอจะต้องกลายเป็นนกนางนวล ดังข้อความว่า

โชดหินสายรุ้งเป็นที่เกรงขามของคนในเกาะแห่งนี้ มีตำนานดั้งเดิมเล่าขานมาว่า คราวใดที่เกาะแห่งนี้ถูกตัดขาดจากโลกภายนอก ถ้าชาวเกาะมีความจำเป็นให้ไปเช่นไหวสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งโชดหินสายรุ้ง แล้วจะบังเกิดสะพานสายรุ้งจากที่นั่น โด่งออกไปยังโลกภายนอก แต่ผู้ที่ข้ามสะพานสายรุ้งจะต้องกลายร่างเป็นนกนางนวลไปตลอดชีวิต

“ไม่ได้ พี่จะไปที่นี่ไม่ได้” น้องชายรีบห้ามพี่สาว

“แต่พ่อกับแม่คือผู้มีพระคุณของเรา เป็นผู้บังเกิดเกล้าของเรา พี่ต้องทำได้” พี่สาวแย้ง และออกเดินทางไปที่นั่น

เธอไปถึงโชดหินสายรุ้ง ก็ลงกราบสักการะเอ๋ยปากร้องขอสะพานสายรุ้ง เพื่อช่วยเหลือพ่อแม่และชาวบ้านที่กำลังรอคอยความตาย

(สะพานสายรุ้ง. 2540 : 10)

เรื่องร้ายกว่าเสือ เสนอแนวคิดว่าการขาดความรู้เกี่ยวกับสุขภาพและความรู้เท่าไม่ถึงการณ์อาจทำให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตได้ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของสุตาวารีและธนูเกี่ยวกับอันตรายและความร้ายกาจของยุง ดังข้อความว่า

“นี่สุตา ฉันอ่านเรื่องของยุงมา มีเรื่องน่าสนใจน่ากลัวจังเลย ผู้คนแต่เดิมเขากลัวสัตว์ป่า กลัวเสือเพราะว่าปีหนึ่งๆ มีคนถูกเสือกัดหลายคน แต่ต่อมาเขาพบว่าในปีหนึ่งๆ มีคนเสียชีวิตเพราะยุงมากกว่าถูกเสือกัดเสียอีก ...”

“ฉันเคยได้ยินพ่อพูดว่า ยุงร้ายกว่าเสือ น่าจะเป็นจริงในข้อนี้”

ฉันพูดกับวารี

ธนูน้องชายของฉัน ขอหนังสือจากวารีไปดู พลังพูดขึ้นว่า

“เสือตัวมันโต ปรานง่าย แต่ยุงตัวกระจิริด มีปีกบินได้ จึงปรานยาก ผมรู้ด้วยว่า ยุงกันป่องเป็นพาหนะนำไขมาลาเรีย พ่อเล่าว่าตอนเป็นเด็กพ่อเคยป่วยเป็นไขมาลาเรียแทบเอาชีวิตไม่รอด”

วารีแย้งคำพูดของธนูว่า

“ธนูพูดผิด เขาเรียกว่ายุงกันปล่อง ไม่ใช่กันป่องจำไว้ นี่เิงเขาเขียนไว้ตรงนี้ แล้วที่พูดว่าเป็นพาหนะก็ผิดอีก ที่จริงคือพาหะ ยุงกันปล่องเป็นพาหะนำโรคไขมาลาเรียมาสู่คนจำไว้นะธนู...”

(ร้ายกว่าเสือ. 2538 : 10 - 11)

แต่กว่าที่สุตาและวารีจะรู้ถึงอันตรายของยุง เธอทั้งสองคนก็ต้องพรางจากกัน เพราะไปทดลองเลี้ยงลูกน้ำและคอยสังเกตการเปลี่ยนแปลงวงจรชีวิตจากลูกน้ำจนกลายเป็นยุง ในระหว่างศึกษาวารีจึงถูกยุงกัดเป็นไข้เลือดออกและเสียชีวิต

เรื่องนักสืบนมสด เสนอแนวคิดที่นมเป็นอาหารเสริมที่มีประโยชน์ต่อเด็ก ผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนายระหว่างน้ำชายกับป้อม โดยน้ำชายเป็นผู้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของการดื่มนมแก่ป้อมหลานชายที่ไม่ชอบดื่มนม แต่ชอบเป็นนักสืบว่าถ้าจะเป็นนักสืบที่เก่งต้องดื่มนมทุกวัน เพราะนมเป็นอาหารเสริมช่วยบำรุงสมอง ดังข้อความว่า

ป้อมเปิดสำนักงานนักสืบในบ้าน น้ำชอบมากทีเดียว แต่ได้ข่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ยอดนักสืบคนเก่งของน้ำไม่ค่อยชอบตีมนมเลย ไม่ได้นะ เป็นเด็กต้องตีมนมเก่งๆ หรือจะพูดอีกทีหนึ่ง ถ้าจะเป็นนักสืบที่เก่งต้องขยันตีมนม นมเป็นอาหารชั้นเยี่ยมบำรุงทั้งสมองและร่างกาย สมองดีร่างกายเติบโตใหญ่ จะทำอะไรก็ดี

(นักสืบนมสด. 2537 : 115)

เรื่องหุบเขาดาวลูกไก่ เสนอแนวคิดที่ว่า ความรักความผูกพันของแม่ต่อลูกเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่พร้อมที่จะเสียสละชีวิตให้ลูกได้ กล่าวถึง แม่ไก่ขาวที่ไม่เกรงกลัวต่อภัยอันตรายใดๆ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาระหว่างแม่ไก่ขาวที่พูดกับไก่โต้งหัวหน้าฝูง เพื่อขอความช่วยเหลือและหาหนทางช่วยลูกของมัน แต่ก็ไม่มีใครกล้าเดินทางไปหุบเขาดาวลูกไก่ ดังข้อความว่า

คืนนั้นทั้งคืนเธอหลับไม่ลง จนกระทั่งฟ้าสว่าง แม่ไก่ขาวจึงไปหาไก่โต้งหัวหน้าฝูง พอไปถึงไก่โต้งชราหัวหน้าฝูง รีบพูดขึ้นก่อนเลยว่า

“พวกมันมาจับลูกๆ ของเธอไปใช้ไหมล่ะ แม่ไก่ขาว”

“ใช่แล้ว หัวหน้า” แม่ไก่ขาวตอบสะอื้น เธอถามว่า “หัวหน้ามีหนทางช่วยเหลือลูกๆ ของฉันได้ไหม กรุณาช่วยด้วยเถิด ฉันสงสารลูกของฉันมาก ช่วยด้วยเถิด ...”

ไก่โต้งชราส่ายหน้าอย่างท้อแท้ บอกว่า

“หมดหนทางเสียแล้วล่ะ แม่ไก่ขาวเอ๋ย เจ็ดปีมนุษย์วานรจะออกมาครั้งหนึ่งเพื่อจับลูกไก่ประกายดาวไป ตอนเจ้ายังเป็นลูกไก่อยู่ เคยรู้เรื่องนี้เหมือนกันไม่ใช่หรือ”

“รู้จะ หัวหน้า แต่.... ไม่มีหนทางช่วยเหลือลูกของฉันบ้างเลยหรือ ไ้ลูกแม่ ชีวิตนี้ถ้าแม่ขาดเจ้าเสียแล้ว แม้จะอยู่ไปก็ไร้ความหมาย แม้จะยอมทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่ชีวิตเพื่อแลกกับความปลอดภัยของพวกเจ้า” แม่ไก่ขาวคร่ำครวญ

(หุบเขาดาวลูกไก่. 2528 : 8 - 9)

เรื่อง ในน้ำมีปลา เสนอแนวคิดที่ว่า ปลาและสัตว์น้ำต่างๆ จะดำรงชีวิตอยู่ได้หากมนุษย์ช่วยกันอนุรักษ์ โดยผู้เขียนเล่าเรื่องสัตว์น้ำนานาชนิด และเรื่องราวที่น่าสะเทือนใจ ของบรรดาสัตว์น้ำ ได้แก่ ปลายี่สก ปลาทราย ปลานิล ปลาหมอ โดยเล่าเป็นเรื่องสั้นๆ ในตอนหนึ่งของเรื่อง กล่าวถึงแม่ลูกคู่หนึ่งทั้งสองคนสนทนากันเกี่ยวกับปลายี่สกตัวหนึ่ง ซึ่งกำลังจะตายเพราะถูกวางยาเบื่อ แล้วยังถูกจับไปขายที่ตลาดทำให้เด็กน้อยสงสารจึงซื้อมันแล้วจึงนำไปปล่อย ดังข้อความว่า

“นั่นปลายี่สก มันยังไม่ตาย” เด็กน้อยลงมานั่งที่กะละมังและหันไปพูดกับแม่เบาๆ ว่า “แม่ ลูกคนนี้ใช้ยาเบื่อปลา ครูสอนผมว่าผิดกฎหมาย จะถูกจับ ...”

“เอ้อ เอ้อ เราไปกันเถอะ” ผู้เป็นแม่ดึงแขนเด็กน้อย เพราะเกรงชายหาปลาจะได้ยินคำของบุตรชาย

“ผมไม่ไป ผมจะซื้อปลาตัวนี้ ปล่อยันไป” เด็กน้อยชี้มือมาที่ตัวฉลาม

“เอาเถอะ ถ้ามันเร็วเข้าแม่จะไปตลาด แล้วลูกไม่ต้องการเสื้อสวยๆ เทียวงานปีไหมอีกแล้วอีกแล้วหรือ แม่เห็นอุตสาหะเก็บเงินไว้ตั้งหลายเดือน”

“ไม่แล้วครับแม่ ผมสงสารปลาเสีย ผมไม่ต้องการใส่เสื้อเทียวงานปีไหมอีกแล้วครับ” เด็กน้อยตอบอย่างเด็ดเดี่ยว ฉลามยังเอือมเกิดความดีใจขึ้นมาอย่างบอกไม่ถูก

เด็กน้อยประคองฉลามที่น้ำสะอาดที่กำลังไหลริน ทำให้ฉลามมีอาการดีขึ้นมากทีเดียว ฉลามรอดตายเพราะความแข็งแรงของตัวเองและกินเหยื่อคลุกยาเข้าไปไม่มากนัก แต่สิ่งสำคัญก็คือน้ำใจอันประเสริฐของเด็กน้อยผู้นี้

(ในน้ำมีปลา. 2527 : 10 - 11)

เรื่องหุ่นไล่กาผจญภัย เสนอแนวคิดว่า ลูกที่ดีต้องกตัญญูและช่วยเหลือพ่อแม่ท่านประสบอันตราย ผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาระหว่างเด็กชายรงค์ที่มีความตั้งใจจะไปช่วยเหลือพ่อกับหุ่นไล่กาซึ่งเป็นเพื่อนร่วมทางเพื่อติดตามหาพ่อที่สูญหายไป ดังข้อความว่า

หุ่นฟางเทพท่าท่าเหมือนถอนหายใจเอือกใหญ่ พูดขึ้นซ้ำๆ ว่า

“แสนจะลำบากและยากมากทีเดียว การเดินทางไปยังภูเขาคะโหลกไม่ใช่เรื่องง่าย ใครไปที่นั่น ยังไม่ทันถึง ก็ต้องมีอันเป็นไป ไปแล้วไม่เคยมีใครได้กลับออกมาแม้สักคนเดียว”

“แต่ ... ฉันตั้งใจไว้แล้ว จะต้องเดินทางไปช่วยพ่อให้ได้ แม้จะมีอันตรายสักเพียงใดก็ตาม น้ำหุ่นจะไปกับฉันมั้ยล่ะ”

หุ่นฟางเทพส่ายหน้า พุดว่า

“หนักใจ ตัวฉันเป็นหุ่นพอมือหรืออยู่บ้าง แต่ก็คงไปไม่รอด หนทางที่ไปนั้นเต็มไปด้วยภัยอันตรายทุกขณะจิต ไหนจะพวกทมิฬดำที่แสนจะโหดร้าย ดินแดนพายุทราย ทะเลกรด และวังเพลิง ใครล่ะที่จะผ่านเส้นทางเหล่านี้ไปได้...”

“ไม่มีสิ่งใดมาลดความตั้งใจของฉันได้ น้ำหุ่นฉันจะต้องไป ฉันนอนหลับตาเห็นพ่อทุกคืน พ่อกำลังได้รับความทุกข์ทรมานอย่างหนัก ฉันมองเห็น” รงค์พุดน้ำตาซึม

(หุ่นไล่กาผจญภัย. 2539 : 30 - 31)

การเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของตัวละคร เป็นกลวิธีที่ ส. พุ่มสุพรรณใช้เสนอแนวคิดมากที่สุด โดยบทสนทนามีส่วนสำคัญทำให้เรื่องดำเนินไป และผู้อ่านเข้าใจเรื่องราว รวมทั้งทราบแนวคิดที่ผู้เขียนต้องการเสนอ เมื่อผู้เขียนใช้วิธีให้ตัวละครสื่อสารโต้ตอบกันเพื่อให้เด็กทราบเรื่องราวจะทำให้เรื่องราวสมจริงมีชีวิตชีวา บทสนทนาจึงแสดงเหตุการณ์ อารมณ์ ความรู้สึก และให้ความรู้แก่ผู้อ่าน จากนั้นผู้อ่านจะเกิดความใกล้ชิดกับ

ตัวละครเหมือนกับอยู่ร่วมเหตุการณ์เดียวกัน บทสนทนาจึงมีส่วนสำคัญช่วยผู้อ่านให้เข้าใจเรื่องราวและแนวคิดที่ผู้เขียนต้องการเสนอ

4.2 กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านฉาก

ฉาก (Setting) คือ สถานที่ เวลา บรรยากาศ หรือสิ่งแวดล้อม มีความสำคัญในการบอกว่าเหตุการณ์เกิดขึ้น ที่ไหน เมื่อไหร่ ฉากมีความสำคัญโดยผู้เขียนสามารถเสนอแนวคิดผ่านฉาก เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดที่ผู้เขียนต้องการ วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ์ ที่มีการนำเสนอแนวคิดผ่านฉาก มีดังนี้

4.2.1 การเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นสถานที่

4.2.2 การเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นเวลา

4.2.1 การเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นสถานที่

การเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นสถานที่ คือ ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมของตัวละคร ฉากทำให้ผู้อ่านรู้ว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำให้เรื่องน่าสนใจและสามารถถ่ายทอดแนวคิดต่างๆ ผ่านฉากได้ การเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นสถานที่ในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ์ มีดังต่อไปนี้

เรื่องกล้ำผจญภัย เสนอแนวคิดว่าความรักของลูกที่มีต่อแม่เป็นความผูกพันทางสายเลือดที่แน่นแฟ้น โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านฉากการผจญภัยในแอ่งน้ำที่กว้างใหญ่ ฉากต่างๆ ของเรื่องเต็มไปด้วยอันตรายแต่ “กล้ำ” ลูกปลากระตือรือร้นก็ไม่ย่อท้อที่จะติดตามแม่ที่ถูกคนเหวี่ยงแหจับตัวไป ดังข้อความว่า

กล้ำว่ายน้ำเข้าไปใกล้บริเวณน้ำขอด ตัดสินใจเป็นครั้งสุดท้าย เขาจะต้องผ่านที่นี่ไปให้ได้ในเวลาข้างหน้านี้แหละ

แต่ยังไม่มีใครว่ายน้ำผ่านที่นี่ไปเลย กล้ำลั่งเลจิงเลาะเล็มอยู่ใกล้ๆ รอเวลาจนเกือบเที่ยง ก็ยังไม่มีผู้ใดผ่านบริเวณน้ำขอด กล้ำมองเห็นเพียงใบไม้แห้งที่ปลิวหล่นลงมาจากเบื้องบน ลอยผ่านบริเวณน้ำขอดไปตามแรงลมพัด

“ใบไม้ผ่าน แต่ปลาไม่ผ่าน” กล้ำพูดกับตัวเอง ก่อนที่จะได้ความคิดอะไรบางอย่าง

“เราแฝงตัวใต้ใบไม้ไปดีกว่า ดูจะปลอดภัยกว่าไปโล่งๆ” กล้ำคิดแล้วพุ่งตัวเข้าใต้ใบไม้แห้ง เคลื่อนตัวตามไปทันที

ทางผ่านบริเวณน้ำขอดมีน้ำน้อยมาก ขนาดปลากระตือรือร้นอย่างกล้ำยังว่ายน้ำได้เพียงครึ่งตัว ส่วนหลังโผล่พ้นน้ำขึ้นไปมาก....

(กล้ำผจญภัย. 2534 : 21 – 22)

จากบริเวณน้ำขอดเป็นฉากที่กล้าเกือบเอาชีวิตไม่รอด เพราะบริเวณนี้เป็นที่หาเหยื่อของนกกระเต็น กล้าจึงใช้วิธีแฝงตัวและเคลื่อนตัวไปตามใบไม้แห้ง แต่ถึงอย่างไรก็ไม่รอดพ้นสายตาของนกกระเต็น โชคดีที่กล้าสะบัดตัวแล้วดีดตัวลงน้ำลึกได้ทันมิเช่นนั้นมันคงเป็นอาหารของนกกระเต็น จากเหตุการณ์ในตอนที่กำลังต้องเสี่ยงภัยอันตรายซึ่งน่ากลัวมากและมีหลายฉาก ฉากที่เต็มไปด้วยอันตรายแต่ลูกปลากระตี่ก็ยังมุ่งมั่นเดินทางไปพบแม่ แสดงให้เห็นถึงความรักที่ลูกปลากระตี่มีต่อแม่ของมันได้อย่างชัดเจน

เรื่องชีวิตเด็กริมน้ำกับปลาไทย เสนอแนวคิดที่ว่า ความรู้สึกผูกพันกับวิถีชีวิต ทำให้เกิดความรักและความหวงแหนสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านฉากแฟรมน้ำสถานที่ที่สงบ ดังข้อความว่า

เรือนแฟรมน้ำก็มีการเปลี่ยนแปลง แพล้งใหม่ถูกสร้างเพิ่มขึ้น แต่ไม่ใช่เพื่อการอยู่อาศัยของชาวบ้านครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง กลับกลายเป็นแพของนักท่องเที่ยวที่อยากได้บรรยากาศชนบท ชาวเรือนแฟรมจริง ๆ นั้นส่วนมากทยอยขึ้นสร้างบ้านบนตลิ่ง เพราะอยู่ในแพไม่สะดวกในการทำกินบางอย่าง เช่นการทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์

(ชีวิตเด็กริมน้ำกับปลาไทย. 2525 : 19)

แม้ฉากจะมีการเปลี่ยนแปลงแต่ก็โชคดีที่มันไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง จึงทำให้สัตว์น้ำยังคงดำรงเผ่าพันธุ์สืบต่อกันมา ทำให้เด็กริมน้ำยังคงได้ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางปลานานาชนิดที่เธอผูกพันอย่างมีความสุข

เรื่องชีวิตคนรักปลาแห่งบ้านชายคลอง เสนอแนวคิดที่ว่า ชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ ทำให้เกิดจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการดูแลรักษา โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านฉากหมู่บ้านชายคลองที่ชาวบ้านมีวิถีชีวิตเรียบง่าย และมีสัตว์น้ำต่าง ๆ มากมายก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกคนที่ดำรงชีวิตอยู่ในหมู่บ้าน ดังข้อความว่า

หมู่บ้านชายคลองของรุ่ง เป็นท้องนากว้างใหญ่ ที่ราบลุ่มแห่งนี้อาศัยความชุ่มชื้นจากแม่น้ำสายใหญ่ที่ไหลเอ่ออยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน แม่น้ำใหญ่คือสายเลือดแห่งชีวิต บ้านริมน้ำและเรือนแพได้อาศัยดีมีกิน

จากแม่น้ำใหญ่แยกเป็นคลองหลายสาย บ้านของรุ่งอยู่แถวต้นคลองสายหนึ่ง ชีวิตริมคลองร่มรื่นและเรียบง่าย เด็ก ๆ มีความสุขสบายกันถ้วนหน้า จากข้าวในนาและปลาในคลอง ช่วยให้พวกเขาสุขสมบูรณ์ดีตลอดมา

ในแม่น้ำสายใหญ่เป็นแหล่งสัตว์น้ำสารพัดชนิด เกือบให้ชาวบ้านมีกินและขายได้เป็นเงินเป็นทอง เด็ก ๆ รู้จักปลาต่าง ๆ มาตั้งแต่พอจำความได้ทั้งตะเพียน เทโพ สวายและแขยง กุ้งนาง

เต่า ตะพาบ หลด กระทิง และปลากทราย ปลาชีว ปลาสร้อย กาดำ หัวตะกั่ว เสือฟันท้าย
ระริกก็นำมอม

(ชีวิตคนรักปลาแห่งบ้านชายคลอง. 2531 : 27)

เรื่องเด็กน้อยกับต้นไม้ เสนอแนวคิดที่ว่า ต้นไม้มีคุณค่ามากมายต่อมนุษย์และสัตว์
เราจึงควรอนุรักษ์ต้นไม้ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านการบรรยายจากแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์ ยัง
ประโยชน์ให้กับสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย รวมทั้งต้นไม้ที่อยู่ริมแม่น้ำด้วย ดังข้อความว่า

บริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสายใหญ่ทอดตัวผ่าน สองฟากฝั่งแม่น้ำเป็นทิวไม้เขียวชอุ่ม
แม่น้ำให้ความชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์ตั้งแต่ครั้งก่อนเก่าจนบัดนี้ ในบางครั้งแม่น้ำเอ่อล้นท่วมฝั่ง
บางครั้งก็ลดแห้งลง แต่แม่น้ำยังคงมีน้ำไม่ขาดสาย อำนวยประโยชน์สำหรับผู้คน ต้นไม้ และ
สรรพสัตว์ทั้งหลาย

ผู้คนใช้แม่น้ำเป็นทางสัญจร ต้ม อาบ และซักล้าง
ต้นไม้อาศัยแม่น้ำ สำหรับการเจริญเติบโต
สรรพสัตว์ทั้งหลาย ก็ได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงกัน
แม่น้ำคือผู้ให้ ทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับชีวิต ...
สองฝั่งแม่น้ำเขียวชอุ่มด้วยต้นไม้หนาชนิด ไม่ว่าจะเป็นไผ่ตง ไผ่สีสุก ต้นสะแก มะขามเทศ
ตะเคียน เถาวัลย์ และต้นยางนา

(เด็กน้อยกับต้นไม้. 2533 : 1)

สิ่งมีชีวิตต่างๆ ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ และต้นไม้ ต่างก็พึ่งพาอาศัยแม่น้ำเพื่อการ
ดำรงชีวิต แต่จากแม่น้ำได้เปลี่ยนแปลงไป เพราะมนุษย์ทำลายแม่น้ำทำให้สภาพแวดล้อมเป็น
พิษจึงส่งผลไปยังต้นยางนา ทำให้มันต้องยืนต้นตาย ดังข้อความว่า

ต่อมาไม่นาน ภัยร้ายสำหรับต้นยางนาก็ย่างกรายเข้ามา มีผู้คนเข้ามาตั้งบ้านเรือนมากขึ้น
ต้นยางถูกรุกล้ำ น้ำในแม่น้ำเริ่มสกปรก บางครั้งมีคราบน้ำมันหรือสิ่งสกปรกอื่นๆ กระจายเต็มแม่น้ำ
แล้วมาเกาะเป็นคราบอยู่ที่โคนต้นยาง เรือยนต์ เรือหางยาวแล่นด้วยความเร็วสูง บังเกิดคลื่นแรง
ทยอยเข้าเซาะตลิ่ง รากของต้นยางที่สูงใหญ่ถูกเซาะซัดจนโผล่พ้นดินขึ้นมา

(เด็กน้อยกับต้นไม้. 2533 : 5)

เมื่อต้นยางนาตาย เด็กน้อยจึงเฝ้าสังเกตและเรียนรู้ประโยชน์ของต้นไม้ตาย ใน
ที่สุดเด็กน้อยก็รู้ว่าต้นไม้แม้มันจะยืนต้นตายก็ยังมีประโยชน์ หากเราช่วยกันอนุรักษ์ต้นไม้
ไม่ให้มันตายมันจะมีประโยชน์มากกว่านี้

เรื่องชายป่า เสนอแนวคิดที่ว่า ความเจริญทางวัตถุอาจทำให้มนุษย์บางกลุ่มละเลย ไม่รักษามรดกชาติ โดยเสนอแนวคิดผ่านฉากบรรยายถึงต้นสะเดาที่เติบโตอยู่สองฝั่งถนน มันมีอายุยืนยาวสร้างบรรยากาศร่มรื่นแก่หมู่บ้านชายป่า ดังข้อความว่า

สะเดาที่ปูว่า เรียงรายอยู่สองฝั่งถนน ต้นที่ปลูกมันอยู่ตรงหน้าบ้านของเราพอดี ขนาดต้นของมันขณะนี้เกินกว่าที่ชายร่างใหญ่จะโอบรอบ ลำต้นของมันแก่จนเปลือกเป็นสีน้ำตาลไหม้ มีรอยขรุขระเต็มไปหมด

ทรงพุ่มสีเขียวของมันกว้างใหญ่ แผ่กิ่งด้านบดบังแสงสว่างเบื้องบนเกือบทั้งหมด ด้วยเหตุนี้เองเส้นทางสายนี้จึงร่มครึ้มตลอดทั้งวัน

(ชายป่า. 2528 : 101)

เรื่องม้าบิน เสนอแนวคิดที่ว่า เด็กควรดูแลรักษาและทะนุถนอมของเล่นของตน แล้วใช้กลวิธีเสนอแนวคิดผ่านฉาก โดยผู้เขียนกำหนดให้ม้าบินพาเด็กชายไปพบกับดินแดนที่เจียบเหงาและหนาวเย็น ฉากที่เจียบเหงาและหนาวเย็นเปรียบได้กับ ความรู้สึกของของเล่นที่ถูกทอดทิ้งเจ้าของไม่รักและดูแล ม้าบินจึงทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเล่นทั้งหลาย ซึ่งต้องการให้เจ้าของรักและทะนุถนอมพวกมัน ดังข้อความว่า

“นี่ไงละของเล่นกองโตเหล่านี้เป็นของเธอทั้งนั้นเลยนะพอจะจำได้ไหมละเจ้าหนูน้อย ของเล่นเหล่านี้เป็นของที่ถูกเธอทำแตกหักเสียหายหรือบางทีก็ถอดทิ้งไปอย่างไม่สนใจใยดี เมื่อเด็ก ๆ ไม่รักแล้ว ของเล่นเก่า ๆ พัง ๆ เหล่านี้จึงต้องมาอยู่กันที่นี่ แต่พวกของเล่นไม่ได้ชอบที่นี่หรอกนะ เพราะดินแดนแห่งนี้เจียบเหงาและหนาวเย็น พวกเขาต้องการอยู่ในบ้านที่อบอุ่นกับเด็ก ๆ ที่เป็นเจ้าของ พวกเขามากกว่า และที่สำคัญของเล่นเหล่านี้อยากให้เด็ก ๆ รักและทะนุถนอมพวกเขาบ้าง”

(ม้าบิน. 2540 : 16)

เรื่องบ้านสุขใจ เสนอแนวคิดที่ว่า การพัฒนาชุมชนต้องพัฒนาคนให้มีสุขภาพดีเป็นอันดับแรก โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านฉากหมู่บ้านสุขใจที่ผู้คนสุขภาพไม่ดี ผู้ใหญ่บ้านจึงหาแนวทางแก้ไขให้คนมีสุขภาพดี เพื่อคนในหมู่บ้านจะได้เป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้านต่อไป ดังข้อความว่า

ผู้ใหญ่บองออกไปเยี่ยมเยียนชาวบ้าน พบว่าชาวบ้านมีความเป็นอยู่ไม่สุขจะดีนัก บางบ้านมีขยะมาก พื้นที่บริเวณบ้านชื้นแฉะ ไม่มีการระบายน้ำทิ้ง ปลอมให้น้ำขังอยู่เป็นแอ่ง ๆ สัตว์เลี้ยงบางชนิดลงไปคลุกอยู่ในนั้น บางบ้านมีไก่ เป็ด สุกร หรือวัว ควาย เลี้ยงไว้ได้ทุนบ้าน และไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแลจัดสิ่งขับถ่ายของสัตว์เลี้ยง ทำให้มีกลิ่นเหม็นและเป็นที่เพาะพันธุ์แมลงวันอีกด้วย

“เราจากที่นี่ไปนาน ไปเรียนหนังสือในเมือง เพิ่งสังเกตเดี๋ยวนี้เองว่าหมู่บ้านของเราต้องมีการปรับปรุงอีกมากทีเดียว” ผู้ใหญ่ปองรำพึงกับตัวเอง

(บ้านสุขใจ. 2538 : 3)

เรื่องหุบเขาดาวลูกไก่ เสนอความคิดว่า ความรักความผูกพันของแม่ต่อลูกเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่พร้อมที่จะสละชีวิตให้ได้ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านฉากที่ต้องฝ่าฟันกับอุปสรรคมากมาย แต่แม่ไก่ก็ไม่หวาดกลัวเพราะต้องการไปช่วยเหลือลูกของตนที่อยู่ในอันตราย แสดงให้เห็นความรักของแม่ไก่ขาว ดังข้อความว่า

“หนทางที่จะเริ่มต้นไปยังหุบเขาดาวลูกไก่ในด่านแรก ต้องผ่านบึงจะเข้สามพันเสียก่อน ในบึงมีจะเข้มากมายแต่ละตัวดุร้ายยิ่งกว่าเสือบนบกเสียอีก พุดแล้วยังนึกกลัวไม่หาย” คำพิพากษาขึ้นมาได้นานมาแล้วหมาล่าเนื้อตัวนี้เคยผจญภัยที่นั่น

“เรามีหนทางเลี้ยวไปเสียได้ไหม” แม่ไก่ขาวถาม

ชายชราสายหน้า บอกว่า

“ไม่มีทาง บึงแห่งนี้กว้างขวางนัก จะไปหุบเขาดาวลูกไก่ต้องผ่านที่นี่แน่นอน ผู้คนหรือสัตว์ทั้งหลายเอาชีวิตไปทิ้งเสียในบึงแห่งนี้มาเยอะมากแล้ว”

แม่ไก่ขาวถอนหายใจหนักหน่วง หนทางเบื้องแรกก็มีอันตรายอย่างใหญ่หลวงเสียแล้ว จะทำอย่างไรกันดีล่ะนี้ ลูกรักของแม่ทั้งเจ็ด ป่านนี้จะเจ้าคงตื่นตกใจ และคงคิดถึงแม่ ยามกลางคืนพวกเจ้าคงหนาวสั่น ไม่มีไ้อุ่นจากแม่ที่คอยโอบปกัก แม่ไก่ขาวน้ำตาซึมด้วยความเศร้า

(หุบเขาดาวลูกไก่. 2528 : 21 - 22)

เรื่องนกกระเจิบน้อย เสนอแนวคิดเรื่องความอดสาหัสว่าความพยายามเป็นหนทางสู่ความสำเร็จ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านฉาก แสดงให้เห็นฉากภูเขาหินสูงใหญ่ที่สลายลงกลายเป็นผืนดิน ซึ่งเกิดจากความพยายามของนกกระเจิบน้อย ดังข้อความว่า

กาลเวลาผ่านไปอีก ก้อนหินมีขนาดเล็กลง ที่เล็กอยู่แล้วก็กลายเป็นกรวดทราย ถูกน้ำเซาะพัดพาไปกองรวมกันจนเป็นสันทรายขนาดใหญ่ ต่อมาเมื่อต้นเขินมากขึ้น สายน้ำก็เปลี่ยนทิศทาง สันทรายก็ถูกแดดถูกลมและสายฝนค่อยๆ เปลี่ยนสภาพเป็นผืนดินในที่สุด

จากทุกสิ่งทุกอย่างที่ร่วมมือกัน

ภูเขาใหญ่ก็แตกทลาย กลายเป็นหินก้อนใหญ่น้อย

ก้อนหินมีขนาดเล็กลงกลายเป็นกรวดทราย และบัดนี้ได้กลายเป็นดินแล้วสมใจของนกกระเจิบตัวนั้น ผืนดินว่างเปล่าไม่นานก็มีพันธุ์ไม้งอกงามขึ้นมา กลายเป็นป่าที่อาศัยของสัตว์เล็กใหญ่ รวมทั้งนกทั้งหลาย

(นกกระเจิบน้อย. 2533 : 21 - 22)

กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นสถานที่ มีฉากที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยใช้ฉากชนบทมากที่สุด ส่วนฉากที่แสดงแนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจพบเป็นอันดับต่อมาทำให้เห็นความรักความผูกพันในครอบครัว ที่ต้องฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อไปพบบุพการี ฉากสถานที่จึงมีส่วนช่วยทำให้เกิดแนวคิด นอกจากการเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นสถานที่แล้ว ยังมีการเสนอแนวคิดผ่านฉากอีกแบบหนึ่งซึ่งจะกล่าวต่อไป

4.2.2 การเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นเวลา

การเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นเวลา คือ ช่วงเวลาหรือระยะเวลาที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง ฉากมีส่วนเชื่อมโยงเหตุการณ์และการดำเนินเรื่องทำให้ผู้อ่านเกิดแนวคิด วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นเวลามีปรากฏอยู่เรื่องเดียว ได้แก่ เรื่องนาฬิกาดอกไม้ ดังตัวอย่าง

เรื่องนาฬิกาดอกไม้ เสนอแนวคิดว่า การดำรงชีวิตของชาวชนบทดำเนินชีวิตได้อย่างสงบ เรียบง่าย โดยพึงพาธรรมชาติ ผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านฉากเปรียบเทียบดอกพุดตานที่เปลี่ยนแปลงสีไปตามเวลาเช่นเดียวกับคนที่ต้องดำเนินชีวิตไปตามธรรมชาติ ดอกพุดตานจึงสอนให้เรียนรู้ เห็นความเปลี่ยนแปลง และเข้าใจชีวิต ดังข้อความว่า

ดอกพุดตานจึงกลายเป็นนาฬิกา สำหรับบ้านเราอย่างดีไม่น้อย

เช้าตรู่	สีขาวบริสุทธิ์
สาย	ชมพูอ่อน
ใกล้เที่ยง	ชมพูเข้ม
เที่ยง	ชมพูจัด
บ่าย	ชมพูเกือบแดง
เย็น	ดอกพุดตานหุบ สีเกือบเป็นสีแดง

ฉันรักต้นพุดตานของฉันมาก พ่อบอกว่ามันเป็นนาฬิกาดอกไม้ แม่บอกว่า มันเหมือนกับอายุของคน เหมือนเด็กทารก เด็กวัยรุ่น หนุ่มสาว คนวัยพ่อแม่ คนวัยปู่ย่า คำเปรียบเทียบกับพ่อฉันพอรู้เรื่อง แต่ของแม่ฉันไม่ค่อยเข้าใจ อย่างไรก็ตาม ถ้าฉันเติบโตขึ้นฉันคงเข้าใจดีกว่านี้ ดอกพุดตานสอนให้ฉันรู้ถึงการเปลี่ยนแปลง อย่างน้อยๆ ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงของเวลา และของอะไรบางสิ่งบางอย่างที่ฉันจะเข้าใจในวันข้างหน้า

ดอกพุดตานจำ เธอสอนให้ฉันรู้จักคิดขึ้นมาบ้างแล้วละ ...

(นาฬิกาดอกไม้. 2532 : 28 – 29)

การเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นเวลา ผู้เขียนใช้วิธีบรรยายและพรรณนาฉากในชนบทที่มีความเรียบง่ายเป็นฉากที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการโดยเลือกสรร

ถ้อยคำที่บรรยายทำให้เกิดภาพโดยฉากแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลง ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ คล้อยตามและเกิดแนวคิดตามที่ผู้เขียนต้องการ

4.3 กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านมุมมองผู้เขียน

กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านมุมมองของผู้เขียน เป็นการเสนอด้วยวิธีการที่ผู้เขียนเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงทุกอย่างเกี่ยวกับตัวละคร ทั้งที่เป็นเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร การเสนอด้วยวิธีนี้ผู้เขียนจะเป็นผู้ถ่ายทอดความคิดในมุมมองของผู้เขียนในแง่มุมมองต่างๆแก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวและเกิดแนวคิดตามจุดมุ่งหมายของผู้เขียน จากการศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่ามีกลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านมุมมองของผู้เขียนจำนวน 4 เรื่อง ดังตัวอย่าง

เรื่องไขเถียดบ้านเขาแก้ว เสนอแนวคิดว่าการดำรงชีวิตต้องเรียนรู้วิถีชีวิต สิ่งแวดล้อมและสังคมเพื่อการอยู่รอด โดยผู้เขียนเล่าเรื่องราววิถีชีวิตของเด็กชาวสวนยางใน จังหวัดภาคใต้ของไทย ทำให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวการใช้ชีวิตท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นป่าเขา ความเป็นอยู่ที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนด้วยวิธีต่างๆ ดังข้อความว่า

ชาวของเสือตัวใหญ่ กระพือไปทั่วโรงเรียน ครูเรียกไขเถียดไปซักถามรายละเอียด เมื่อได้ ความแน่นอนก็ประกาศให้นักเรียนทุกคนระวังตัว นักเรียนพากันตื่นตื่น ชีวิตป่าสอนให้เด็ก ๆ รู้ พิษสงของเสือร้ายกว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งสำหรับบ้านป่า ยิ่งคนที่ต้องลุกขึ้นกรีดยางด้วยแล้ว รู้สึก หวาดกลัวเป็นพิเศษ

ครูกำชับให้ไขเถียดคอยฟังข่าวของเสือตัวนี้ แล้วมารายงานให้ทราบทุกวัน เด็กน้อยยืดอก ด้วยความภาคภูมิใจ เขากลายเป็นผู้กล้าหาญประจำโรงเรียนไปเสียแล้ว เสือลายพาดกลอนตัวนั้น เขาเป็นผู้พบเห็นถนัดมากกว่าใคร

สิ่งที่ชาวบ้านเขาแก้วกลัวกันมาก มีสองอย่าง คือเสือกินคนกับไข้มาลาเรีย ที่นี้มีสภาพเป็นป่า ฝนตกชุกทั้งปี พื้นดินร่มชื้นตลอดเวลา ยุงกันปล่องชุกชุมนัก ชาวบ้านป่วยเป็นไข้มาลาเรีย เสียชีวิตปีหนึ่งนับสิบคน แม่ของไขเถียดเองก็เคยเป็นไข้มาลาเรีย แทบเอาชีวิตไม่รอด โชคดีที่พ่อ แหม่มเข้าใจ เรื่องนี้ ไม่ยอมเชื่อว่าเมียถูกผีเข้า จึงไม่ให้หมอกกลางบ้านชัตน้ำมันต์ แกพาแม่ของไขเถียดไปอนามัยอำเภอรักษาด้วยยาควินิน นางทองสุขจึงรอดตายกับมาได้

สำหรับเสือและสัตว์ป่านั้น ทำร้ายคนปีละหลายคนเหมือนกัน คนกรีดยางหรือขึ้นหาของป่า ถูกเสือตะปบลากเอาไปกินเสมอ เจ้าเสือร้ายตัวล่าสุดนี้ ไม่รู้ว่าพเนจรมาจากไหน เข้ามาบ้านเขียง แก้วบ้านเขาแก้ว สร้างความหวาดผวากับชาวบ้าน ซึ่งมีอยู่ด้วยกันไม่กี่หลังคาเรือน ไม่กล้าออก กรีดยางตอนเช้ามีด

(ไขเถียดบ้านเขาแก้ว. 2530 : 9)

เรื่อง บินสุดขอบฟ้า เสนอแนวคิดที่ว่า อีสรภาพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อทุกชีวิต มนุษย์ควรมีอิสระในร่างกาย อิสระในการแสดงความคิดในสิ่งที่ถูกต้องอย่างเสรี โดยเสนอแนวคิดผ่านทัศนะของผู้เขียนแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับกรงแล้วเปรียบเทียบกับคนในสังคม ที่ถูกจำกัดอิสรภาพ โดยผู้เขียนเข้าใจถึงจิตใจและความรู้สึกของนกที่อยู่ในกรง ดังข้อความว่า

นกในกรงไม่ได้มีลมหายใจเพื่อตัวเอง แต่เพื่อผู้อื่นซึ่งก็น่าแปลกสิ้นดี เหมือนกับคนที่ถูกกำหนดชีวิตโดยสังคมไม่เป็นตัวของตัวเอง บางทีสังคมก็เป็นเหมือนตาข่ายกรงนก ที่คอยบังคับให้ผู้คนตกอยู่ในอำนาจของมัน

(บินสุดขอบฟ้า. 2529 : 5)

เรื่องเหยี่ยวขาด้วน เสนอแนวคิดที่ว่า มนุษย์ต้องดูแลรักษาสัตว์ป่า ส่วนเล็กๆ นั้นสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบธรรมชาติได้เช่นกัน โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านมุมมองของผู้เขียนว่าการอนุรักษ์ควรเป็นหน้าที่ของทุกคนด้วย ไ้หนุและเผ่าคงแม้จะเป็นนักอนุรักษ์ แต่ถ้ายังมีคนเฝ้าทำลายสัตว์ป่าก็คงสูญไป ดังข้อความว่า

เสียงปืนลูกซองชนิดพิเศษดังหุบแทบแตก ร่างของเหยี่ยวขาด้วนกระเด็นผิงไปทางเบื้องหลังเกือบสองวา ขนกระจุยออกเป็นชั้นๆ เลือดและเศษกระดูกกระจายมองแทบไม่ทัน ร่างที่ตีปีกผับๆ อยู่นั้นก็กลายเป็นซากไร้วิญญาณในพริบตา

สำเร็จแล้วความต้องการของผู้ล่า ทุกอย่างมันสิ้นสุดกันตรงนี่เอง

(เหยี่ยวขาด้วน. 2527 : 75)

เรื่องเด็กน้อยกับต้นไม้ เสนอแนวคิดที่ว่า ต้นไม้มีคุณค่าต่อมนุษย์และสัตว์ เราจึงควรอนุรักษ์ต้นไม้ โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านมุมมองของผู้เขียนเกี่ยวกับต้นไม้ว่าเวลาที่ยังไม่ตายผู้คนใช้ประโยชน์และเห็นความสำคัญของมัน แต่พอมันตายคนกลับมองไม่เห็นคุณค่า ดังข้อความว่า

ต้นยางนาในวันนี้ คือซากต้นไม้ใหญ่ที่เอนเอียง ไม่มีความมั่นคงอีกต่อไป กิ่งก้านปราศจากใบ และเริ่มผุหัก ลำต้นแห้งกร้าน เปลือกแตกออกเป็นหย่อมและร่วงหล่นบ่อยครั้ง

บ้านเรือนถูกสร้างใกล้ต้นยางเข้าไปทุกที โดยไม่กลัวว่ามันจะหักโค่นลงมากิ่งใหญ่เบื้องล่างถูกคนปีนขึ้นไปตัดทิ้ง กิ่งสูงก็ถูกน้ำฝน เมื่อนานเข้าทำให้ร่วงหล่นลงไป

ยางนาถูกลืมไปจากความคิดของผู้คน

(เด็กน้อยกับต้นไม้. 2533 : 13)

การเล่าเรื่องในฐานะที่ผู้ประพันธ์เป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงทุกอย่าง ตามที่ได้พบเห็น เหตุการณ์เป็นวิธีการเสนอ ด้วยการเล่าเรื่องของบุคคลตามเหตุการณ์ที่ผู้เขียนได้พบเห็นมา การถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ จึงทำให้ผู้อ่านทราบเหตุการณ์ ความรู้สึก การกระทำ การแสดงออกของตัวละครทุกอย่างแล้วผู้เขียนจึงสอดแทรกความคิดให้แก่ผู้อ่าน

4. กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านนิทานซ้อนนิทาน

นิทาน เป็นการเล่าเรื่องและทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสั่งสอน ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกับความสนุกสนานเพลิดเพลิน นิทานมีหลายรูปแบบ เช่น นิทานเกี่ยวกับสัตว์ นิทานคติสอนใจ วรรณกรรมสำหรับเด็กมีพื้นฐานและพัฒนาคลี่คลายมาจากนิทานจึงมีลักษณะร่วมบางประการ เช่น การให้ข้อคิด คติเตือนใจ เป็นต้น จากการศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่ามีวิธีเสนอแนวคิดด้วยการเล่าเรื่องผ่านนิทานซ้อนนิทานเพื่อให้เกิดแนวคิดจำนวน 2 เรื่อง ดังตัวอย่าง

เรื่องนิทานปลาอีสกทอง เสนอแนวคิดเรื่องความมีเหตุผลเกี่ยวกับความงามที่มาจากจิตใจ ไม่ใช่ร่างกาย ผู้เขียนเล่าเรื่องที่มาจากปลาอีสกทองโดยซ้อนนิทานเรื่องของพระธิดาที่มีรูปโฉมงดงาม แต่ด้วยความอิจฉากัน ทำให้พระบิดาสาปให้ไปอยู่ที่แม่น้ำ แต่ด้วยความรักของพระบิดา จึงช่วยแก้อาถรรพณ์ โดยขอให้เทพหนุ่มมองค์แปลงเป็นปลามาเตือนสติ และเพราะปลาดีที่ทำให้พระธิดาได้สติ เทพหนุ่มจึงเสกให้ปลามีชีวิตและเป็นที่มาของนิทานปลาอีสกทอง ดังข้อความว่า

พระธิดาทั้งสามเมื่อได้ฟัง จึงบังเกิดสติสมบูรณ์ ระลึกตัวได้ เรือนร่างที่อัปลักษณ์จากวิชาแห่งความชั่วร้ายของนางปรังกาสี ก็หมดสิ้นไป กลับกลายเป็นความงามดั่งเดิม และพ้นจากคำสาปของพระบิดาอีกด้วย

เทพหนุ่มทั้งสาม กลับคืนร่างเดิม ปลอยซากปลาที่เกิดจากการแปลงกายไว้ในลำน้ำ และก่อนที่จะหมดจะเดินทางกลับ เทพหนุ่มมองค์แรกก็อธิษฐานขึ้นว่า

“ขอให้ปลาน้อยทั้งสาม มีชีวิตเกิดขึ้น และมีดวงตาสีแดงประดุจทับทิมจากบารมีความงามของพระธิดารันตี”

เทพหนุ่มมองค์ที่สองก็อธิษฐานขึ้นว่า

“ขอให้ปลาน้อย มีแถบดำเจ็ดแถบยาวตามลำตัวจากหัวไปหาง เพื่อระลึกถึงบารมีความงามของพระธิดาบีจี”

เทพหนุ่มมองค์ที่สามก็อธิษฐานขึ้นว่า

“ขอให้ปลาน้อยมีครีบเป็นสีส้ม และมีเกล็ดเป็นสีทอง เพื่อระลึกถึงบารมีความงามของพระธิดาของกะเลียบ”

พระธิดารันตี บีจี และของกะเลียบ ทรงร่วมกันตั้งชื่อปลา ทรงอธิษฐานพร้อมกันว่า

“ปลาน้อยที่ได้เตือนสติเราทั้งสาม ขอให้จำมีนามว่า ปลาเยี่ยงทอง ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป”

(นิทานปลาเยี่ยงทอง. 2538 : 48 - 49)

เรื่อง นิทานต้นตาล เสนอแนวคิดที่ว่า ลูกที่กตัญญูต้องรู้จักบุญคุณและตอบแทนบุญคุณของแม่ โดยผู้เขียนเล่าเรื่องเป็นนิทานซ้อนนิทานเรื่องของหมู่บ้านหนึ่งที่ภรรยาของนายบ้านไม่ยอมพูดกับใคร จึงถูกหญิงสาวที่รักนายบ้านแต่นายบ้านไม่สนใจใส่ความว่าที่ภรรยาของนายบ้านไม่พูดกับใครเพราะนางเป็นเสื้อมึง แต่แท้จริงแล้วภรรยาของนายบ้านพูดกับใครไม่ได้เพราะเคยทำความผิดไว้ที่เมืองลับแล ถ้าพูดให้ใครได้ยินเสียงโดยที่ไม่ได้ดื่มน้ำหวานจากต้นตาลมาก่อนคนนั้นจะตาย แล้วจึงบอกกำเนิดของต้นตาลผลไม้พิเศษจากเมืองลับแลว่ามีที่มาจากความกตัญญูของลูกที่รับผิดแทนแม่ แล้วใช้เวลารอคอยอันยาวนานเพื่อให้ต้นตาลเจริญเติบโต ตั้งข้อความว่า

พวกเราทุกคนจะช่วยกันปลูกต้นตาล ต้นไม้วิเศษแห่งเมืองลับแล ให้ขยายแพร่ไปทั่ว ทั้งท้องทุ่ง ชายป่าและภูเขา เพื่อผู้ที่จะได้ดื่มน้ำหวานจากต้นตาลมีมากขึ้น และไม่ลืมว่าครั้งหนึ่งมีชายหนุ่มผู้กตัญญูต่อมารดาต้นตาลนี้มาปลูก ช่วยให้ชาวบ้านเข้าใจมารดาของตนถูกต้อง

นายบ้านบอกลูกบ้านทุกคน แล้วจึงเดินทางไปหาภรรยา มอบให้ลูกชายทำหน้าที่นายบ้านแทน ชายหนุ่มปกครองหมู่บ้านด้วยความสุขตลอดมา เขาและลูกบ้านทุกคนช่วยกันนำผลตาลไปปลูกตามท้องทุ่ง ชายป่า ภูเขาเมือง และภูเขาสูง เพื่อทุกคนจะได้มีโอกาสชิมรสหวานของน้ำตาล และเป็นทีระลึกว่าครั้งหนึ่งชายหนุ่มผู้หนึ่งได้ใช้เวลารอคอยอันยาวนาน สำหรับให้ชาวบ้านทุกคนได้รับรู้ว่า มารดาของเขาไม่ใช่นางเสื้อมึง ทุกวันนี้เราสามารถเห็นต้นตาลได้ทั่วไป ตามท้องทุ่งนา ชายป่า ภูเขาเมือง แม้กระทั่งบนภูเขา ต้นตาลมีกำเนิดให้เห็นตั้งแต่บัดนั้นมา จนบัดนี้และตลอดไป ...

(นิทานต้นตาล. 2533 : 31 - 32)

กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านนิทานซ้อนนิทานจากตัวอย่างข้างต้น เป็นการปลูกฝังแนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมในเรื่องความมีเหตุผล และ แนวคิดเรื่องความรักความผูกพันในครอบครัว โดยผู้เขียนผูกเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านสนใจเรื่องราวในส่วนที่เป็นเนื้อหา แล้วผู้เขียนจึงแฝงคติสอนใจ ทำให้ผู้อ่านสนุกสนานและเกิดแนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมด้วย

จากการศึกษากลวิธีการเสนอแนวคิดต่างๆ ในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ ได้แก่ การเสนอแนวคิดผ่านตัวละครมี 2 วิธีคือ การเสนอแนวคิดผ่านบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของตัวละคร และการเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของตัวละคร การเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของตัวละครเป็นกลวิธีที่ผู้เขียนใช้มากที่สุด ส่วนการเสนอแนวคิดผ่านฉาก โดยการเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นสถานที่ และการเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นเวลาจะเป็นฉากที่

แสดงให้เห็นบรรยากาศแบบชนบท ทำให้เกิดความรู้สึกตระหนักในคุณค่าและความงดงามของ
ธรรมชาติ ส่วนการเสนอแนวคิดผ่านมุมมองผู้เขียน และการเสนอแนวคิดผ่านนิทานซ้อนนิทาน
ผู้เขียนนำมาใช้เป็นกลวิธีเสนอแนวคิดที่ผู้เขียนต้องการด้วยเช่นกัน ซึ่งกลวิธีการเสนอต่างๆที่
ผู้เขียนเลือกใช้ ทำให้ผู้อ่านเกิดแนวคิดตามที่ผู้เขียนต้องการ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ ในด้านแนวคิดและกลวิธีการเสนอ โดยศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กประเภทบันเทิงคดี จำนวน 37 เรื่อง ผลการศึกษาสามารถสรุป อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่าแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณมีบทบาทในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก คือ ด้านอารมณ์และจิตใจ ด้านสังคม ด้านสติปัญญา และด้านร่างกาย โดยวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณมีแนวคิดที่สัมพันธ์กับพัฒนาการด้านต่างๆ ดังนี้

แนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจ พบว่ามี 2 ประเด็นคือ เรื่องจริยธรรม และ เรื่องความรัก ความผูกพันในครอบครัวเรื่องจริยธรรมผู้เขียนเสนอแนวคิดเพื่อให้เด็กประพฤติตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือ เรื่องความรักสัตว์ เรื่องการตระหนักถึงคุณค่าทางจิตใจ เรื่องการทะนุถนอมของเล่น เรื่องการมีจิตใจที่งดงาม เรื่องการยอมรับตัวเอง เรื่องความเสียสละ เรื่องความอดุสาหะ และเรื่องความเมตตา ส่วนเรื่องความรักความผูกพันในครอบครัววรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ มีเนื้อหากล่าวถึงครอบครัวที่สมบูรณ์ทุกเรื่อง ไม่มีเรื่องใดที่กล่าวถึงปัญหาครอบครัวแตกแยก ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากบุคคล ภายนอกครอบครัว แต่ด้วยความรักความผูกพันการช่วยเหลือไม่ทอดทิ้งกัน ทำให้ครอบครัวผ่านอุปสรรคและกลับมาอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

แนวคิดด้านสังคมพบว่ามี 4 ประเด็น คือ เรื่องการดำรงชีวิตในสังคม เรื่องการพัฒนาสังคม เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม เรื่องการดำรงชีวิตในสังคมผู้เขียนเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ด้วยการอยู่อย่างพอเพียง ตามแนวพระราชดำริทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง และดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายพึ่งพาธรรมชาติ เรื่องการพัฒนาสังคม เสนอแนวคิดที่ว่าคนในสังคมที่มีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนกัน สมาชิกในสังคมจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ส.พุ่มสุวรรณ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนเด็กก็มีส่วนช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมโดยมีบทบาทเป็นผู้อนุรักษ์และมีจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างหวงแหน แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคมผู้เขียนเสนอแนวคิด

ว่าทุกคนมีอิสรภาพในร่างกายและความคิด สังคมไม่ควรตีกรอบเหมือนกรงขังแคบๆ ควรให้ผู้คนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น

แนวคิดด้านสติปัญญาพบว่ามี 3 ประเด็นคือ เรื่องการใช้สติปัญญาและไหวพริบ เรื่องการแสวงหาความรู้ และเรื่องการเสริมสร้างสติปัญญาด้วยอาหารเสริม เรื่องการใช้สติปัญญาและไหวพริบผู้เขียนเสนอแนวคิดที่ว่า เด็กต้องมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด รู้จักแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าอย่างมีไหวพริบ เด็กที่มีทักษะการคิดแก้ปัญหาเป็นจะทำให้ตนรอดพ้นจากอันตรายต่างๆ ได้ เรื่องการให้แสวงหาความรู้ เสนอแนวคิดที่ว่าเด็กต้องหมั่นแสวงหาความรู้อยู่เสมอ ส่วนเรื่องการเสริมสร้างสติปัญญาด้วยอาหารเสริม เสนอแนวคิดว่ามันเป็นอาหารเสริมที่บำรุงสมองและพัฒนาสติปัญญาของเด็ก

แนวคิดด้านร่างกาย พบว่ามีประเด็นเดียว คือ เรื่องการให้ความรู้ทางด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ ได้แก่ โรคไข้เลือดออก โรคไข้มาลาเรีย โรคคอตีบ และโรคพยาธิปากขอ โดยเสนอแนวคิดที่ว่าเด็กต้องมีความรู้ทางด้านสุขภาพและมีสุขอนามัยที่ดีเพื่อป้องกันตนเองให้ห่างไกลจากโรคเจ็บโตเป็นผู้ใหญ่ที่ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง เป็นกำลังในการพัฒนาประเทศชาติได้

กลวิธีการเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่ามี 4 วิธี คือ กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านตัวละคร กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านฉาก กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านมุมมองผู้เขียน และกลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านนิทานซ้อนนิทาน กลวิธีการเสนอเสนอแนวคิดผ่านตัวละครแบ่งเป็น การเสนอแนวคิดผ่านลักษณะและพฤติกรรมของตัวละคร และการเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของตัวละคร โดยให้ผู้อ่านทราบความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของตัวละคร ตัวละครที่มีบทบาทในการเสนอแนวคิดส่วนใหญ่คือตัวละครเด็กซึ่งมีวัยใกล้เคียงกับผู้อ่าน มีความสนใจคล้ายกัน เนื้อหาส่วนใหญ่มักจะมีสัตว์เข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ เพื่อให้เด็กเรียนรู้เรื่องชีวิตสัตว์และมีจิตใจเมตตาต่อสัตว์ การเสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาของตัวละครผู้เขียนนำมาใช้ในวรรณกรรมมากที่สุด โดยให้ตัวละครสนทนากันสั้น ๆ ให้เด็กเข้าใจง่าย ๆ แล้วจึงสอดแทรกแนวคิดที่ผู้เขียนต้องการให้เกิดแก่เด็กลงไปในวรรณกรรม กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านฉากแบ่งเป็น การนำเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นสถานที่ และการนำเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นเวลา พบว่า ส. พุ่มสุวรรณ มีกลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านฉากที่เป็นชนบทเป็นส่วนใหญ่ โดยผู้เขียนบรรยายฉากให้เห็นบรรยากาศแบบชนบทได้อย่างชัดเจน และนำผู้อ่านไปสู่การเรียนรู้เรื่องธรรมชาติได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดความรู้สึกตระหนักในคุณค่าและความงดงามของธรรมชาติ วรรณกรรมสำหรับเด็กของส.พุ่มสุวรรณให้ความสำคัญกับฉากทุกเรื่อง โดยเฉพาะแนวคิดที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ กลวิธีการเสนอแนวคิดผ่านมุมมองผู้เขียนมีลักษณะเป็นวิธีการเล่าเรื่องในฐานะผู้ประพันธ์เป็นผู้รู้จริงทุกอย่างโดยผู้เขียนนำเสนอเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ จากนั้นผู้เขียนจึงสอดแทรกทัศนะของตนแก่ผู้อ่าน กลวิธีการนำเสนอแนวคิดแบบนิทานซ้อนนิทาน พบว่าผู้เขียนใช้วิธีการเสนอแนวคิดโดยการเล่าเรื่องเพื่อให้เด็กสนใจ เกิดความ

สนุกสนานเพลิดเพลิน ให้ข้อคิดเป็นนิทานเกี่ยวกับตำนานและเกี่ยวกับสัตว์เพื่อแสดงแนวคิดเรื่องจริยธรรม

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ พบว่าวรรณกรรมสำหรับเด็กของนักเขียนท่านนี้มีความแตกต่างกันในเรื่องกลุ่มอายุของเด็กที่อ่าน เช่น เรื่องฟ้าจำลอง ร้อง เรื่องพ่อจ๋าแม่จ๋า เหมาะสมกับเด็กวัย 3 - 5 ปี ส่วนเรื่องเหยี่ยวขาด้วน เรื่องนักสืบนมสด เรื่องบินสุดขอบฟ้า เรื่องไผ่ค่อมแคะ เรื่องคุณย่าผจญภัย เหมาะสมกับเด็กก่อนวัยรุ่น ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้เขียนต้องการนำเสนอเพื่อให้เด็กหลายกลุ่มอายุได้อ่านวรรณกรรมของตน ส่วนแนวคิดที่น่าสนใจได้แก่ แนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจ และแนวคิดด้านสังคม แนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจก่อให้เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สังคมต้องการ ผู้เขียนให้ความสำคัญกับจริยธรรมเป็นอย่างมากพิจารณาได้จากแนวคิดด้านอื่นๆที่ไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องจริยธรรม แต่ผู้เขียนได้แฝงแนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมไว้ด้วย ส่วนแนวคิดด้านสังคม กล่าวถึง เรื่องการดำรงชีวิตในสังคมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นเรื่องที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันนี้ ส่วนเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณได้ช่วยส่งเสริมและเน้นให้เด็กมีบทบาทเป็นผู้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ โดยกำหนดให้ตัวละครเอกในเรื่องเป็นตัวละครอุดมคติที่มีจิตใจรักและหวงแหนธรรมชาติและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กนอกจากนี้งานเขียนของ ส. พุ่มสุวรรณยังให้ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ต่างๆ ส.พุ่มสุวรรณ และมักจะถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์โดยสอดแทรกในวรรณกรรมโดยตลอด ทั้งนี้เป็นเพราะผู้เขียนมีอาชีพเป็นข้าราชการประมง จึงมีความถนัดในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์น้ำเป็นอย่างดี ส่วนเรื่องราวของสัตว์อื่นนอกจากสัตว์น้ำก็ปรากฏในวรรณกรรมเช่นกัน แสดงให้เห็นว่า ส. พุ่มสุวรรณเป็นผู้ที่มีความสนใจเกี่ยวกับธรรมชาติและการอนุรักษ์ธรรมชาติ เมื่ออ่านวรรณกรรมของนักเขียนท่านนี้ผู้อ่านจะได้รับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติวิทยาอย่างมากมาย ส่วนแนวคิดด้านสังคมนั้นผู้เขียนเสนอแนวคิดไว้อย่างน่าสนใจแต่จะน่าสนใจมากขึ้น หากผู้เขียนเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาสังคมที่สะท้อนให้เห็นความเป็นจริงในสังคมปัจจุบัน เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเด็กติดยา ปัญหาเด็กติดเกม ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่พบในสังคมปัจจุบันและทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ปัญหาต่างๆนี้จะดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้มากขึ้น และทำให้วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณมีคุณค่าต่อสังคมมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดและกลวิธีการเสนอวรรณกรรมสำหรับเด็กของนักเขียนท่านอื่น
2. ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมสำหรับเด็กระหว่างนักเขียนท่านอื่นในด้านแนวคิด

และกลวิธีการเสนอ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2522). *วรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- _____. (2525). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เกษม จันทรแก้ว. (2530). *วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม (ฉบับปรับปรุงใหม่)*. กรุงเทพฯ : โครงการบัณฑิตศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- กรรณิการ์ นาคอยู่. (2523). *การวิเคราะห์หนังสือสำหรับเด็กวัย 6 - 9 ปี ที่พิมพ์ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 - 2522*. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- กฤษณา ผลชีวิน. (2524). *การวิเคราะห์เนื้อหาสำหรับเด็กอายุ 6 - 12 ปี ที่พิมพ์ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2515 ถึง พ.ศ.2519*. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- จินตนา ไบกาชย์. (2534). *การจัดทำหนังสือสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- จันทนีย์ พานิชผล. (2523). *การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือสำหรับเด็กที่แปลเป็นภาษาไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 - พ.ศ.2522*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อุดมศึกษา.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2524). *จริยศาสตร์ศึกษา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ทิศนา แชนนี. (2543). "ทฤษฎีใหม่กับการศึกษา", *ข้าราชการครู*. 20(2) : 2-14; ธันวาคม 2542-มกราคม 2543.
- ทองสุข เกตุโรจน์. (2519). *การเขียนแบบสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิติ เรื่องพานิช. (2528). *การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : เฉลิมชาญการพิมพ์
- บันลือ พงษ์วัน. (2521). *วรรณกรรมกับเด็ก*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ประทีป เหมือนนิล. (2533). *วรรณกรรมไทยในปัจจุบัน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- ปราณี เชียงทอง. (2526). *วรรณกรรมสำหรับเด็ก*. ชลบุรี : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.
- แพง ชินพงศ์ . (2540). *การวิเคราะห์บทความด้านจริยธรรมของเด็กปฐมวัยในนิตยสารสำหรับครอบครัว*. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- รติพร ชังธาดา. (2531). *หนังสือสำหรับเด็ก*. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ :
อักษรเจริญทัศน์.

วินัย วีระพัฒนานนท์. (2532). *กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

วิภา กงกะนันท. (2533). *วรรณคดีศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

วิริยะ สิริสิงห. (2524). *การเขียนเรื่องสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

วิริยะ สิริสิงห. (2514). “การจัดทำวรรณกรรมสำหรับเด็ก”, *วารสารห้องสมุด*. 15 : 6

พฤศจิกายน - ธันวาคม, 2514.

สิรินธร เทพรัตนราชสุดา, สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า. (2519). “ห้องสมุดในทัศนะของ
ข้าพเจ้า”, ใน *ที่ระลึกงานสัปดาห์ห้องสมุดครั้งที่ 1 พ.ศ.2519*. หน้า 2.

กรุงเทพฯ : สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย.

สุนทรี มีพร้อม. (2522). *การวิเคราะห์หนังสือสำหรับเด็กกับขั้นตอนการประเมิน*.

ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ส. พุ่มสุวรรณ (นามแฝง). (2525). *ชีวิตเด็กริมน้ำกับปลาไทย*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ.

_____. (2527). *ไผ่ค่อมแคะ*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

_____. (2527). *เหยี่ยวขาด้วน*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรดดิ้ง.

_____. (2527). *ในน้ำมีปลา*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรดดิ้ง.

_____. (2528). *บ้านไร่ปลายนา*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรดดิ้ง.

_____. (2528). *ชายป่า*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรดดิ้ง.

_____. (2528). *หุบเขาดาวลูกไก่*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรดดิ้ง.

_____. (2529). *สามคืบเพื่อนรัก*. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.

_____. (2529). *บินสุดขอบฟ้า*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรดดิ้ง.

_____. (2529). *คุณย่าผจญภัย*. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.

_____. (2530). *เกษตรกรห้าไร่*. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา.

_____. (2530). *ไขเถียดบ้านเขาแก้ว*. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา.

_____. (2531). *ฟ้าจำลองยาร้อง*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ.

_____. (2531). *สามพี่น้อง*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ.

_____. (2531). *ชีวิตคนรักปลาแห่งบ้านชายคลอง*. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์.

_____. (2532). *นาฬิกาดอกไม้*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ.

_____. (2532). *เมืองมดแดง*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ.

_____. (2532). *ว่าวจะเป็นนก*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ.

_____. (2533). *เด็กน้อยกับต้นไม้*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ.

- _____. (2533). *นกกระเจิบ*. กรุงเทพฯ : ตันอ้อ.
- _____. (2533). *นิทานต้นตาล*. กรุงเทพฯ : ตันอ้อ.
- _____. (2533). *บ้านปลาทอง*. กรุงเทพฯ : ตันอ้อ.
- _____. (2534). *กล้าผจญภัย*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2536). *ขโมยอยู่ไหน*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2536). *พ่อจำพ่อแม่*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ส. พุ่มสุวรรณ (นามแฝง). (2537). *รบกับหนู*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2537). *นักสืบนมสด*. กรุงเทพฯ : ตันอ้อ.
- _____. (2538). *ลियोเพื่อนรัก*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2538). *บ้านสุขใจ*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2538). *ทงเทียวป่า*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2538). *ชายชรา กับนกนางนวล*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (2538). *นิทานปลายี่สกทอง*. กรุงเทพฯ : ตันอ้อ.
- _____. (2538). *ร้ายกว่าเสือ*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2539). *หุ่นไล่กาผจญภัย*. กรุงเทพฯ : ตันอ้อ.
- _____. (2538). *ม้าบิน*. กรุงเทพฯ : ตันอ้อ 1999.
- _____. (2540). *สะพานสายรุ้ง*. กรุงเทพฯ : ตันอ้อ.
- _____. (2540). *บ้านเขาน้ำเรา*. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า กระทรวงศึกษาธิการ.
- ศิวพรรณ โหระกุล. (2535). *การวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ วิริยะ สิริสิงห ในช่วงปี พ.ศ.2515 - 2532*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- อาภรณ์ พุกกะมาน. (2528). *การศึกษาการสอนศีลธรรมเพื่อสร้างพุทธธรรมจริยาในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : เจริญผลการพิมพ์.
- Tooze, Ruth. (1969). *Storytelling*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall. 268 p.
- "Writers, Workshop on Children's Books." (1980). *Newsletters*. 1 : 10 January.

ภาคผนวก
ประวัติผู้เขียน

ประวัติของ ส. พุ่มสุวรรณ

ชื่อ - นามสกุล	นายสมฤทธิ์ พุ่มสุวรรณ
ชีวิตเบื้องต้น	เกิดวันที่ 29 มีนาคม 2491 ที่อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช
นามปากกา	ส. พุ่มสุวรรณ, ฤทธิยากร
การศึกษา	ครุศาสตรบัณฑิต สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา อนุปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัย ระดับอาชีวะ วิทยาลัยเกษตรกรรมนครศรีธรรมราช
ชีวิตการทำงาน	รับราชการกรมประมง ปัจจุบันเกษียณอายุก่อนกำหนดในปี 2542
ผลงาน	ได้รับรางวัลดีเด่นและรางวัลชมเชยจากการประกวดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ รางวัลดีเด่น ได้แก่ เขียวชาดวัน บินสุดขอบฟ้า พ่อแม่จ๋า รางวัลชมเชย ได้แก่ ฝั่ค่อมแคะ คุณย่าผจญภัย เด็กน้อยกับต้นไม้ และ นักสืบนมสด เรื่องบินสุดขอบฟ้านอกจากได้รับรางวัลดีเด่นจากการประกวดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติแล้วยังได้รับใบประกาศนียบัตร IBBY (THE INTERNATIONAL BOARD ON BOOKS FOR YOUNG PEOPLE AWARDS A CERTIFICATE OF HONOUR FOR WRITING. 1998) เขียนหนังสือให้กรมวิชาการ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอน ได้แก่ กล้าผจญภัย ทนงเที่ยวป่า ร้ายกว่าเสือ หมู่บ้านสุขใจ ลีโยเพื่อนรัก บ้านเขาน้ำเรา และรบกับหนู เขียนหนังสือรายปักษ์ รายวัน ให้สำนักพิมพ์ เป็นวิทยากรรับเชิญจากสถาบันต่างๆเช่นกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ องค์การคำครุสภา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเกี่ยวกับแนวทางการเขียนหนังสือ

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวจุฑามาศ สุขขำจรรยา
วันเดือนปีเกิด	9 มกราคม 2520
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	164/54 ถ.เพชรเกษม แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ 10600
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ 1 ระดับ 5
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนวัดประดู่ฉิมพลี สำนักงานเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2538	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.2542	ครุศาสตรบัณฑิต (คป.) ภาษาไทย จากสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
พ.ศ.2549	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) ภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ